

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Lėjos Volodkovičiūtės

Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

V kurso studentės

Magistro darbas

**Saviraiškos laisvė kaip žurnalistų veiklos pagrindas: žurnalistų teisinis statusas
Europoje**

**Freedom of Expression as the Basis of Journalistic Activity: the Legal Status of a
Journalist in Europe**

Vadovė: Doc. dr. Indrė Isokaitė

Recenzentas: Doc. dr. Johanas Baltrimas

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe nagrinėjama saviraiškos laisvė žiniasklaidoje ir jos pagrindiniai elementai: žodžio laisvė, nuomonių pliuralizmas bei teisė į informaciją. Taip pat analizuojama žurnalistų samprata ir teisinis statusas Europoje: žurnalistų teisės, pareigos ir kylanti atsakomybė už piktnaudžiavimą savo statusu. Be to, tiriamos ir iš žurnalistų veiklos kylančios grėsmės, apžvelgiami pagrindiniai žiniasklaidos iššūkiai skaitmeninėje aplinkoje ir žurnalistų apsaugos mechanizmai Europoje. Vertinant minėtus aspektus remiamasi tarptautiniu, Europos sąjungos, įskaitant Lietuvos teisinį reglamentavimą, reguliavimu, teismų praktika ir „*soft law*“ teisės šaltiniais.

Pagrindiniai žodžiai: Saviraiškos laisvė, žiniasklaidos laisvė, žurnalistas, pliuralizmas, dezinformacija, informacija.

This master's thesis examines freedom of expression in the media and its key elements: freedom of speech, pluralism of opinions, and the right to information. It also analyzes the concept of a journalist and its legal status in Europe: a journalist's rights, duties, and the resulting liability for abuse of their status. The thesis examines the threats arising from journalistic activities, reviews the main challenges and trends for the media in the digital environment, and explores mechanisms for the protection of journalists in Europe. The assessment of these aspects is based on international and European Union regulations, including Lithuanian legislation, case law, and "soft law" sources.

Keywords: Freedom of expression, media freedom, journalist, pluralism, disinformation, information.

TURINYS

IŽANGA	4
1. Saviraiškos laisvė žiniasklaidoje	9
1.1. Saviraiškos laisvės samprata, raida ir reguliavimas Europoje	9
1.1.1. Saviraiškos laisvės reguliavimas Lietuvoje tapus ES nare	14
1.2. Žurnalisto žodžio laisvė žiniasklaidoje	18
1.2.1. Žodžio laisvės ribos žurnalisto veikloje ir neapykantos kalba	18
1.2.2. Nuomonių pliuralizmas žiniasklaidoje ir skiriamieji nuomonės požymiai	23
1.3. Visuomenės teisė gauti informaciją	28
2. Žurnalisto veiklos teisinis ir profesinis reguliavimas	33
2.1. Žurnalisto samprata ir teisinis statusas	33
2.1.1. Žurnalisto teisės	38
2.1.2. Žurnalisto pareigos ir atsakomybė už teisės pažeidimus	43
3. Žurnalisto veiklos problematika ir apsaugos garantijos Europoje	50
3.1. Žurnalisto veikla skaitmeniniame amžiuje ir nauji iššūkiai žiniasklaidoje	50
3.2. Žurnalisto teisių pažeidimai ir grėsmės žiniasklaidai Europoje	55
3.3. Žurnalisto teisių apsauga ir tendencijos Europoje	62
IŠVADOS	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS	72
SANTRAUKA	84
SUMMARY	85

SANTRUMPOS

ANK	Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas
BDAR	Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas
BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
Chartija	Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
CPJ	Žurnalistų gynimo komitetas (angl. <i>Committee to Protect Journalists</i>)
Deklaracija	Visuotinė žmogaus teisių deklaracija
Dezinformacijos kodeksas	Kovos su dezinformacija praktikos kodeksas
EMFA	Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. reglamentas (ES) Nr. 2024/1083 kuriuo nustatoma bendra žiniasklaidos paslaugų vidaus rinkoje sistema ir iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES (Europos žiniasklaidos laisvės aktas) (angl. <i>European Media Freedom Act</i>)
ES	Europos Sąjunga
Etikos chartija	Pasaulinės žurnalistų etikos chartija
Etikos kodeksas	Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
Informavimo įstatymas	Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas
JT	Jungtinės tautos
Konstitucija	Lietuvos Respublikos Konstitucija
Komisija	Europos Komisija
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LŽS	Lietuvos žurnalistų sąjunga
Parlamentas	Europos Parlamentas
Paktas	Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas
Rekomendacija dėl nepriklausomumo	2022 m. rugsėjo 16 d. rekomendacija dėl redaktorių nepriklausomumo vidaus apsaugos priemonių ir nuosavybės skaidrumo žiniasklaidos sektoriuje
Rekomendacija Nr. R (00) 7	2000 m. Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (00) 7)

Rezoliucija dėl etikos	1993 m. liepos 1 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003 (1993) dėl žurnalistikos etikos
Rezoliucija dėl propagandos	Parlamento rezoliucija dėl ES strateginės komunikacijos, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą (2016/2030(INI))
SLAPP	Strateginis ieškinys prieš visuomenės dalyvavimą (angl. <i>strategic lawsuit against public participation</i>)
SLAPP direktyva	2024 m. balandžio 11 d. direktyva dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų
Saugumo planas	2012 m. balandžio 12 d. JT veiksmų planas dėl žurnalistų saugumo ir nebaudžiamumo problemos
Taryba	Europos Taryba
UNESCO	Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (angl. <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)
Valdyba	Europos žiniasklaidos paslaugų valdyba

IŽANGA

Temos aktualumas. Saviraiškos ir žiniasklaidos laisvės yra svarbus demokratijos pamatas. Nors XXI a. daugelis valstybių ir yra pripažįstamos kaip demokratinės, net 65 šalys iš 180 pagal tarptautinės nevyriausybinių organizacijos *Reporters without borders* statistiką 2025 m. buvo žemiau vidurinės ribos vertinant saviraiškos laisvę. Europos lygiu kiek aukščiau vidurkio yra Serbija, Kosovas, Gruzija, Graikija, Kipras, o Rusija, Baltarusija ir Turkija yra netgi žemiau vidurinės ribos¹. Būtent šie skaičiai rodo, kad daugelyje Europos valstybių saviraiškos ir žiniasklaidos laisvės vis dar yra nepagrįstai varžomos, dėl ko visuomenė praranda teisę į teisingą, tikslią ir nešališką informaciją, o žurnalistai patiria spaudimą, cenzūrą, fizines grėsmes, laisvės ribojimą ar net mirtį. Siekiant apsaugoti saviraiškos laisvę Europoje ir sukurti saugią aplinką žurnalistams yra svarbus minėtų problemų viešinimas, tendencijų analizė.

Deja, žurnalistai patiria įvairių grėsmių: smurtą, kalinimą, neproporcingą baudimą, o nepatogi žurnalistų viešinama informacija dažnu atveju tampa SLAPP ieškinių taikiniu, todėl svarbu yra nustatyti, kokia kalba šiandienos pasaulyje yra ginama, o kokia retorika yra draudžiama. Be to, aktuali ir žiniasklaidos vaidmens pasikeitimo analizė, kuomet žiniasklaida tampa svarbiu įrankiu informaciniame kare skleidžiant dezinformaciją ir propagandą, taip siekiant paveikti ir sutrikdyti visuomenę, versti nepasitikėti valdžia ir kt. Aktualūs ir Lietuvoje vykstantys įvykiai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo projektas dėl straipsnio papildymo, susijusio su dezinformacijos sąvokos išplėtimu, draudžiamos informacijos, keliančios grėsmę valstybės ir visuomenės saugumui sąvokos įvedimu, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymas straipsniais, susijusiais su kova prieš dezinformacijos skleidimą. Todėl yra svarbu išanalizuoti naująją saviraiškos ir žiniasklaidos laisvių reguliavimą Lietuvoje ir jo perspektyvas. Taip pat būtina akcentuoti, kokios yra žurnalistų teisės ir pareigos Europoje, renkant ir skelbiant viešąją informaciją, bei išanalizuoti žurnalistams pritaikomos teisinės atsakomybės atvejus, vertinant ne tik jau gerai žinomus EŽTT sprendimus, bet ir apžvelgiant naujausią pastarųjų penkerių metų EŽTT praktiką. Taip pat 2024 m. balandžio 11 d. priėmus EMFA valstybėms atiteko naujos pareigos užtikrinti pliuralizmą žiniasklaidoje, todėl aktualus EMFA teisinis ir praktinis aptarimas bei tolimesnės perspektyvos žiniasklaidos pliuralizmo srityje.

¹ Reporters Without Borders (02-05-2025) World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom [interaktyvus]. <https://rsf.org/en/index>.

Taip pat vystantis technologijoms daugėja savarankiškai viešai informacija internete besidalinančių asmenų ratas, todėl dažnu atveju nėra aišku, kokį statusą, teises ir pareigas turi toks asmuo. Siekiant įvertinti, kokie asmenys gali būti laikomi žurnalistais šių dienų pasaulyje, yra prasminga išnagrinėti tarptautinius ir ES teisės aktus, „*soft law*“ šaltinius, EŽTT praktiką ir ten pateikiamus išaiškinimus. Be to, darbe nagrinėjamas žurnalistų teisių ir pareigų turinys yra aktualus vertinant žurnalistų teisių pažeidimų ir, priešingai, piktnaudžiavimų teisėmis bei pareigų vengimo atvejus, kurie padeda atskleisti bendrąsias žurnalistų grėsmių ir atsakomybės taikymo tendencijas šiuolaikiniame kontekste.

Darbo tikslas. Teoriniais ir praktiniais pavyzdžiais atskleisti saviraiškos laisvės žiniasklaidoje turinį, ribas ir teisinį reguliavimą, nustatyti žurnalistų sampratą ir teisinį statusą Europoje, identifikuoti žurnalistams kylančias grėsmes ir iššūkius skaitmeninėje žiniasklaidoje bei įvertinti žurnalistų apsaugos mechanizmus Europoje.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti saviraiškos laisvės žiniasklaidoje sampratą analizuojant žodžio laisvę, nuomonių pliuralizmą ir visuomenės teisę gauti informaciją, taip pat atskleisti šių laisvių turinį bei teisinį reguliavimą ir raidą Europoje, atskirai nagrinėjant teisinį reglamentavimą Lietuvoje.
2. Išnagrinėti žurnalistų sampratą ir teisinį statusą Europoje pagal teisės aktus ir EŽTT praktiką, apibrėžti žurnalistų teises ir pareigas, taip pat nustatyti žurnalistų atsakomybę už teisės ir profesinius pažeidimus.
3. Išanalizuoti žurnalistų veiklos problematiką ir tendencijas Europoje, įskaitant iššūkius skaitmeninėje erdvėje, įvertinti pagrindines grėsmes, su kuriomis susiduria žurnalistai, bei žurnalistų apsaugos mechanizmus Europoje.

Darbo objektas. Darbo objektas yra žiniasklaidos laisvė saviraiškos laisvės kontekste, šių laisvių turinys, teisinis reguliavimas, žurnalistų teisės ir pareigos, teisinė atsakomybė už žurnalistų veikla padarytus pažeidimus, žurnalistų veiklos skaitmeniniame amžiuje ypatumai, pagrindinės grėsmės, su kuriomis susiduria žurnalistai Europoje, ir pažeistų teisių apsauga. Darbo objektas nepretenduoja apimti visų aktualijų, pavyzdžiui, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos politizavimo grėsmės vertinimo.

Tyrimo metodai. Rašto darbe naudojami metodai:

1. Lingvistinis metodas naudojamas aiškinant tarptautinių, ES ir Lietuvos teisės aktų turinį, žurnalistų sąvoką.

2. Lyginamasis metodas naudojamas lyginant Europos valstybių saviraiškos teisės ribojimų lygį, žurnalistų saugumo lygį Europoje, lyginant skirtinguose teisės aktuose ir kituose šaltiniuose apibrėžiamą žurnalisto sąvoką, jo teises, pareigas ir žiniasklaidos veiklos pasikeitimą didžiajai žiniasklaidos daliai tapus skaitmenine.
3. Analizės metodas naudojamas formuojant saviraiškos laisvės ir žurnalisto teisinio statuso sampratą, žurnalistų veiklos problematiką, žurnalistams ir visai žiniasklaidai kylančias grėsmes ir iššūkius Europoje, skaitmeninių technologijų poveikį žurnalisto veiklai ir apsaugos mechanizmus Europoje.
4. Sisteminiš-analitinis metodas naudojamas aiškinant tarptautinės, ES ir Lietuvos nacionalinės teisės principus, skirtingų teisės aktų turinį bei jų tarpusavio sąsajas, teismų praktiką, nagrinėjant žurnalistų apsaugos mechanizmus, žurnalistų teises ir pareigas Europoje.
5. Apibendrinimo metodas naudojamas pateikiant išvadas apie saviraiškos laisvės turinį, saviraiškos laisvės lygį Europoje, žurnalisto teisinį statusą, grėsmes Europoje ir pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria žurnalistai ir visa žiniasklaida.

Darbo originalumas. Žiniasklaidos laisvė tiek Lietuvoje, tiek užsienyje yra nagrinėjama įvairiais aspektais, tačiau tai yra dinamiška teisė/laisvė, todėl kasmet atsiranda naujos informacijos, naujos teismų praktikos. Pavyzdžiui, saviraiškos laisvę 2022 m. nagrinėjo D. Murauskas „Saviraiškos laisvė EŽTT praktikoje 2021 metais: siaurėjančios ribos ir skaitmeninės technologijos“, straipsnyje buvo pateikta tik trumpa, koncentruota 2021 m. EŽTT bylų apžvalga, kuri nors ir išlaiko aktualumą, tačiau neatskleidžia dabar vyraujančių naujausių tendencijų ir yra orientuota į saviraišką skaitmeninėje aplinkoje.

Žurnalisto teisinis statusas Europoje Lietuvos magistro darbuose per pastaruosius penkerius metus autoriaus žiniomis išsamiai, atskleidžiant veiklos ypatumus, atsakomybes ir rizikas, nagrinėjamas nebuvo. Saviraiškos laisvė Lietuvos magistro darbuose buvo nagrinėjama, tačiau šios laisvės nagrinėtos apsiribojant saviraiška internete ar susiejant ją su baudžiamąja atsakomybe, pavyzdžiui, O. Antypenko 2025 m. „Topical issues of limiting right to freedom of expression in the internet space“, M. Sušinskaitės 2022 m. „Neapykantos kalbos baudžiamasis teisinis vertinimas“. Žurnalisto veiklos iššūkiai ir grėsmės magistro darbe nagrinėtos Y. Kolevos 2026 m. „Šitos temos – neliečiame“: Lietuvos žurnalistų (savi)cenūros patirtys ir profesinė tapatybė“, tačiau darbo analizė atlikta vertinant žurnalistų savicenzūrą ir jos lygmenis, o ne žurnalistų veiklą ar jų teises ir pareigas. Užsienio moksliniuose darbuose žiniasklaidos laisvė per paskutinius penkerius metus, autoriaus žiniomis, yra aptariama keliuose straipsniuose. Tai būtų 2023 m. T. Seipp,

R. Fathaigh ir M. Van Drunen “Defining the ‘media’ in Europe: pitfalls of the proposed European Media Freedom Act” ir 2024 m. D. Mark straipsnis “Acting on Media Freedom: The Proposed European Media Freedom Act (EMFA) of the European Union, kur yra aptariamas tuo metu dar neišleistas, tačiau dabar jau įsigaliojęs EMFA, kuris bus aptariamas magistro darbe, kaip jau įsigaliojęs teisės aktas. Taip pat yra pavyzdžių, kuomet saviraiškos laisvė nagrinėjama užsienio literatūroje, tačiau remiantis konkrečia valstybe, pavyzdžiui, 2024 m. M. Mitrović ir M. Vujović, Marija straipsnis “Journalists on media freedom: textual analysis of metajournalistic discourse in online media in Serbia” ar 2023 m. G. Ricki-Lee “Media freedom and journalist safety in the UK Online Safety Act”. Visgi žurnalisto teisinis statusas beveik nėra aptarimas užsienio literatūroje, tik 2022 m. J. Szegda ir G. Tylec straipsnyje “The level of legal security of citizen journalists and social media users participating in public debate. Standards developed in the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR) and the European Court of Justice (ECJ)” nagrinėtas gana ribotai, žurnalisto teisės apibrėžiamos jas lyginant su vartotoju, dedant akcentą dėl vartotojų skelbiamos informacijos apsaugos.

Taigi, šiame magistro darbe saviraiškos laisvė bus nagrinėjama koncentruojantis į žiniasklaidos laisvę ir jos pamatinius principus, remiantis šių dienų aktualijomis ir problematika, o žurnalisto teisinis statusas ir apsauga Europoje bus išsamiai išnagrinėta remiantis ne tik Europos teismų praktika, bet ir ES institucijų teisės aktais, rekomendacijomis, paruoštomis gairėmis, ataskaitomis ir kt. Lietuvos teisinis reguliavimas žiniasklaidos laisvės srityje ir žurnalisto teisinis statusas pastaruosius metus nagrinėtas nebuvo, todėl magistro darbe pateikiama galiojančių ir įsigaliosiančių Lietuvos teisės aktų analizė. Taigi, sujungus saviraiškos laisvės atšakos žiniasklaidos laisvės ir žurnalisto teisinio statuso analizę, bus pateikta teorinė ir praktinė žiniasklaidos laisvės ir žurnalisto veiklos apžvalga Europoje ir išnagrinėti pagrindiniai aspektai, vienijantys idėjinį žmogaus teisių aiškinimą su realybe, teismų sprendimais, ES ir tarptautinių institucijų veikla.

Svarbiausi šaltiniai. Rašto darbe buvo naudoti skirtingi Lietuvos ir užsienio literatūros šaltiniai siekiant išsamiai įvertinti saviraiškos, žiniasklaidos laisvių ir žurnalisto sampratą, teisinį reguliavimą Europoje, žurnalistų teises ir pareigas ir žurnalistų teisių apsaugą. Analizuojant žiniasklaidos laisvės sampratą, žurnalisto sampratą, teisinį statusą ir pagrindines žurnalistų grėsmes didelę reikšmę turėjo prof. dr. L. Meškauskaitės ir akademikės D. Bychawskos-Siniarsk paskelbtos mokslo publikacijos. Magistro darbe taip pat ypač aktualūs tarptautiniai ir ES teisės aktai, įtvirtinantys minėtų teisių turinį ir apsaugą, pavyzdžiui, EŽTK, Chartija ir kt., ES direktyvos ir reglamentai, Komisijos rekomendacijos,

išplečiančios ir detalizuojančios žurnalistų sampratą, jo teisių apsaugos mechanizmus bei valstybių pareigas. Pateikiant Lietuvos atvejo analizę svarbi yra Konstitucija, Informavimo įstatymas, Etikos kodeksas, CK, BK, jų *travaux préparatoires* bei LAT išaiškinimai. Nagrinėjant žurnalistų teisių pažeidimus, sampratą bei analizuojant saviraiškos laisvės turinį praktikoje yra remiamasi EŽTT sprendimais, kurie yra ypač svarbūs atskleidžiant praktinę saviraiškos laisvės pusę. Taip pat didelę reikšmę saviraiškos ir žiniasklaidos laisvės vertinimui bei žurnalistų sampratos Europoje analizei turėjo „*soft law*“ šaltiniai: tarptautinių institucijų parengtos analizės, apžvalgos saviraiškos laisvės, žurnalistų saugumo ir kitais klausimais, Tarybos, Komisijos, JT dokumentai, publikacijos, ataskaitos ir kt.

1. Saviraiškos laisvė žiniasklaidoje

Saviraiškos laisvė yra saugoma vertybė, kuri užtikrina asmenų, įskaitant ir žurnalistų, galimybę reikšti savo mintis, suteikti visuomenei informaciją, dalyvauti viešose diskusijose ir kt. Žiniasklaida - tai viena iš saviraiškos formų, svarbi informuojant visuomenę, bei rodiklis vertinant valstybės demokratijos lygį.

1.1. Saviraiškos laisvės samprata, raida ir reguliavimas Europoje

Saviraiškos laisvė yra kiekvieno asmeninė teisė ir priskiriama prie santykinų politinių teisių, kurios saugo asmenis nuo kitų individų ar valstybės kišimosi ir užtikrina asmenų teisę dalyvauti įstatymų priėmimo ir tiesioginiame bei netiesioginiame valstybės valdyme². Saviraiškos laisvė yra ne tik svarbus demokratijos pamatas, bet ir būtina kitų laisvių, pavyzdžiui, susirinkimų laisvės, sudedamoji dalis³.

Saviraiškos laisvė yra įtvirtinta skirtinguose tarptautiniuose dokumentuose, pavyzdžiui, JT 1948 m. gruodžio 10 d. Deklaracijoje, kuri įtvirtino žmogaus teisių prigimtinių pobūdį: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis.“⁴ Deklaracija buvo rengta pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, kuomet žmogaus teisių klausimas tapo ypač aktualus, todėl būtent Deklaracijoje buvo užtvirtinti pirmieji žmogaus teisių standartai. Nors Deklaracija nėra teisiškai privaloma, jos svarbos žmogaus teisių raidai paneigti neįmanoma. Deklaracijos 19 str. minima teisė „laisvai laikytis savo įsitikinimų ir juos reikšti“ tapo neatsiejama saviraiškos laisvės dalis. Toks pradmuo išliko aktualus ir bėgant laikui, kadangi nuostata apėmė pagrindinį saviraiškos laisvės principą - laisvę turėti nuomonę ir ją skleisti.

Toliau sekė kiti JT ir kitų organizacijų priimti dokumentai, įtvirtinantys saviraiškos laisvę, pavyzdžiui, Paktas, kuris tapo tęsiniu prieš tai priimtos Deklaracijos. 1966 m. gruodžio 16 d. priimtas Paktas orientuotas į politinių ir pilietinių teisių apsaugą, kurios

²KEENAN, Marie (2024). Civil and Political Rights. [interaktyvus]. <https://www.ebsco.com/research-starters/law/civil-and-political-rights>.

³BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (2017). Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>, p. 11.

⁴Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68-2497.

leidžia „[...] asmenims laisvai dalyvauti savo šalių socialinėje, ekonominėje ir politinėje sferose, nebijant diskriminacijos ar represijų“⁵. Saviraiškos laisvė minima Pakto 19 str., kuris papildo Deklaracijos formuluotę, nes nurodomi ir saviraiškos laisvės ribojimo pagrindai. Saviraiškos teisė yra santykinė, todėl ribojimas yra galimas, kai yra būtinas ir numatytas įstatyme, t. y. tokiais atvejais, kai reikia apsaugoti kitų teises ir reputaciją, valstybės saugumą, viešąją tvarką, gyventojų sveikatą ir dorovę. Iš to matyti, kad Pakte įtvirtinama teisių apsaugos pusiausvyra siekiant apsaugoti kitas visuotinai saugomas teises ir vertybes. Pakto 20 str. įtvirtintas karo propagandos bei neapykantos kurstymo draudimas. Iš to matyti, nors Pakto turinys ir saugo saviraiškos laisvę, tačiau nustato ir aiškias ribas, kuomet saviraiškos laisvė gali būti ribojama, todėl ši nuostata bei Pakto 19 str. yra ypač svarbūs ir žiniasklaidai, kuri skleidama viešąją informaciją neturi viršyti minėtų teisių ribų, t. y. jokia informacija, žeminanti ar diskriminuojanti asmenį, kenkianti valstybės saugumui ar kt. negali būti skleidžiama bei platinama. Priešingai nei Deklaracijoje, Pakto 2 str. 1 ir 2 d. yra numatytas valstybių įsipareigojimas užtikrinti Pakte minimas teises ir „priimti tokius įstatymus ar imtis tokių priemonių, kurios gali būti reikalingos šiame Pakte pripažįstamoms teisėms įgyvendinti“. Taigi, Paktas tapo privalomas tarptautinis dokumentas jį priėmusioms šalims, kurio nuostatų šios negali pažeisti, įskaitant ir pareigą užtikrinti saviraiškos laisvę. Tarp pakto šalių yra ir Lietuva, kuriai šis įsigaliojo 1992 m. vasario 20 d.

Saviraiškos laisvė taip pat ginama ir pagal 1950 m. lapkričio 4 d. priimtą EŽTK 10 str., kuris numato kiekvieno teisę į saviraišką. Nors EŽTK 10 str. konkrečiai nenurodo žiniasklaidos laisvės apsaugos, pagal EŽTT suformuotą praktiką žiniasklaidos teisė patenka į EŽTK 10 str. apsaugą. Byloje *Barthold prieš Vokietiją* EŽTT pabrėžė laisvos žiniasklaidos svarbą, ją perkeltine prasme pavadindamas „*public watchdog*“⁶, kaip visuomenės prižiūrėtoja. Toks palyginimas su sarginiu šunimi parodo ne tik žiniasklaidos kaip ketvirtosios valdžios svarbą, bet ir būtiną visuomenės informavimo funkciją. EŽTT nustačius, kad valstybė pažeidė EŽTK 10 str., valstybė turi taisyti EŽTK pažeidimus, kadangi EŽTT sprendimai yra privalomi, o pagrindinė atsakomybė už teisių apsaugą tenka valstybėms⁷. Saviraiškos laisvės turinys, kuris panašus į Deklaracijos ir Pakto turinį, apibūdinamas EŽTK 10 str. 1 d., o EŽTK 10 str. 2 d. išplečia galimus saviraiškos laisvės

⁵KEENAN, Marie n.d. *Civil and Political Rights* [interaktyvus]. <https://www.ebsco.com/research-starters/law/civil-and-political-rights>.

⁶*Barthold prieš Vokietiją* [EŽTT], Nr. 8734/79, [1985-03-25]. ECLI:CE:ECHR: 1985:0325JUD000873479.

⁷BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (2017). Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>, p. 10.

ribojimus. EŽTK 10 str. 2 d. nustato, kad ribojimas galimas tik įstatymo pagrindu ir esant neišvengiamai būtinybei demokratinėje visuomenėje, kai siekiama „teritorinio vientisumo ar visuomenės apsaugos interesais, [...] užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir nešališkumą“⁸. Taigi, EŽTK 10 str. sugriežtina ir išplečia saviraiškos laisvės ribas. Pagal EŽTK 10 str. yra išnagrinėta žiniasklaidos, kaip saviraiškos teisės atšakai, svarbi byla *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)*, kurioje EŽTT suformavo kelias svarbias pozicijas. Pavyzdžiui, „[...] saviraiškos laisvė yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų; pagal 10 straipsnio 2 dalį (10-2 straipsnis) ji taikoma ne tik informacijai ar idėjoms, kurios priimamos palankiai arba laikomos neįžeidžiančiomis ar abejingomis, bet ir toms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo valstybę ar kurią nors gyventojų dalį“⁹. Taip EŽTT nustatė aiškesnes žodžio laisvės ribas, kadangi realybės transliavimas apima ne tik palankių, bet ir nepalankių, kartais ir šokiruojančių idėjų garsinimą. Kitas EŽTT sprendimas *Lingens prieš Austriją* tęsia žiniasklaidos nepriklausomumo mintį, nurodydamas, kad saviraiškos laisvė yra viena iš pagrindinių kiekvieno individo savirealizacijos sąlygų.¹⁰ Taip pabrėžiama saviraiškos laisvės reikšmė ne tik plačiai visuomenei, bet ir kiekvienam individui, kas parodo teisės į saviraišką universalumą. Taigi, teisė į saviraišką gali būti ginama EŽTT pagal EŽTK 10 str., kuris saugo kiekvieno saviraiškos laisvę, jeigu ši yra neteisėtai pažeidžiama valstybės.

Saviraiškos laisvė užtikrinama ir ES lygmeniu priimtuose dokumentuose. Chartija buvo priimta 2000 m. gruodžio mėnesį, tačiau tuomet privalomos teisinės galios dar neturėjo. 2009 m. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai¹¹ Chartija tapo privalomu dokumentu ES valstybėms narėms¹². Chartija yra naujausias ES mastu veikiantis žmogaus teisių apsaugos dokumentas, sujungęs valstybių narių ir tarptautinių teismų praktiką. Saviraiškos laisvė įtvirtinta Chartijos 11 str. 1 d., kur teigiama, kad: „Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo įsitikinimus, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijoms nekliudant ir nepaisant valstybių sienų.“¹³ Chartijos 11 str. pavadinime pabrėžiama, kad straipsnis saugo ne tik saviraiškos laisvę, bet ir informacijos laisvę, kas irgi yra be galo svarbus saviraiškos laisvės elementas. Asmens saviraiškos laisvė apima ne

⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

⁹ *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)* [EŽTT], Nr. 6538/74, [1979-04-26]. ECLI:CE:ECHR:1979:0426JUD000653874.

¹⁰ *Lingens Prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 9815/82, [1986-07-08]. ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582.

¹¹ Lisabonos sutartimi ne tik padidėjo ES narių skaičius, bet ir reformuota ES institucijų veikla ir Europos Parlamentui suteikta daugiau galių teisėkūroje.

¹² European Union (2022-01-14). *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija* [interaktyvus]. <https://eur-lex.europa.eu/LT/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>.

¹³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2000). (2016/C 202/02).

tik teisę laisvai skleisti mintis, bet ir teisę gauti ir rinkti informaciją. Be to, Chartijos 11 str. 2 d. apibrėžia ir pagarbą žiniasklaidai ir pliuralizmui. Iš to matyti, kad Chartijoje šalia saviraiškos laisvės apsaugos, priešingai nei anksčiau minėtuose teisės aktuose, yra išskiriama ir žiniasklaidos bei nuomonių įvairovės apsauga, taip parodant, kad žiniasklaidos laisvė yra svarbi saviraiškos laisvės dalis.

Žiniasklaidos ir saviraiškos laisves reguliuoja ir kiti ES dokumentai, priimti Komisijos, Parlamento ar Tarybos. 2021 m. prasidėjo diskusijos dėl naujo reguliavimo kūrimo, kurį įtakojo didėjantis valstybių kišimasis į žiniasklaidos sektorių, ne vienodas nacionalinis reguliavimas ir pliuralizmui bei demokratinėms vertybėms ištikusi grėsmė. Nauju reguliavimu norėta suteikti prieigą ES piliečiams prie internetinės žiniasklaidos, apsaugoti žiniasklaidos nepriklausomybę, skatinti sąžiningą žiniasklaidos konkurenciją ir suteikti skaidrumo žiniasklaidos vidaus rinkai, kadangi vidaus rinka (įsisteigimas ir veikimas) yra neatsiejamai susijusi su žiniasklaidos laisve ir pliuralizmu¹⁴. Šiuo metu Europoje pastebimas itin aukštas žiniasklaidos monopolijos rizikos lygis, susijęs su per mažą skirtingų žiniasklaidos savininkų koncentracija ir mažu pliuralizmu skaitmeninėse rinkose¹⁵. Susirūpinimas minėtomis problemomis 2024 m. balandžio 11 d. paskatino priimti naują reglamentą Nr. 2024/1083, dar kitaip vadinamą, kaip Europos žiniasklaidos laisvės aktas arba EMFA. EMFA iš dalies pakeitė Direktyvą Nr. 2010/13/EU, kuri apibrėžė audiovizualinės žiniasklaidos sąvoką bei reguliavimą valstybėse narėse. EMFA oficialiai įsigaliojo 2025 m. rugpjūčio 8 d. (išskyrus nuostatas apie priemones, susijusias su vartotojų teise pritaikyti žiniasklaidos pasiūlą savo poreikiams (jos įsigalios 2027 m.)¹⁶, ir tapo ypač svarbiu dokumentu žiniasklaidos laisvei, pliuralizmo ir demokratijos apsaugai Europoje. Nors EMFA ir yra orientuotas į audiovizualinę žiniasklaidą, tačiau jo nuostatos aktualios ir visai žiniasklaidos laisvei. EMFA tikslai yra ginti demokratines vertybes, skatinti kokybišką ir pliuralistinę žiniasklaidos turinį, apsaugoti žurnalistus ir kitus informacijos tiekėjus nuo politinio kišimosi ir palengvinti jų veiklą per ES vidaus sienas¹⁷. Be to, visos valstybės narės turi užtikrinti, kad į nacionalinę teisę būtų perkeltos EMFA nuostatos ir taip apsaugotas pliuralizmas. Taip pat tikimasi, kad EMFA įsigaliojimas turėtų padėti apsaugoti

¹⁴Europos Komisija (2021). Kvietimas pateikti informaciją, reikalingą poveikio vertinimui parengti. (2021)7899801 - 21/12/2021 [interaktyvus]. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=PI_COM:Ares\(2021\)789980](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=PI_COM:Ares(2021)789980).

¹⁵Centre for media pluralism and media freedom (04-07-2025) [interaktyvus]. <https://cmpf.eui.eu/mpm-interactive-results/>.

¹⁶Media board (08-08-2025). *A new era for media regulation in Europe as the European Media Freedom Act's main obligations become applicable* [interaktyvus]. https://media-board.europa.eu/news-0/new-era-media-regulation-europe-european-media-freedom-acts-main-obligations-become-applicable-2025-08-08_en.

¹⁷Council of the European Union (04-08-2025). Media freedom in the EU [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/media-freedom-eu/>.

redakcinę nepriklausomybę ir žiniasklaidą pateikti kaip bendrąjį gėrį, o ne pelnui skirtą verslą. Pabrėžtina, kad didelis dėmesys skiriamas ir šiuo metu ypač išplitusiai internetinei žiniasklaidai (neteisėtam internetinio turinio pašalinimui) bei nepriklausomų žurnalistų tinkamam finansavimui¹⁸. Taip pat Europai susiduriant vis su didesniu politiniu spaudimu buvo įsteigta ir nepriklausoma Valdyba, kuri padeda Komisijai rengti gaires dėl EMFA taikymo, gali teikti nuomonę dėl neteisėto savarankiškų turinio kūrėjo įrašų pašalinimo iš interneto, prižiūrėti Direktyvos Nr. 2010/13/EU taikymą, skatina valstybių ir institucijų bendradarbiavimą ir kt. Taip pat Valdyba turi kompetenciją teikti nuomos dėl „žiniasklaidos rinkos koncentracijos ir dėl bendrų priemonių, skirtų vidaus rinkai apsaugoti nuo ES nepriklausančių žiniasklaidos paslaugų teikėjų, kurie kelia grėsmę visuomenės saugumui“, kas tikimasi, kad padės didinti pliuralizmą ir žiniasklaidos nepriklausomumą¹⁹. Taigi, EMFA yra teisės aktas, skirtas nustatyti bendrą žiniasklaidos paslaugų vidaus rinką Europoje ir užtikrinti žiniasklaidos pliuralizmą ir nepriklausomumą, o Valdyba užtikrinti tinkamą viso to priežiūrą.

Taip pat saviraiškos ir žiniasklaidos laisvių srityje yra nuolat leidžiami ir kiti neįpareigojantieji, „*soft law*“ dokumentai, tokie kaip 2000 m. Tarybos rekomendacija dėl žurnalistų šaltinių apsaugos, 2011 m. Tarybos standartai dėl neapykantos kalbos²⁰, 2018 m. Žiniasklaidos pliuralizmo ir žiniasklaidos nuosavybės skaidrumo ekspertų komiteto rekomendacijos²¹, 2021 m. Komisijos rekomendacija dėl žurnalistų apsaugos ir kt. Nors šie dokumentai ir neturi privalomos teisinės galios, jie yra be galo svarbus indėlis į saviraiškos ir žiniasklaidos laisvės apsaugos plėtrą.

Svarbu ir tai, kad XXI a. saviraiškos laisvė įgavo naują atspalvį, kadangi viena iš pagrindinių plotmių saviraiškai, žodžio laisvei, skleistis tapo internetas, kuomet dalintis viešąja informacija, išsakyti savo nuomonę įgijo galimybę vis daugiau žmonių. Tokiu atveju saviraiškos laisvės samprata išsiplėtė dar labiau, kadangi apėmė ir saviraišką internete. Apibendrinant galima teigti, kad saviraiškos laisvė yra viena iš neatskiriamų

¹⁸ European Movement International (2024). Ensuring Media Freedom and Media Pluralism in Europe: A non-negotiable. Brussels: European Movement International [interaktyvus]. <https://cdn-europeanmovementeu.b-cdn.net/wp-content/uploads/2024/10/EMI-Policy-Position-Ensuring-Media-Freedom-and-Media-Pluralism-in-Europe-A-non-negotiable.pdf>.

¹⁹ European Commission (11-02-2025). *Commission welcomes new European Board for Media Services* [interaktyvus]. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-welcomes-new-european-board-media-services>.

²⁰ Council of Europe (2011). Relevant Council of Europe Standards and Policies on the prohibition and prevention of „Hate speech“ [interaktyvus]. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Expression/ICCPR/Others2011/CouncilofEurope.pdf>.

²¹ Committee of Ministers (2018). Recommendation CM/Rec(2018)1[1] of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership. CM/Rec(2018)1.

žmogaus teisių, susidedanti iš galimybės gauti, rinkti, skleisti ir dalintis informacija, reikšti nuomonę, dalyvauti viešose diskusijose ir kt. Taip pat saviraiškos laisvė, kaip prigimtinė žmogaus teisė, turi platų tarptautinį, pavyzdžiui, JT reguliavimą, bei regioninį ES reguliavimą ir tiesiogiai siejasi su žiniasklaidos laisve, t. y. nepriklausoma žurnalisto veikla bei nuomonių laisve.

1.1.1. Saviraiškos laisvės reguliavimas Lietuvoje tapus ES nare

Lietuva po 2003 m. gegužės 10 ir 11 d. referendumo dėl narystės ES prie šios organizacijos prisijungė oficialiai įstojusi 2004 m. gegužės 1 d., dėl ko prisiėmė iš ES kylančius įsipareigojimus, įskaitant pagarbą žmogaus teisėms. Vadinasi, iš ES reguliavimo atsirandančios teisės ir pareigos, tarp jų užtikrinti teisę į saviraišką, yra privalomos ir Lietuvai. Lietuva, kaip ir kitos ES narės, yra Chartijos šalis, todėl Lietuvos piliečių teisės yra ginamos remiantis Chartijos nuostatomis tiek nacionaliniuose teismuose, tiek ES lygmeniu.

Taip pat Lietuva nuo 1995 m. balandžio 27 d. yra ratifikavusi ir EŽTK, dėl ko yra įpareigota užtikrinti EŽTK numatytas žmogaus teises. Lietuvos teismai nagrinėdami bylas kartu su nacionalinėmis nuostatomis gali taikyti ir EŽTK normas. Civilinėje ir administracinėje teisenoje EŽTK nuostatos taikomos tiesiogiai, o baudžiamojoje kartu su nacionaliniais įstatymais²². Vadinasi, saviraiškos laisvė nacionaliniuose teismuose gali būti ginama ir remiantis EŽTK 10 str. Taigi, EŽTK, kaip ir Chartija, gali būti taikomi Lietuvos teismuose šalia nacionalinių teisės aktų.

Lietuvoje aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas yra 1992 m. spalio 25 dieną referendume priimta Konstitucija, kuri nuo pat pirmo straipsnio įtvirtina, kad Lietuva yra demokratinė valstybė²³, kas reiškia ne tik laisvus ir nepriklausomus rinkimus, bet ir žodžio laisvės garantiją. Kaip teigiama Komisijos puslapyje, demokratija negali būti pilna be pagarbos žmogaus teisėms, be galimybės laisvai reikšti savo nuomonę tarp kitų asmenų ar žiniasklaidoje²⁴. Minėta žmogaus laisvių apsauga užtikrinta Konstitucijos 18 str., kur nurodoma, kad: „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės.“ Ši nuostata, žinoma, apima ir

²² MILAŠIŪTĖ, Vygantė (2023). *Žmogaus teisės Europoje*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, p. 358.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014.

²⁴ Council of Europe, n.d. *Democracy* [interaktyvus]. <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy>.

teisę į saviraišką. Teisė į saviraišką Konstitucijoje yra įtvirtinta 25 str., kuriame išdėstytas saviraiškos teisės turinys ir šios laisvės ribojimo pagrindai. Laisvė į saviraišką Konstitucijoje suprantama, kaip „[l]aisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją“. Nuostata, kurioje užtikrinama laisvė turėti „savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“, tiesiogiai atspindi Chartijos 11 str. ir EŽTK 10 str., kadangi nustato saviraiškos laisvės pagrindą – laisvę laisvai dėstyti mintis, t. y. nebijoti būti nubaustam už įstatymų nepažeidžiančių įsitikinimų ar nuomonės skleidimą. Konstitucijos 25 str. 2 d. teigiama, kad „[ž]mogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“. Tai yra irgi labai svarbus ir tarptautinėje bei ES teisėje įtvirtintas saviraiškos laisvės aspektas. Be to, Konstitucijos 25 str. 4 d. yra įtvirtinta, kad neapykantos kalba, paremta tautine, rasine, religine ar socialine diskriminacija bei dezinformacija, yra nesuderinama su laisve reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją. Pagal Lietuvos teisę, Konstitucijos 44 str., valstybė negali vykdyti masinės teisingos informacijos cenzūros, kas reiškia, kad bet koks minėtos informacijos ribojimas vėlgi turėtų būti pateisinimas įstatymu. Taip pat Konstitucijos 25 str. 5 d. atskirai užtikrinama piliečio teisė įstatymo numatytais atvejais iš valstybės įstaigų gauti informaciją apie jį. Vadinasi, atsisakymas pateikti informaciją turi būti pagrįstas. Svarbu ir tai, kad pagal Konstituciją saviraiškos laisvė, gali būti ribojama tik įstatymu ir kai yra „būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai“. Toks ribojimų išvardinimas padeda užtikrinti, kad saviraiškos laisvė nebūtų varžoma be teisinio pagrindo. Taigi, Konstitucija užtikrina žmogaus teisių apsaugą ir tarptautinius bei ES standartus, įskaitant detalų saviraiškos laisvės turinį ir ribojimo pagrindus.

Civilinę atsakomybę už piktnaudžiavimą saviraiškos laisve numato CK 2.24 str., kuriame nustatytas asmens garbės ir orumo gynimas, kuomet asmenys paskleidžia tikrovės neatitinkančią informaciją, kaip duomenis, t. y. kaip faktą. Todėl svarbu atskirti duomenis nuo nuomonės. Pavyzdžiui, Informavimo įstatymo 2 d. 84 p. nustatyta žinios sąvoka, kuri apibūdinama, kaip „visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas faktas, tikri (teisingi) duomenys“²⁵. Iš to matyti, kad duomenys arba žinia, priešingai nei nuomonė, yra teisingi faktai, tačiau asmenys dažnai duomenų pavidalu paskleidžia savo nuomonę, dėl ko pažeidžiamos kitų asmenų teisės. Nors saviraiškos laisvė ir gina laisvą informacijos sklaidą, tačiau ne tokios, kuri yra melaginga ar pateikta kaip faktas, nors nėra teisinga. Svarbu tai, kad CK 2.24 str. 2 d. kalba tik apie per visuomenės informavimo priemonę paskleistus

²⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. 1996 m. liepos 2 d. Nr. I-1418. Valstybės žinios, 1996, 71-1706.

neteisingus duomenis, kuriuos informacijos skleidėjas turi viešai paneigti. Vadinasi, privačiai išsakyti neteisingi duomenys nepatenka į CK 2.24 str. taikymo sritį. Taigi, CK 2.24 str. reguliuoja ir atskirų asmenų atsakomybę, ir žiniasklaidos priemonių atsakomybę, kuomet neteisingi duomenis, paskleisti viešai per informavimo priemonę, žemina kito asmens garbę ir orumą.

Už kitų asmenų teisių pažeidimą viršijant saviraiškos laisvę gali būti taikoma ir baudžiamoji atsakomybė. BK 154 str. 1 d. įtvirtina atsakomybę už šmeižimą, kuomet per visuomenės informavimo priemonę yra paskleidžiama tikrovės neatitinkanti informacija, kuri niekina, žemina asmenį arba pakerta pasitikėjimą juo. Tai vėlgi susiję su piktnaudžiavimu saviraiškos laisve, kuomet paskleista neteisinga informacija turi neigiamų pasekmių, susijusių su pasitikėjimu asmeniu ar jį žemina. Taikant BK 154 str., taip pat kaip CK 2.24 str., svarbu, kad tikrovės neatitinkantys duomenys būtų paskelbti viešai per visuomenės informavimo priemonę. Tą padaryti gali tiek žurnalistas, tiek asmuo, kurio pateikti duomenys tampa viešai. Taip pat BK skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“, *inter alia*, yra skirtas ir kitoms veikoms, kurios padaromos viršijant žodžio laisvės ribas ir pažeidžiant kitas saugomas vertybes: 170 str. Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę, 170¹ str. Grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla ir 170² str. Viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas buvo atnaujinti. Taigi, BK įtvirtinta atsakomybė už šmeižimą, neapykantos kurstymą ir grėsmės kėlimą nacionaliniam saugumui viešai pritariant visuotinai pasmerktiems nusikaltimams yra apsauga nuo piktnaudžiavimo saviraiškos laisve, siekiant užtikrinti kitų visuotinių vertybių – garbės, orumo, lygybės, nediskriminavimo ir saugumo, apsaugą.

ANK irgi numato su saviraiškos laisvės pažeidimu susijusias normas. Pavyzdžiui, ANK 547 str. 1 d. numatoma atsakomybė už atsisakymą teikti informaciją ar kitokį žurnalistų veiklos trukdymą, ANK 554 str. numatoma atsakomybė už nepagrįstą informacijos įslaptinimą, kuomet informacija nepagrįstai priskiriama valstybės paslapčiai ar kitai su valstybės saugumu susijusiai informacijai. Administracinės teisenos taikymas yra švelnesnė poveikio priemonė nei baudžiamasis persekiojimas, tačiau taip pat vienas iš būdų, kaip kovoti su nepagrįstu valstybės ir jos institucijų saviraiškos laisvės varžymu, pernelyg dideliu duomenų įslaptinimu. Taigi, už saviraiškos laisvės piktnaudžiavimą gali būti taikoma civilinė, baudžiamoji ir administracinė atsakomybė.

Saviraiškos ir žiniasklaidos laisvių reguliavimui esminę reikšmę Lietuvos teisėje turi Informavimo įstatymas, priimtas 1996 m. rugpjūčio 22 d., ir kuris laikytinas Lietuvos žiniasklaidos reguliavimo pamatu, įtvirtinantis žiniasklaidos subjektus, jų teises, pareigas ir kt. Informavimo įstatymo nuostatos yra nuolat tobulinamos bei pildomos, pavyzdžiui, 2021 m. Informavimo įstatyme viešosios informacijos skleidėjo sąvoka buvo papildyta šiuo žodžių junginiu: „[D]alijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugos teikėjas.“²⁶ Šie atnaujinimai yra susiję su vis didėjančia informacijos sklaida internete, siekiant taikyti atsakomybę platesniam subjektų ratui²⁷, pavyzdžiui, asmenims, viešai besinaudojantiems savo saviraiškos laisve internete. Atitinkamai išplėstos asmenų, kuriems taikomas Informavimo įstatymas ratas, ir veikla, kuri pripažįstama kaip viešosios informacijos sklaida. Pabrėžtina, kad visiems viešosios informacijos skleidėjams yra taikomos ne tik Informavimo įstatymo normos, bet ir tarptautiniai standartai, susiję su žmogaus teisių apsauga. Kaip matyti, Informavimo įstatymas įtvirtina saviraiškos ir žiniasklaidos laisvėms svarbias sąvokas, pavyzdžiui, kaip suprantama dezinformacija, nuomonė, privataus pobūdžio informacija, viešojo informacija, visuomenės informavimo priemonė, žurnalistas ir kt. Būtent šių sąvokų turinys svarbus identifikuojant saviraiškos laisvės pažeidimus ar žurnalistų teisinę atsakomybę skleidžiant viešąją informaciją, kuri pagal Informavimo įstatymo 2 d. 77 p. suprantama, kaip „informacija, skirta viešai skleisti, išskyrus privataus pobūdžio informaciją, taip pat kitą informaciją, kuri pagal šį ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti viešai skleidžiama“. Taip pat Informavimo įstatymas nurodo, kad pateikiant viešą informaciją yra svarbu vadovautis ne tik įstatymais, bet ir žmogiškosiomis vertybėmis. Pati viešojo informacija pagal Informavimo įstatymo 3 d. turi būti pateikiama „teisingai, tiksliai ir nešališkai“. Vadinasi, ypač svarbu, kad viešai paskleista informacija negadintų asmens reputacijos, būtų teisinga ir nebūtų privataus pobūdžio. Pažeidus Informavimo įstatymo nuostatas gali būti taikoma civilinė, administracinė ar baudžiamoji atsakomybė.

Be to, Informavimo įstatymo 3 str. 2 d. yra nukreipianti nuostata į viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų organizacijų bei Visuomenės informavimo etikos asociacijos narių atstovų 2016 m. vasario 29 d. priimtą Etikos kodeksą, kuris pakeitė iki tol galiojusį 2005 m. Lietuvos žurnalistų sąjungos parengtą Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos

²⁶ Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 19, 20, 22, 24, 25, 31, 33, 34, 341, 37, 38, 39, 40, 401, 403, 404, 43, 45, 47, 48, 51, 52 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 321, 405 straipsniais, 342 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo trečiojo skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas. 2021 m. sausio 14 d. Nr. XIV-180. TAR, 2021, 1352.

²⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 19, 22, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 341, 41, 46, 47, 48 straipsnių pakeitimo ir 402 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. 2015 m. gegužės 21 d. Nr. XII-1731. TAR, 2015, 8537.

kodeksą ir 1996 m. Visuomenės informavimo etikos kodeksą²⁸. Etikos kodeksas yra nuo 2015 m. veikiančios Visuomenės informavimo etikos komisijos parengtas profesinis reguliavimas, skirtas žurnalistų, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklai reguliuoti²⁹. Svarbu pabrėžti, kad priešingai nei Informavimo įstatymas, Etikos kodeksas neturi įstatymo galios, o yra institucinio lygmens dokumentas, kurio vedami profesinių įsipareigojimų turi laikytis žurnalistai ir kiti viešosios informacijos skleidėjai. Pagal Etikos kodeksą informacijos skleidėjams taikoma profesinio pobūdžio atsakomybė, t. y. Etikos kodekso 63-65 str. numatytos sankcijos yra - drausminių priemonių taikymas, pašalinimas iš susivienijimo ir kt. Žalos, padarytos viršijus saviraiškos laisvės ribas, atlyginimas ar baudžiamojo poveikio priemonės Etikos kodekse numatytos nėra. Taigi, Lietuvoje saviraiškos laisvės ir iš jos kylančios žiniasklaidos laisvės svarba, užtikrinant tarptautinių standartų laikymąsi³⁰, įstatymų lygmenyje yra reguliuojama Informavimo įstatymu bei pagrindiniu šalies įstatymu Konstitucija. Profesiniame lygmenyje žurnalistams yra aktualus Etikos kodeksas.

1.2. Žurnalistų žodžio laisvė žiniasklaidoje

Laisvas žodis yra be galo svarbus visuomenėje siekiant pateikti objektyvią viešąją informaciją, laisvai reikšti savo nuomonę ir nebūti už tai nepagrįstai baudžiamam ar persekiojamam. Visgi kiekvienoje demokratinėje visuomenėje žodžio laisvė esant teisėtam pagrindui gali būti ribojama, kadangi nėra absoliuti.

1.2.1. Žodžio laisvės ribos žurnalistų veikloje ir neapikamos kalba

Žodžio laisvė yra vienas svarbiausių demokratinės visuomenės požymių, suteikiantis visuomenei galimybę viešai išsakyti savo nuomonę, dalyvauti viešose diskusijose ir kt. Pagrindiniai žodžio laisvės, kaip pagrindinės asmens saviraiškos priemonės tikslai yra:

²⁸ Lietuvos žurnalistų draugija (2021-02-09). Diskutavo apie žiniasklaidos savireguliaciją [interaktyvus]. <http://www.lzdraugija.lt/2021/02/diskutavo-apie-ziniasklaidos-savireguliacija/>.

²⁹ 2016 m. vasario 29 d. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas. TAR, 2020, 10556.

³⁰ EŽTK 10 str., Chartijos 11 str., Teisių pakto 19 str., Teisių deklaracijos 19 str.

galimybė bendrauti, pasikeisti nuomonėmis, užtikrinant naudą tiek atskiram individui, tiek visuomenei ir sudaryti sąlygas politiniams debatams, be kurių neįsivaizduojama visuomenė³¹. Šie aspektai įtvirtina žodžio reikšmę asmeniui bei visuomenei, kuri gali nevaržomai ir nepriklausomai gyvuoti tik esant laisvam žodžiui.

Žodžio laisvė nėra absoliuti ir dažnai priklauso nuo šalies istorinių aplinkybių³², todėl gali būti ribojama, tačiau tik esant atitinkamoms sąlygoms. Istorinėje EŽTT byloje, kurioje nagrinėjamas klausimas, ar valstybė, ribodama laikraščio „*The Sunday Times*“ straipsnio publikavimą apie vaistus, keliančius vaikų apsigimimus, išspausdinimą pažeidė EŽTK 10 str., EŽTT nurodė, kad pirmiausia reikia įvertinti „ar kišimasis šioje byloje buvo „nustatytas įstatymu“, ar jo tikslas ar tikslai buvo teisėti pagal [EŽTK] 10 straipsnio 2 dalį (10-2 straipsnis) ir ar jis buvo „būtinai demokratinėje visuomenėje“ siekiant minėto tikslo ar tikslų“³³. Tikslai, kuriems esant gali būti ribojama saviraiškos teisė pagal EŽTK 10 str. 2 d. yra: valstybės saugumas, teritorinio vientisumo ar visuomenės apsauga, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą. Taigi, matyti, kad vertinant, ar saviraiškos laisvė buvo pažeista pagal EŽTK 10 str. visada svarbu atlikti trijų pakopų testą. Jeigu EŽTT nustato, kad visi trys reikalavimai įvykdyti, kišimasis į saviraiškos laisvę laikomas teisėtu ir jeigu bent vienas reikalavimas neįvykdomas, valstybės kišimasis yra nepagrįstas ir pažeidžia EŽTK 10 str. ar kitą straipsnį³⁴. Pakto 19 str. 3 d. taip pat numatyta, kad naudojimasis saviraiškos laisve gali būti ribojimas įstatymu ir jei tai yra būtina kitų asmenų teisėms ir reputacijai gerbti bei valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ar dorovei apsaugoti. Lietuvos teisėje saviraiškos laisvės ribojimus nustato Konstitucijos 25 str. 3 d.: „Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai“. Taigi, skirtingi teisės aktai įtvirtina panašius reikalavimus, kuomet norint riboti žodžio laisvę, toks ribojimas turi būti numatytas įstatyme, būti proporcingas ir skirtas pasiekti teisėtam tikslui.

³¹ FIELDMAN, David (1993). Civil Liberties and Human rights in England and Wales, cituojama pagal MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 68.

³² MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 68.

³³ *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)* [EŽTT], Nr. 6538/74, [1979-04-26]. ECLI:CE:ECHR:1979:0426JUD000653874.

³⁴ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (2017). Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>, p. 33.

Atsižvelgiant į saviraiškos teisės ribojimo galimybes ir mastą, taip pat yra vertinamos šios aplinkybės: išraiškos turinys (politinis, religinis), kontekstas, pareiškėjo statusas (žurnalistas, politikas), išraiškos viešumas ir galimas poveikis bei apribojimo pobūdis ir rimtumas. Visgi viską reikia vertinti sistemiškai, proporcingai, nes ir provokuojantys išsireiškimai patenka į EŽTK 10 str. apsaugą³⁵. EŽTT savo naujausioje praktikoje laikosi tęstinės nuomonės dėl žodžio laisvės ribų ir galimo šokiruojančio pobūdžio įvardydamas, „kad žurnalisto vartoti žodžiai, nors ir gana stiprūs, buvo pakankamai glaudžiai susiję su bylos faktais, ir kad jo pastabos negalėjo būti laikomos klaidinančiomis ar nepagrįstais išpuoliais“³⁶. Dėl to šioje byloje, atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją ir pavojų dėl galimo teroro išpuolio, nebuvo pagrindo taikyti EŽTK 10 str. 2 d. numatytus apribojimus, nors žurnalisto pasisakymai ir buvo iššaukiantys. Svarbu tai, kad žodžio laisvė neperaugtų į neapykantą kurstančius pasisakymus. Neapykantos kalba, kaip teigia Indrė Isokaitė, nėra tiesiogiai apibrėžta nei tarptautiniuose teisės aktuose, nei Lietuvos įstatymuose³⁷, dėl ko kyla tam tikra problematika identifikuoti, kas yra neapykantos kalba ir pritaikyti teisinę atsakomybę. Nesant konkretaus, baigtinio ir visuotinio neapykantos kalbos apibrėžimo, kuris faktiškai ir nėra įmanomas, teismai nagrinėdami bylas, kiekvienu atveju turėtų vertinti konkrečią situaciją ir spręsti, ar išsakytos mintys nežeidžia kitų saugomų gėrių³⁸. Toks teisinis neaiškumas gali turėti įtakos skirtingam situacijos vertinimui, priklausomam nuo kitų pašalinių aplinkybių, dėl ko kyla tikimybė skirtingos teisinės praktikos formavimuisi. Esant tokiai problematikai 2022 m. Ministrų Komiteto rekomendacijose, skirtose kovai su neapykantos kalba, yra siekiama įtvirtinti neapykantos kalbos sąvoką, kuri suprantama kaip „bet kokios rūšies išraiška, kuria kurstoma, skatinama, platinama ar pateisinama prievarta, neapykanta ar diskriminacija prieš asmenį ar asmenų grupę arba kuria jie menkinami dėl jų tikrų ar priskirtų asmeninių savybių ar statuso, pavyzdžiui, „rasės“, odos spalvos, kalbos, religijos, tautybės, nacionalinės ar etninės kilmės, amžiaus, negalios, lyties, lytinės tapatybės ir seksualinės orientacijos“³⁹. Ministrų Komiteto pateikiamas sąvokos pasiūlymas yra itin platus ir galėtų būti sektinas pavyzdys teismams. Iš sąvokos matyti, kad

³⁵ Council of Europe (2011). Relevant Council of Europe Standards and Policies on the prohibition and prevention of „Hate speech“ [interaktyvus]. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Expression/ICCPR/Others2011/CouncilofEurope.pdf>.

³⁶ *Tafzi El Hadri And El Idrissi Mouch prieš Ispaniją* [EŽTT], Nr. 7557/23, [2026-01-08]. ECLI:CE:ECHR: 2026:0108JUD000755723.

³⁷ ISOKAITĖ-VALUŽĖ, Indrė (2021-04-15). Neapykantos kalba ir saviraiškos laisvė: kur brėžti ribą? *Teisė. Pro.* [interaktyvus]. <https://www.teise.pro/index.php/2021/04/15/neapykantos-kalba-ir-saviraiskos-laisve-kur-brehti-riba/>.

³⁸ *Jersild prieš Daniją* [EŽTT], Nr. 15890/89, [1994-09-23]. ECLI:CE:ECHR: 1994:0923JUD001589089.

³⁹ Council of Europe (2015). ECRI general policy recommendation No. 15 on combating hate speech [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>.

yra išskiriamos tam tikros grupės žmonių, kurios yra labiausiai pažeidžiamos ir dažniausiai susiduria su žodžio laisvės ribų viršijimo pasekmėmis privačiame gyvenime, spaudoje ar internete. Taigi, nors neapykantos kalbos sąvoka ir nėra visuotinai galutinai suformuota, žurnalistai, skleisdami viešąją informaciją, turi pareigą mokėti išlaikyti balansą tarp žodžio laisvės ir neapykantos kalbos, ypač saugodami pažeidžiamų grupių interesus.

Neapykantos kalbą apima ir rasinė, antisemitinė neapykanta ir diskriminacija, nukreipta prieš migrantus ar kitataučius. Tai bet kokio pobūdžio išsireiškimai ar pasakymai, kurstantys neigiamas emocijas prieš bet kokią tautinę grupę, todėl vertinant EŽTK 10 str. prasme reikia atsižvelgti ir į EŽTK 14 str., ginantį nuo bet kokios diskriminacijos rasės, lyties, kalbos ar politinių pažiūrų pagrindu. Neapykantos kalbą, susijusią su asmenų rase, lydi ilga istorija. Neapykantos kalba buvo reikšmingas veiksnys vykdant genocido, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui⁴⁰. EŽTT byloje *M'Bala M'Bala prieš Prancūziją* buvo nustatyta, kad prancūzų komikas ir politinis aktyvistas, turėjęs savo laidą, pakvietė viešai holokaustą neigusį asmenį ir šiam įteikė apdovanojimą „už nepriimtinumą ir įžūlumą“, viršijo leistinas žodžio laisvės ribas. EŽTT pabrėžė, kad satyra, perdėtas ir iškreiptas realybės vaizdavimas, irgi patenka į EŽTK 10 str. apsaugą, tačiau ir saviraiškos laisvė turi ribas. Šiuo atveju nors tai ir buvo pateikta kaip satyra, tokie asmens veiksmai prisidėjo prie genocido skatinimo, šaržavimo, todėl tai peržengė laisvo žodžio ribas. Minimi pasisakymai negali būti kvalifikuojami kaip satyra, o yra neapykantą kurstantis elgesys, nesuderinamas su EŽTK 10 str. straipsnio dvasia⁴¹. Taigi, neapykantos reiškimas, paremtas dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos ir kt., yra griežtai draudžiamas ir pripažįstamas, kaip saviraiškos laisvės ribų peržengimas, todėl visi asmenys, įskaitant žurnalistus, turi susilaikyti nuo diskriminuojančio pobūdžio pasisakymų ar veiksmų.

Žodžio laisvė gali būti teisėtai ribojama ir tuomet, kai kalbant yra skatinamas karas, tiesioginis smurtas ar prievarta. Smurtą kurstantys pasisakymai negali būti ginami pagal EŽTK 10 str., todėl valstybės, pastebėjusios viešą tokio elgesio propagavimą, pavyzdžiui, žiniasklaidoje, spaudoje, knygoje ar internete, turi nedelsiant į tai reaguoti ir užkirsti kelią tolimesniam neapykantos plitimui. Remiantis praktiniu pavyzdžiu Turkijoje, vykstant kurdų nacionalinio išsivadavimo kovai, tuo metu vyravęs konfliktas turėto stiprią valstybinę reikšmę, todėl straipsnis, kuriame skatinama keršyti, toliau kovoti, vartojami

⁴⁰ Council of Europe (2015). ECRI general policy recommendation No. 15 on combating hate speech [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>.

⁴¹ *M'Bala M'Bala prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 25239/13, [2015-10-20]. ECLI:CE:ECHR:2015:1020DEC002523913.

neigiami epitetai: „fašistinė Turkijos armija“, „TC žudikų gauja“ ir „imperializmo samdomi žudikai“ kartu su nuorodomis į „žudynes“, „žiaurumus“ ir „skerdynes“, šiame kontekste yra tiesiogiai neapykantą kurstantis, todėl tokia kalba nepatenka į EŽTK 10 str. apsaugą⁴². Priešingu atveju, neapykantos kurstymas gali užtraukti ne tik civilinę ar administracinę atsakomybę, bet ir baudžiamąją atsakomybę, tačiau, kaip minėta poskyryje prieš tai, neapykantą kurstanti kalba ne visose valstybėse vertinama ir interpretuojama vienodai, todėl yra svarbu sukurti kuo bendresnį neapykantos kalbos supratimą tarptautiniu lygmeniu, ir šią problemą spręsti ne tik teisinėmis priemonėmis, bet ir šviesti žmones, skatinti toleranciją. Be to, didelė atsakomybė tenka šalies valdžiai, kuri turi pareigą kovoti su neapykantos kurstymu ir užtikrinti saugią aplinką visuomenei. Prie kovos su neapykantos kalba taip pat galėtų prisidėti ir patys žurnalistai, kurie tokius veiksmus, kaip viešas neapykantos kurstymas, viešai smerktų⁴³. Taigi, smurto ar karo skatinimas yra smerkiamas ir nėra ginamas pagal EŽTK 10 str., todėl žurnalistai negali dalintis su tuo susijusia informacija ir išvengti teisinės atsakomybės.

Be to, tam tikri subjektai, vykdydami savo pareigas, pavyzdžiui, politikai, turi mokėti priimti net ir kandesnę kritiką. EŽTT byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl sarkastiškos kritikos politikų atžvilgiu, EŽTT yra pasakęs, kad politikai pasirinkdami savo profesiją patys atsidūrė atviroje kritikos ir tikrinimo pozicijoje ir tai yra jiems tenkanti našta, kurią jie turi priimti demokratinėje visuomenėje⁴⁴. Tai rodo, kad EŽTT nagrinėdamas konkrečią situaciją vertina ne tik pagrindines saviraiškos ribojimo sąlygas, bet ir subjektus, prieš kuriuos buvo nukreipta neapykantos kalba. Nors viešiesiems asmenims ir taikomi aukštesni kritikos toleravimo standartai, kritika negali peraugti, pavyzdžiui, į nepagrįstus kaltinimus padarius nusikalstamą veiklą, kuomet žurnalistai, neįsitikinę informacijos tikrumu, viešai pateikia kaltinimus. EŽTT byloje pabrėžė, kad net ir visuomenės interesas, susijęs su politiko veikla, negali būti pagrindu skleisti dar neįrodytus reputaciją gadinančius pareiškimus: „10 straipsnis negarantuoja visiškai neribotos saviraiškos laisvės net ir kalbant apie spaudos pranešimus apie visuomenei rūpimus klausimus, susijusius su politikais ar valstybės pareigūnais.“⁴⁵ Taigi, nors politikams ir kitiems viešiesiems asmenims ir yra taikomas

⁴² *Sürek prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 26682/95, [1999-07-08]. ECLI:CE:ECHR: 1999:0708JUD002668295.

⁴³ Council of Europe (2015). ECRI general policy recommendation No. 15 ON COMBATING HATE SPEECH [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>.

⁴⁴ *Ukrainian Media Group prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 72713/01, [2005-03-29]. ECLI:CE:ECHR:2005:0329JUD007271301.

⁴⁵ *Kasabova prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 22385/03, [2011-07-19]. ECLI:CE:ECHR: 2011:0419JUD002238503.

didesnis kritikos tolerancijos lygis, žodžio laisvė jų atžvilgiu negali būtų traktuojama kaip visiškai neribota ir žeisti teises.

Apibendrinant galima teigti, kad žodžio laisvės ribojimas yra *ultima ratio* priemonė, taikoma įvertinus įstatyminių įtvirtinimų, ribojimo proporcingumą ir siekiamą tikslą. Tačiau žurnalistai skleidami viešąją informaciją taip pat neturi piktnaudžiauti laisvu žodžiu, t. y. skatinti neapykantą tam tikrai grupei asmenų, propaguoti karą ar jėgos naudojimą, o kritikuodami viešus asmenis turi išlaikyti pagarbą jų asmeniniam gyvenimui.

1.2.2. Nuomonių pliuralizmas žiniasklaidoje ir skiriamieji nuomonės požymiai

Kiekvienas turi teisę į nuomonę, įsitikinimus ir laisvai pasirinkti pasaulėžiūros vertybes. Nuomonės turėjimo laisvė yra absoliuti ir negali būti ribojama teisinėmis priemonėmis⁴⁶. Nuomonių pliuralizmas yra svarbus žiniasklaidos laisvės ir demokratijos pamatas. Kaip teigia D. Bychawska-Siniarska: „Nuomonės laisvės apsauga yra būtina demokratiniam politiniam procesui ir kiekvieno žmogaus vystymuisi.“⁴⁷ Saviraiškos ir nuomonės laisvės yra glaudžiai susijusios, jos sąveikauja tarpusavyje, saviraiškos laisvė sudaro tinkamas sąlygas keisti nuomonę ir ją plėtoti. Nuomonės laisvė taip pat glaudžiai siejasi ir su kitomis laisvėmis: minties, religijos ir asociacijos laisvėmis. Chartijos 11 str. 2 d. tiesiogiai įtvirtinta, kad pliuralizmas turi būti gerbiamas, todėl kiekviena Chartijos šalis privalo užtikrinti pliuralizmą visuomenėje. Taryba 2014 m. gegužės 12 d. ES žmogaus teisių gairėse dėl saviraiškos laisvės internete ir realiame gyvenime pabrėžė, kad saviraiškos ir nuomonės laisvės yra pagrindinės žmogaus teisės, demokratijos, orumo ir dalyvavimo visuomenėje pagrindas. Tiek pagal tarptautinį reguliavimą - EŽTK 10 str. 1 d., Chartijos 11 str., Deklaracijos 19 str., tiek pagal Lietuvos nacionalinį reguliavimą – Konstitucijos 25 str. minima asmens teisė „turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“, nuomonė yra pripažįstama kaip ginama vertybė.

Tarptautiniame ir ES reguliavime nuomonės sąvoka nėra apibrėžiama, o Informavimo įstatymo 2 str. 31 d. išsamiai nurodoma, kad: „Nuomonė – visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba

⁴⁶ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 56.

⁴⁷ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (2017). Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>, p. 12.

komentariai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais.“ Taip pat pabrėžiamas nuomonės subjektyvumas ir tiesos kriterijaus netaikymas, tačiau reiškiamai nuomonei vis tiek taikomi sąžiningumo ir faktų neiškraipymo reikalavimai. Taigi, iš apibrėžimo matyti, kad nuomonė yra subjektyvus asmens vertinimas, požiūris, kuris gali būti pagrįstas nebūtinai objektyviais faktais, kadangi žmogui išreikšus nuomonę, ji negali būti vertinama tikrinant nuomonės atitikimą faktams. Būtent nuomonė tuo ir skiriasi nuo viešai skleidžiamos žinios, kuri turi būti nešališka, teisinga ir kiek įmanoma labiau atspindėti duomenų tikrumą⁴⁸. Visgi reiškiamą nuomonę neturi pažeisti kitų saugomų vertybių. Žurnalistai negali piktnaudžiauti nuomonės teise, siekdami pateikti asmenį šmeižiančią ar orumą ir garbę gadinančią informaciją, nes bet kuri nuomonė neturi pažeisti bendrųjų teisinių principų – humanizmo, pagarbos žmogui, profesinės etikos normų ir kitų teisių.

Teismai, nagrinėdami žmogaus teisių pažeidimus, turi aiškiai įvertinti, ar išsakytos mintys buvo pateiktos kaip nuomonė, ar kaip faktas. Taip pat svarbu įvertinti nuomonės ar duomenų paskleidimo pasekmes žmogaus garbei, orumui, reputacijai. Pavyzdžiui, Lietuvoje garbės ir orumo apsauga duomenų paskleidimo atveju yra įtvirtinta CK 2.24 str. 1 ir 2 d., kur yra numatyta, kad asmuo gali prašyti duomenų paneigimo teismo būdu ar surašyti paneigimo tekstą, kurį turi išplatinti visuomenės informavimo priemonė, t. y. tarsi atkurti prieš tai buvusią padėtį. LAT savo sprendime nurodė, kad „teisė į garbę ir orumą suprantama kaip asmens teisė reikalauti, jog viešojo nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus“⁴⁹. Be to, reiškiant nuomonę „neturėtų būti mėginama paneigti arba nuslėpti faktų ir duomenų tikrovės“⁵⁰. Nors teisė į nuomonės turėjimą yra absoliuti, viešai reiškiamą nuomonę turi būti sąžininga ir etiška⁵¹. Kito asmens teisės žeidžiančios nuomonės paskleidimo atveju CK 2.24 str. netaikomas⁵², tuo atveju taikoma deliktinė atsakomybė pagal CK 1.137 str. ir 6.263 str.⁵³.

EŽTT praktikoje taip pat yra suformuota aiški atskirtis tarp nuomonės ir duomenų, kuomet Austrijos žurnalistas, besinaudodamas pliuralistine laisve, savo rašomuose

⁴⁸ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003 (1993) dėl žurnalistikos etikos. *Valstybės žinios*, 1995, 85-1918.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-61-823/2024.

⁵⁰ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003 (1993) dėl žurnalistikos etikos. *Valstybės žinios*, 1995, 85-1918.

⁵¹ Ibid.

⁵² MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 263.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-701/2020.

straipsniuose rinkimų metu kritikavo politikus už tarnavimą Vokietijos nacių partijos ginkluotuose elitiniuose daliniuose, nepakankamą pagarbą nacių aukoms ir politiką apibūdino kaip „amoralų“ ir „nugarbingą“⁵⁴. Dėl tokių žurnalisto pasakymų byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar žurnalisto išsakyti žodžiai, kenkiantys politiko reputacijai, buvo jo nuomonė ar duomenys. EŽTT nagrinėdamas šį klausimą pabrėžė, kad: „[R]eikia atidžiai atskirti faktus ir vertinimus. Faktų buvimas gali būti įrodytas, o vertinimų teisingumas negali būti įrodytas.“ Būtent tai ir yra pagrindinis skirtumas vertinant, paskleistos informacijos tipą ir taikant teisinę atsakomybę. Byloje konstatuota, kad buvo pažeistas EŽTK 10 str. ir žurnalisto teisė į nuomonę, nes negali būti reikalavimo įrodyti nuomonę⁵⁵. Taigi, ginant nuomonės pliuralizmą yra svarbu nustatyti, ar paskleista viešoji informacija yra nuomonė, ar tikrovės neatitinkantys duomenys, kadangi duomenų paskleidimo atveju visada yra taikomas tiesos ir galimybės įrodyti kriterijus.

Be to, yra „[s]augomos visos nuomonės, įskaitant politinio, mokslinio, istorinio, moralinio ar religinio pobūdžio nuomones“ ir dėl nuomonės turėjimo tam tikru klausimu asmuo negali būti persekiojamas, ar sulaukti grasinimų⁵⁶. Norint apriboti politinio pobūdžio nuomonę reikia labai svarių priežasčių tam padaryti, kadangi tokie apribojimai gali turėti didelės įtakos bendrai žodžio laisvei valstybėje⁵⁷, nes informacijos ar nuomonės, susijusios su politika, sklaida yra ypač svarbi demokratinėje visuomenėje. Kaip nurodė EŽTT, „pagal 10 straipsnį valstybės turi ne tik sukurti veiksmingą autorių ar žurnalistų apsaugos sistemą, bet ir sudaryti palankias sąlygas visiems suinteresuotiems asmenims dalyvauti viešose diskusijose, kad jie galėtų be baimės reikšti savo nuomonę ir idėjas, net jei jos prieštarauja oficialių institucijų ar didžiosios visuomenės dalies nuomonei arba yra nemalonios ar šokiruojančios toms institucijoms ar visuomenei“⁵⁸. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti priverstinės, dėl to valstybė negali vykdyti nepagrįsto persekiojimo ar diskriminacijos tų asmenų atžvilgiu, nes valstybė turi būti neutrali dėl įsitikinimų⁵⁹. Iš to galima spręsti, kad valstybė turi pareigą ne tik nevykdyti nepagrįsto persekiojimo, bet ir užtikrinti pakankamą apsaugą saviraiškai ir nuomonių pliuralizmą. Be to, asmuo turi tokią pat teisę ir neatskleisti savo nuomonės: „Laisvė turėti nuomonę apima „negatyvią laisvę“

⁵⁴ *Lingens Prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 9815/82, [1986-07-08]. ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ United Nations (2011). *General comment No. 34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression*. General comments and recommendations. Geneva: Human Rights Committee. CCPR/C/GC/34.

⁵⁷ *Dmitriyevskiy prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 42168/06, [2018-01-29].

ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD004216806.

⁵⁸ *Milashina ir kiti prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 75000/17, [2025-06-04]. ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD007500017.

⁵⁹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 56-57.

nebūti verčiamam išsakyti savo nuomonę.⁶⁰ Taip pat asmuo gali bet kada laisvai keisti savo nuomonę⁶¹. Taigi, nuomonės laisvė apima ne tik galimybę ją reikšti, kadangi nuomonių pliuralizmas yra demokratijos pagrindas, bet ir teisę neatskleisti savo nuomonės. Žurnalistų ir kitų viešosios informacijos skleidėjų veikloje nuomonių pliuralizmas yra ypač svarbus, todėl tai yra viena iš esminių kokybiškos žurnalistų veiklos sąlygų, kuomet nuomonių, net ir šokiruojančių, sklaida nėra valstybės nepagrįstai varžoma.

Žodžio laisvės bei pliuralizmo lygį valstybėje gali parodyti ir skaičius įkalintų žurnalistų, kurie buvo nuteisti už tai, kad naudojos savo žodžio ir nuomonės laisve. Žurnalistų komiteto duomenimis Europoje 2023 m. buvo nuteisti 68 asmenys, 2024 m. 75 asmenys, 2025 m. 65 asmenys dirbė žiniasklaidoje⁶². Tokia trejų metų statistika rodo daugmaž vienodą Europoje nuteistų žurnalistų skaičių, kuris, deja, kol kas neturi tendencijos drastiškai sumažėti dėl kai kurių valstybių vadovų vykdomos griežtos cenzūros politikos. Didžiausi įkalintų žurnalistų skaičiai yra Turkijoje, Rusijoje, Baltarusijoje ir tik pavieniai atvejai kitose valstybėse. Žurnalistų suėmimų padaugėjo prasidėjus karui Ukrainoje dėl informacijos apie Ukrainoje vykstantį karą sklaidos. Laikotarpiu nuo 2022 m. iki 2025 m. Rusijoje, Baltarusijoje ir Turkijoje net 104 žurnalistai, nepalaikantys karo veiksmų, buvo nuteisti ir daugiausiai apkaltinti veikimu prieš valstybę⁶³. Tai rodo, kad ne visose Europos valstybėse asmenims yra užtikrinama pakankama žodžio laisvė, kadangi yra ribojamas pliuralizmas, nuo visuomenės slepiama tiesa, taip pažeidžiant jų saviraiškos laisvę bei kitas prigimtines teises.

Pliuralizmas taip pat glaudžiai susijęs ir su tinkamu žiniasklaidos vidaus rinkų nustatymu, kadangi užtikrinus spaudos daugialypiškumą yra garantuojama ir nuomonių įvairovė. Pliuralizmo vyravimą privalo užtikrinti valstybė. Valstybė turi skatinti viešąsias diskusijas, pripažinti internetinių ir kitų nepriklausomų kūrėjų indėlį į pliuralizmą, užkirsti kelią atskiriems veikėjams įgyti didelę rinkos galią visame nacionaliniame žiniasklaidos sektoriuje arba konkrečioje žiniasklaidos rinkoje⁶⁴. Siekiant užtikrinti pakankamą pliuralizmą visuomenėje, Europoje buvo priimtas naujas reglamentas, jau prieš tai minėtas

⁶⁰ *Vogt prieš Vokietiją* [EŽTT], Nr. 26551/95, [1996-06-26]. ECLI:CE:ECHR: 1996:0626DEC002655195.

⁶¹ United Nations (2011). *General comment No. 34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression*. General comments and recommendations. Geneva: Human Rights Committee. CCPR/C/GC/34.

⁶² Committee to protect journalists (05-11-2025). The "Currently Imprisoned" data [interaktyvus]. https://cpj.org/data/imprisoned/currently-imprisoned/?status=Imprisoned&group_by=location¤tly-imprisoned=1.

⁶³ Committee to protect journalists (05-11-2025). Journalists Imprisoned in Belarus, Russia [interaktyvus]. https://cpj.org/data/?status=Imprisoned&start_year=2022&end_year=2025&cc_fips%5B%5D=BO&cc_fips%5B%5D=RS.

⁶⁴ Committee of Ministers (2018). Recommendation CM/Rec(2018)1[1] of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership. CM/Rec(2018)1.

EMFA. EMFA 22 str. 1 ir 2 d. numatyta, kad valstybė, siekdama užtikrinti pliuralizmą visuomenėje ir redakcinę nepriklausomybę, gali atlikti žiniasklaidos koncentracijos vertinimą. Tokiu būdu užtikrinama galimybė prižiūrėti ir išlaikyti konkurencingą žiniasklaidos vidaus rinką. Taip pat pagal EMFA 26 str. 1-3 d. Komisija kasmet atlieka žiniasklaidos vidaus rinkos stebėseną, vertina pliuralizmui ir redakcinei nepriklausomybei kylančias rizikas ir parengia apžvalgą, kuri viešai skelbiama kiekvienais metais. Taigi, matyti, kad EMFA yra ypač orientuotas į įvairiapusiškos ir autentiškos informacijos perdavimą visuomenei taip užtikrinant sveiką žiniasklaidos konkurenciją vidaus rinkoje ir saviraiškos teisę.

Pliuralizmo stebėseną Europoje atlieka Žiniasklaidos pliuralizmo observatorija (angl. trumpinys *MPM*), kuri vėliau skelbia ataskaitas. Nors 2025 m. ataskaitoje buvo paskelbta, kad dauguma ES valstybių ir kandidačių į ES vertinat keturis rodiklius: pagrindinę apsaugą, rinkos pliuralizmą, politinį nepriklausomumą ir socialinę įtrauktį, priskiriamos prie vidutinės rizikos grėsmės žiniasklaidos laisvei ir pliuralizmui⁶⁵. Šiuo atveju pagal rezultatus matyti, kad politinio nepriklausomumo grėsmė daugelyje ES narių ir kandidačių į ES yra vidutinės rizikos, išskyrus kelias valstybes, kur grėsmė aukšta⁶⁶. Lietuva priskiriama vidutinei žemesnei rizikai, kadangi žiniasklaidos priemonių politinė kontrolė yra vidutinės rizikos, o naujienų agentūrų kontrolė žema⁶⁷. Visgi grėsmė žiniasklaidos rinkai, vertinant žiniasklaidos teikėjų koncentraciją ir internetinės žiniasklaidos teikėjų koncentraciją ES narėse, buvo įvertinta kaip aukštos arba labai aukštos rizikos⁶⁸. Dėl to, įsigaliojus EMFA tikimasi, kad valstybėms pradedant įgyventi EMFA reikalavimus minėta rizika sumažės. Svarbu tai, kad šiais laikais šalia valstybinės žiniasklaidos veikia „internetiniai žurnalistai“, kurie, kaip pastebėjo JT Generalinė Asamblėja, stipriai prisideda prie pliuralizmo skatinimo, dėl galimybės nevaržomai skleisti naujienas internete⁶⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad pliuralizmas yra svarbus saviraiškos laisvės elementas, kuris įgalina demokratiją ir visuomenės nuomonių įvairovę. Teisė turėti nuomonę yra kiekvieno asmeninė teisė ir negali būti ribojama, tačiau viešai reiškiamą nuomonę neturi pažeisti kitų asmenų teisių. Žurnalistai, skleidami viešąją informaciją,

⁶⁵ Europos Komisija (2025-06-27). 2025 m. *Žiniasklaidos pliuralizmo observatorijos paskelbimas* [interaktyvus]. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/news/publication-2025-media-pluralism-monitor>.

⁶⁶ Centre for media pluralism and media freedom (04-07-2025) [interaktyvus]. <https://cmpf.eui.eu/mpm-interactive-results/>.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ United Nations (2012). Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. A/HRC/20/17.

turėtų aiškiai atskirti, kur yra nuomonė, o kur duomenys, nes pati nuomonė negali būti patikrinama, tuo besiskirdama nuo duomenų.

1.3. Visuomenės teisė gauti informaciją

Pagal tarptautinį reguliavimą asmuo turi teisę gauti informaciją ir su ja susipažinti, ši nuostata įtvirtinta EŽTK, Chartijoje, Deklaracijoje ir kituose „*soft law*“ teisės šaltiniuose. Teisė gauti informaciją yra vienas iš saviraiškos laisvės sudedamųjų elementų. Kiekviena visuomenė turi teisę būti tinkamai informuota: „[S]varbu užtikrinti, kad kiekvienas turėtų prieigą prie įvairaus žurnalistinio turinio, nepriklausomai nuo pajamų lygio ir socialinių bei ekonominių kliūčių.“⁷⁰ Iš to matyti, kad visuomenės teisė į informaciją yra universali, todėl žurnalistų veikla šiuo atveju yra ypač svarbi šviečiant visuomenę ir dalinantis viešąja informacija. Pagal Deklaracijos 11 str. 1 d. ir EŽTK 10 str. 1 d. teisė į informaciją apima teisę gauti ir skleisti informaciją. Vėliau pagal EŽTT praktiką buvo išaiškinta, kad teisė susipažinti su informacija irgi patenka į EŽTK 10 str. apsaugą⁷¹. Todėl tiek visuomenė, tiek žurnalistai turi minėtą informacijos teisę. Be to, žurnalistų renkamai ir viešai skelbiamai informacijai yra taikomi teisingumo standartai, o pati informacija, anot Tarybos, turi būti laikoma piliečio teise, o ne preke, iš kurios siekiama pasipelnyti. Pateikta informacija neturi klaidinti skaitytojo, todėl, pavyzdžiui, sutrumpintas straipsnio pobūdis gali riboti pateiktos informacijos indėlį į viešąjį interesą⁷².

Be to, informacijos laisvė nėra absoliuti, todėl informacija gali būti ribojama. Visgi informacijos ribojimas visuomenei turi būti pagrįstas, todėl svarbu nustatyti ribas, kad toks ribojimas netaptų cenzūra. Cenzūra yra ypač pavojinga saviraiškos laisvei ir yra pati pavojingiausia iš valstybės kišimosi priemonių, kuomet bent laikinai sustabdomas būtinasis informacijos perdavimas⁷³. Kaip teigia A. Noreika, šiuo metu informacijos cenzūra pasireiškia kitokiais būdais, t. y. ne tik valstybei ribojant informacijos srautus, bet ir žurnalistams atsirenkant kurią informaciją ir daugybės skelbti viešai. Tokiu būdu svarbios

⁷⁰ Committee of Ministers (2022). Recommendation of the Committee of Ministers to member States on promoting a favourable environment for quality journalism in the digital age. CM/Rec(2022)4.

⁷¹ *Austrijos ekonomiskai sveikos žemės ūkio ir miškininkystės nuosavybės Išsaugojimo, stiprinimo ir kūrimo asociacija prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 39534/07, [2013-11-28]. ECLI:CE:ECHR: 2013:1128JUD003953407.

⁷² *Couderc ir Hachette Filipacchi Associés prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 40454/07, [2015-11-10]. ECLI:CE:ECHR:2015:1110JUD004045407.

⁷³ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (2017). Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>, p. 35.

žinios gali užleisti vietą menkavertėms naujienoms, pavyzdžiui, naujienoms apie įžymybių gyvenimą. Tokia tendencija filosofo aiškinama, kaip siekimas pelno iš žiniasklaidos kuomet „pramoginės funkcijos pradeda varžytis su informacinėmis žiniasklaidos funkcijomis ir jas užgožti“⁷⁴. Siekiant kovoti su „*naująja cenzūra*“ yra svarbu užtikrinti žiniasklaidos pliuralizmą ir neleisti susiformuoti monopolijoms⁷⁵. Būtent priėmus EMFA ir yra siekiama pokyčių plečiant žiniasklaidos įvairovę, t. y. užtikrinant daugialypės informacijos sklaidą ES šalyse, taip mažinant ir „*naujosios cenzūros*“ poveikį. Taigi, cenzūra visuomenėje gali pasireikšti dvejopai, tiek kaip vykdoma valdžios institucijų, tiek pačios žiniasklaidos, tačiau abiem atvejais ji riboja informacijos patekimą į visuomenę.

Visuomenės teisė gauti informaciją neapima netinkamos informacijos patekimo į visuomenę, kadangi tai yra sąmoningas neteisingos informacijos teikimas visuomenei turint piktavališkų tikslų. Netinkama informacija yra skirstoma į tris tipus: dezinformaciją, klaidingą informaciją ir žalingą informaciją. Dezinformacijos sąvoka apima informaciją, kuria sąmoningai siekiama pakenkti asmeniui, organizacijai ar šaliai⁷⁶. Tai rodo, kad tai yra apgalvotas tyčinis veiksmas. Dezinformacijai skleisti naudojamos tam tikros technikos, kurios manipuliacijos būdu skleidžia melagingą informaciją, sukeliančią tokią situaciją visuomenėje, kuomet sunku yra atskirti melą nuo tiesos. Dezinformacijos platinimas gali būti susijęs su skirtingais veiksniais, tačiau keturi pagrindiniai veiksniai, dėl ko yra skleidžiama dezinformacija, tai: finansinė, politinė, socialinė ir psichologinė nauda, kuomet yra gaunamas pelnas iš melagingos informacijos paskleidimą, daroma politinė įtaka viešajai nuomonei, siekiama sukurti ryšius su tam tikra grupe ar gauti prestižą⁷⁷. Dezinformacijos žala itin stipti, nes dezinformacija taip pat sukelia nuomonių poliarizaciją visuomenėje, padaro neįmanomą demokratinę diskusiją, kelia nepasitikėjimą institucijomis, kelia grėsmę sutrikdyti rinkimus ir visuotinę sumaištį⁷⁸. Pavyzdžiui, Rusija nuo karo Ukrainoje pradžios skleisdama dezinformaciją siekė pakeisti suvokimą apie karą Ukrainoje⁷⁹. Dezinformacija yra pavojinga dėl to, kad yra sutrukdoma žmonėms priimti

⁷⁴ NOREIKA, Alvydas. (2022) Žiniasklaidos cenzūra ir savicenzūra: Ko neįvertino tyrinėtojas. *Logos*, 111, 107-118 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.24101/logos.2022.33>, p. 109.

⁷⁵ Ibid., p. 111.

⁷⁶ WARDLE, Claire and DERA KHSHAN Hossein (2018). *Information disorder*. Report [interaktyvus]. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/Report-D/09000016807bf5f6>, p. 20.

⁷⁷ Ibid., p. 26.

⁷⁸ European Parliament (04-09-2024). *Foreign interference: how Parliament is fighting the threat to EU democracy* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240404STO20215/foreign-interference-how-parliament-is-fighting-the-threat-to-eu-democracy>.

⁷⁹ Europos Parlamentas (2022-01-27). *Kibernetinis saugumas: grėsmės* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20220120STO21428/kibernetinis-saugumas-gresmes>.

pagrįstus sprendimus, atgrasoma nuo balsavimo⁸⁰, todėl žurnalistai ir kiti viešosios informacijos skleidėjai turi įdėti ne mažą indėlį ir sąmoningai tikrinti informacijos šaltinius ir jų kilmę⁸¹, kad visuomenėje būtų kuo mažiau neteisingo informacijos bei veikti sąžiningai, nesiekdami sąmoningai klaidinti visuomenę pateikiant neteisingą informaciją. Kita informacijos rūšis yra klaidinga informacija, kuri yra neteisinga, bet jos sklaida nesiekia žalos⁸², vadinasi nėra valios elemento kažkam pakenkti. Ir trečiasis netinkamos informacijos tipas yra žalinga informacija, kuri nors ir yra pagrįsta tikrove, yra naudojama siekiant sukelti žalą asmeniui, organizacijai ar valstybei⁸³. Taigi, matyti, kad informacijos skirstymas priklauso nuo informacijos turinio bei skleidusio asmens intencijų, o dezinformacija yra abiejų kitų informacijos mišinys, kadangi skleidžiama ne tik neteisinga informacija, bet ir ja siekiama pakenkti tam tikrai subjektui, organizacijai, valstybei ar kt., visuomenės sumaišties ar kitų piktavališkų tikslų. Tokia skleidžiama informacija gali ypač paveikti socialiai pažeidžiamas grupes: bedarbius, mažas pajamas gaunančius asmenis, vienišus asmenis ir tam tikros amžiaus grupės asmenis⁸⁴. Be to, dėl skaitmeninių technologijų plėtros ir interneto dezinformacija pradėjo plisti itin dideliu greičiu ir mastu, dėl ko šiuo metu Europoje visuomenė patiria itin didelę grėsmę gauti neteisingą informaciją, kuomet yra naudojamas dirbtinis intelektas, kibernetinės atakos, hibridinės grėsmės ir kt.⁸⁵.

Kita visuomenei pavojinga informacijos rūšis yra propaganda, kuri nuo dezinformacijos skiriasi tuo, kad propaganda yra tyčinis realybės iškraipymas, dėl kurio susidaro netikras, iškreiptas vaizdas. Tai tam tikra mąstymo klaida, kuri pažeidžia gebėjimą suvokti realybę. Tai yra sistemingas informacijos perdavimas, kuomet visuomenė yra įtikinama vienu ar kitu klausimu⁸⁶. Prie propagandos skleidimo dažnai, deja, prisideda ir žurnalistai, nes propaganda dažniausiai yra skleidžiama per žiniasklaidą ar kitą viešą erdvę. Visgi žurnalistai būdami „visuomenės sargai“ neturėtų pasiduoti propagandos platinimui,

⁸⁰ Europos Komisija n.d. *Europos Sąjungos kova su dezinformacija ir manipuliavimu informacija bei dažniausiai pasitaikantys mitai apie ES* [interaktyvus]. https://lithuania.representation.ec.europa.eu/naujienos-ir-renginiai/kova-su-dezinformacija-ir-manipuliavimu-informacija_lt.

⁸¹ WARDLE, Claire and DERA KHSHAN Hossein (2018). *Information disorder*. Report [interaktyvus]. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/Report-D/09000016807bf5f6>. P. 21 ir 25.

⁸² Ibid., p. 20.

⁸³ Ibid., p. 20.

⁸⁴ SKUČIENĖ Daiva, BRAZIENĖ Rūta, and VENCIOUS Tautvydas (2025). Resilience of Socially Vulnerable Populations to Disinformation in Lithuania: The Role of the Welfare State. *Cogitatio*, 13, 2 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.17645/si.10100>.

⁸⁵ European Parliament (04-09-2024). *Foreign interference: how Parliament is fighting the threat to EU democracy* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240404STO20215/foreign-interference-how-parliament-is-fighting-the-threat-to-eu-democracy>.

⁸⁶ SAVUKYNAS, Ričardas (2020). Kaip nugalėti propagandą. Trumpa mąstymo klaidų apžvalga. Vilnius: Lietuvos kariuomenė, p. 5.

o priešingai, pagal EŽTT praktiką skleisti tik patikimą ir tikslią informaciją, skatinti nuomonių pliuralizmą, tačiau dėl kai kurių Europos valstybių vykdomos valstybės politikos žurnalistai savo noru ar verčiami tampa „propagandos įkaitais“. Pagal tarptautinį ir Lietuvos reguliavimą karo propaganda yra draudžiama, tą nurodo Pakto 20 str. 1 d., Konstitucijos 135 str., todėl valstybės turi ypač rimtai vertinti propagandos skleidimo atvejus. Propaganda taip pat vadinama ir informaciniu karu, tačiau informacinio karo sąvoka yra platesnė. Anot dr. V. Denisenko, propaganda yra vienas iš informacinio karo instrumentų, bet informacinio karo sąvoka savyje taip pat talpina ir kibernetinį karą⁸⁷, kuris apima ne tik dezinformacijos ir propagandos sklaidą, bet ir kitas grėsmes: duomenų nutekimą, grėsmes informacijos prieinamumui, kenkėjiškas programas, manipuliaciją informacija ir kt.⁸⁸.

Sustiprėjus Rusijos propagandai po Krymo aneksijos ir Islamo valstybės vykdomai teroristinei propagandai, Taryba 2016 m. priėmė Rezoliuciją dėl propagandos, kurioje pabrėžė stiprią Rusijos propagandą bei Rusijos žiniasklaidos kišimąsi į Europos žiniasklaidą, siekiant užtikrinti Europos viešosios nuomonės politinę paramą Rusijos veiksams. Rezoliucijoje dėl propagandos pabrėžiama, kad propaganda gali plisti įvairiais kanalais (per žiniasklaidos priemones, internetą ir kt.) ir nurodoma, kad norint kovoti prieš propagandą, reikia didinti visuomenės informatyvumą, skatinti žiniasklaidos pliuralizmą, laikytis tvirtos pozicijos vykdant visuomenės institucinę komunikaciją, didinti žiniasklaidos užsienio kalbomis (rusų, arabų, persų, turkų ir urdu ir kt.) prieinamumą. Taip pat rekomenduojama valstybėms narėms būti budresnėms, nes propaganda yra pritaikoma prie jų ypatybių, siekiant sukelti abejones ir supriešinti ES nares. Taip pat Rezoliucija dėl propagandos įspėja ir apie grėsmę dėl Rusijos tikslų paralyžiuoti sprendimų priėmimą ir skatinti strateginį ES ir Šiaurės Amerikos partnerių išsiskyrimą bei pasiekti kitų Rusijai palankių tikslų. Ypatingas dėmesys atkreipiamas į viešąją žiniasklaidą, kuri „turėtų duoti pavyzdį, kaip pateikti nešališką ir objektyvią informaciją, laikantis geriausios žurnalistų praktikos ir etikos“⁸⁹. Taigi, informacijos sklaida ir jos gavimas, viena iš saviraiškos teisės sudedamųjų dalių, yra neatsiejama demokratinės visuomenės teisė, tačiau dėl propagandos ir dezinformacijos grėsmių žurnalistų randama informacija prieš pateikiant visuomenei turi

⁸⁷ Lietuvos teismai (2022-09-05). *Informacinis karas ir propaganda: ką žinome apie nuomonę formuojančią informaciją?* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-sistemos-naujienos/informacinis-karas-ir-propaganda-ka-zinome-apie-nuomone-formuojancia-informacija/10357>.

⁸⁸ Europos Parlamentas (2022-01-27). *Kibernetinis saugumas: grėsmės* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20220120STO21428/kibernetinis-saugumas-gresmes>.

⁸⁹ 2016 m. lapkričio 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl ES strateginės komunikacijos, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą (2016/2030(INI)). 2018/C 224/08.

būti atidžiai tikrinama ir filtruojama. Visgi pamatą visuomenės apsaugai nuo klaidingos informacijos turi padėti valstybė.

Apibendrinant galima teigti, kad visuomenė iš žiniasklaidos turi teisę gauti tikslią ir teisingą informaciją, kuri nėra dirbtinai nukreipta formuoti visuomenės požiūrį neteisingų žinių pagrindu, tokiu kaip propaganda ar dezinformacija, nes netiksli paskleista informacija gali ypač suklaidinti visuomenę ir pakenkti valstybės santvarkai.

2. Žurnalistų veiklos teisinis ir profesinis reguliavimas

Žurnalistų, kaip viešosios informacijos sklaidėjų, sąvoka yra nevienareikšmė ir dar vis kintanti. Sąvokos samprata ypač išsiplėtė šiandienyksiame skaitmeniniame pasaulyje, kuomet žurnalistų teisinio statuso ypatybėmis (teisiomis ir pareigomis) naudojasi ne tik žurnalistų išsilavinimą turintys asmenys, bet ir nevyriausybinės organizacijos, internetinio turinio kūrėjai, tinklaraštininkai, besidalinantys viešąja informacija.

2.1. Žurnalistų samprata ir teisinis statusas

Žurnalistų vaidmuo visuomenėje yra gerai pažįstamas, kadangi žiniasklaida pirmoji teikia svarbią informaciją visuomenei ir skatina viešas diskusijas, dėl ko žurnalistų praktika pripažįstama „viešąja gėrybe“⁹⁰. Visgi žurnalistų sąvoka skirtinguose teisės aktuose interpretuojama nevienodai. Pavyzdžiui, žurnalistas Informavimo įstatymo 2 d. 87 p. apibūdinamas, kaip asmuo, kuris „profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą viešosios informacijos rengėjui ir (ar) sklaidėjui pagal sutartį su juo ir (ar) yra žurnalistų profesinės organizacijos narys“. Šioje sąvokoje pabrėžiamas vykdomos veiklos profesionalumas renkant rengiant ir teikiant viešąją informaciją ir pasirinktinis priklausymai žurnalistų profesinei organizacijai, tačiau minima sąvoka yra pakankamai siaura, kadangi tik profesionaliai veikiantys, t. y. preziumuojama, kad turintys žurnalistų profesinį išsilavinimą, dirbantys žiniasklaidos priemonėje ir viešąją informaciją tik renkantis, bet neskelbiantys asmenys, yra laikomi žurnalistais. Šiuo atveju Informavimo įstatymo 2 d. 78 p. ir 79 p. taip pat numato tokias sąvokas, kaip „viešosios informacijos rengėjas“ ir „viešosios informacijos sklaidėjas“. Viešosios informacijos rengėju vadinamas subjektas, kuris tik rengia informaciją, bet jos neplatina. Tarp išvardintų asmenų sąrašo galima pastebėti ir žodį „žurnalistas“. Taip pat minimas ir „kitas asmuo, rengiantis ar pateikiantis skleisti viešąją informaciją“, kas parodo, kad viešosios informacijos rengėjų sąrašas yra nebaigtinis. Viešosios informacijos sklaidėju vadinamas subjektas, kuris platina jau paruoštą viešąją informaciją. Čia nebėra minima žurnalistų sąvoka, o fokusuojamasi į tokius subjektus, kaip audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos teikėjas, retransliuotojas,

⁹⁰ Committee of Ministers (2019). Declaration by the Committee of Ministers on the financial sustainability of quality journalism in the digital age. Decl(13/02/2019)2.

informacinės visuomenės informavimo priemonės valdytojas bei kt., tačiau taip pat pateikiamas priedas „kitas asmuo, skleidžiantis viešąją informaciją visuomenei ir atsakantis už tos informacijos teisėtumą šio ir kitų įstatymų nustatyta tvarka“. Iš to galima matyti, kad neišsamus informacijos skleidėjo sąrašas palieka vietos interpretacijai, ar žurnalistas irgi gali būti viešosios informacijos skleidėju, kuomet dalinasi viešąja informacija internete, taip pat ar asmenys, kuriantys savarankišką turinį internete, gali tapatintis su žurnalisto sąvoka ir remtis Informavimo įstatymo nuostatomis, jeigu veikia viešojoje erdvėje ir remiasi įstatymais? Aiškinant sistemiškai ir analitiškai galima būtų teigti, kad žurnalistu gali būti ir viešosios informacijos rengėjas ir skleidėjas, jei pats renka ir dalinasi viešąja informacija bei priešingai, viešosios informacijos skleidėju gali būti ir žurnalistas, jei jis pats tiesiogiai dalinasi savo informacija, pavyzdžiui, internete.

Visgi, kaip minėta prieš tai, Informavimo įstatyme formali žurnalisto sąvoka yra tapatinama su galimu, bet nebūtinu priklausymu žurnalistų profesinei sąjungai, šiuo atveju LŽS. LŽS įstatuose taip pat yra numatyta, kas gali būti LŽS nariu: žurnalistas profesionalas arba atitinka vieną iš šių kriterijų: turi aukštąjį žurnalisto išsimokslinimą, dirba žurnalistinį darbą pagal darbo sutartį visuomenės informavimo priemonėje, LŽS tikroju nariu buvo dešimt metų, o dabar yra pensinio amžiaus ar valdybos sprendimu, jei ne mažiau nei dvejus metus yra LŽS nariu korespondentu ir užsiima žurnalistine kūrybine veikla pagal autorinę sutartį⁹¹. Iš LŽS įstatytų matyti, kad LŽS nariais gali būti profesionalūs žurnalistai, asmenys, užsiimantys žurnalistine veikla visuomenės informavimo priemonėje, ir dirbantys apie autorinę sutartį. Vadinas, tinklaraštininkai ar nevyriausybinės organizacijos LŽS ir Informavimo įstatymo nėra pripažįstami žurnalistais, todėl pagal Lietuvos reguliavimą jų nesaisto žurnalistų teisės ir pareigos renkant ir skleidžiant viešąją informaciją. Taigi, nors ir lieka neaišku, kaip Lietuvos teisėje yra traktuojami asmenys, savarankiškai renkantys ir skleidžiantys viešąją informaciją, šiuo atveju yra svarbūs toliau minimi EŽTT sprendimai ir tarptautiniai bei ES teisės aktai.

Žurnalisto sąvokos problematika ypač išryškėjo, kuomet dėl interneto galimybių ėmė atsirasti vis daugiau tinklaraštininkų, savarankiškai dirbančių asmenų ir kt., kurie užsiima viešosios informacijos rinkimu ir sklaida, nors nėra įgiję žurnalisto profesinės kvalifikacijos⁹². Su tuo susijęs mažėjantis laikraščių žurnalistų skaičius, kuomet kiti

⁹¹Lietuvos žurnalistų sąjunga (2022). Lietuvos žurnalistų sąjungos įstatai [interaktyvus]. http://www.lzs.lt/lt/teises_aktai/lietuvos_zurnalistu_sajungos_istatai.html.

⁹² UGLAND, Erik and HENDERSON, Jennifer (2007). Who Is a Journalist and Why Does it Matter? Disentangling the Legal and Ethical Arguments. *Journal of Mass Media Ethics*, 22, 241-261 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1080/08900520701583511>, p. 241-242.

asmenys informaciją skelbia skaitmeninėse platformose⁹³. Dėl tokios dinamikos teismams tampa vis sunkiau įvertinti teisių pažeidimo pobūdį, atsakomybės ribas ir žurnalisto teisių bei pareigų taikymą, kadangi profesionalūs žurnalistai yra įpareigojami laikytis aukštų veiklos standartų: šaltinių apsaugos, informacijos išgavimo teisėtais būdais ir kt. Žurnalisto apibrėžtį taip pat svarbu nustatyti, kad galima būtų atskirti patikimus informacijos teikėjus nuo mažiau patikimų nustatant profesinės praktikos standartus⁹⁴. Tokiu būdu yra siekiama užtikrinti pagrindinę žiniasklaidos funkciją – teisingos informacijos skleidimą visuomenei. Nors ir siekiama užtikrinti žurnalistų skleidžiamos informacijos tikslumą, negalima nustatyti tokių reikalavimų, kaip privalomas licencijos ar akreditacijos turėjimas, kadangi tai būtų laikoma saviraiškos laisvės apribojimu⁹⁵.

Siekiant tiksliau apibrėžti žurnalisto sampratą, svarbu įvertinti, kaip žurnalisto sąvoka apibrėžiama skirtinguose šaltiniuose. Tarptautinėje teisėje nėra vieningos žurnalisto sąvokos apibrėžties, standartų ar kvalifikacijos reikalavimų. Kaip teigia Komisija, žurnalisto apibūdinimo tendencijos laikui bėgant kinta. Iš pradžių buvo bandyta žurnalisto sąvoką tapatinti su asmenų grupe ir jų darbo vieta: spauda, radiju, televizija. Vėliau apibrėžimas tapo siejamas su atliekamais veiksmais ir ketinimais, taip suteikiant sąvokai daugiau lankstumo. Atsižvelgiant į kintantį žurnalisto veiklos pobūdį, žurnalisto sąvoka naujai apėmė laisvai samdomus žurnalistus, tiriamuosius žurnalistus ir skaitmeninės žiniasklaidos žurnalistus⁹⁶. Plečiantis žurnalisto veiklai, JT Generalinė Asamblėja jau 2012 m. pripažino, kad „internetiniai žurnalistai“ tiek profesionalai, tiek neapmokyti, „atlieka vis svarbesnį vaidmenį dokumentuodami ir skleidami naujienas, kai jos atsiranda vietoje“⁹⁷. Taip pabrėžtas „internetinių žurnalistų“ greitas reagavimas bei sparti informacijos sklaida lyginant su popierine spauda, dėl ko „internetiniai žurnalistai“ tarsi užsitarnauja garbingą vietą šalia įprastų žurnalistų. CPJ taip pat šiuolaikinius žurnalistus apibrėžia kaip „žmones, kurie aprašo naujienas ar komentuoja viešuosius reikalus bet kokiais žiniasklaidos priemonėmis – įskaitant spaudą, fotografijas, radiją, televiziją ir internetą“⁹⁸, t. y. pabrėžiamas ir informacijos perdavimas internetu. JT vyriausiasis žmogaus teisių

⁹³BANISAR, David (2023). Defining Journalism: International Standards. Technical paper [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/tp-david-banisar-definition-of-journalist-2023-en/1680b3f15b>, p. 4.

⁹⁴UGLAND, Erik and HENDERSON, Jennifer (2007). Who Is a Journalist and Why Does it Matter? Disentangling the Legal and Ethical Arguments. *Journal of Mass Media Ethics*, 22, 241-261 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1080/08900520701583511>, p. 241-242.

⁹⁵BANISAR, David (2023). Defining Journalism: International Standards. Technical paper [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/tp-david-banisar-definition-of-journalist-2023-en/1680b3f15b>, p. 4

⁹⁶ Ibid, p. 4.

⁹⁷United Nations (2012). Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. A/HRC/20/17.

⁹⁸Committee to protect journalists (05-11-2025). Our Research [interaktyvus]. <https://cpj.org/about/research/>.

komisaras žurnalisto sąvoką taip pat aiškina plačiai: „Terminas „žurnalistas“ apima platų veikėjų spektrą, įskaitant profesionalius visą darbo dieną dirbančius reporterius ir analitikus, žiniasklaidos darbuotojus ir pagalbinį personalą, taip pat piliečius žurnalistus, *blogerius* ir kitus asmenis, kurie užsiima savarankišku leidyba spausdintinėje, internete ar kitur.“⁹⁹ Taip pat yra nurodoma, kad terminas žurnalistas yra susijęs su atliekamomis funkcijomis – informacijos rinkimu, apdorojimu, o ne tik su profesiniu statusu¹⁰⁰. Iš JT Generalinės Asamblėjos, CPJ ir JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro išaiškinimų matyti, kad, priešingai nei apibrėžia Informavimo įstatymas, žurnalisto sąvoka nėra tapatinama tik su oficialiu priklausymu žurnalistų profesinei bendrijai ar sąjungai, o labiau siejama su atliekama veikla - informacijos rengimu ir skleidimu. Vadinasi, minėtos organizacijos savarankiškai viešąją informaciją skleidžiančius asmenis, net jeigu jie ir nėra profesionalūs žurnalistai, priskiria prie turinčių žurnalisto teisinį statusą. Kiek kitokios nuomonės laikosi Tarptautinė žurnalistų federacija, kuri žurnalisto statusą sieja su šiai profesijai skiriamu laiku bei didžiosios atlygio dalies gavimu iš minėtos veiklos¹⁰¹. Toks aiškinimas yra gana ydingas, nes ne visi asmenys už savo skleidžiamą viešąją informaciją gauna atlygį, viešosios informacijos skleidimas galimas ir asmeniniais tikslais laisvalaikio, todėl toks žurnalisto sąvokos susiaurinimas nėra pakankamai tikslus. Žurnalisto sampratą aiškino ir Taryba rekomendacijoje Nr. CM/Rec(2022)11, kur nurodoma, kad žurnalistai yra tokie asmenys, kurie „ketina veikti kaip žiniasklaidos priemonė, veikia siekdami kurti ir platinti turinį, turi redakcinę kontrolę turinio atžvilgiu, laikosi profesinių standartų, siekia plėsti veiklą ir yra priklausomi nuo visuomenės lūkesčių“¹⁰². Remiantis tokio žurnalisto sąvokos siejimu tik su žiniasklaidos priemone ar redakcine kontrole, asmenų, galinčių tapatintis su žurnalistu, ratas mažėja, t. y. savarankiškai informacija besidalinantys asmenys pagal minėtą rekomendaciją žurnalisto teisinio statuso neturi. Taigi, nepaisant skirtingų nuomonių vis daugiau tarptautinių organizacijų linkusios žurnalisto sąvoką aiškinti plečiamai, įtraukiant ir neprofesionalius interneto žurnalistus.

Praktikoje EŽTT žurnalisto teisinį statusą sieja su subjekto paskleistos informacijos pobūdžiu, būdu ir pačiu subjektu pateikdamas įvairiapusių žurnalisto sąvokos išaiškinimus skirtingose situacijose. Pirmiausia siekiant nustatyti EŽTK 10 str. taikymą per žurnalisto

⁹⁹United Nations (2023). *Self-protection measures to respond to threats to journalists*. Geneva:United Nations [interaktyvus]. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-04/Brief-Protection-mechanisms-available-for-journalists_0.pdf.

¹⁰⁰Ibid.

¹⁰¹International Federation of Journalists n.d. *IFJ Constitution 2022-2026* [interaktyvus]. <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/constitution>.

¹⁰²Committee of Ministers (2022). Recommendation CM/Rec(2022)11 of the Committee of Ministers to member States on principles for media and communication governance. CM/Rec(2022)11.

teisių, pareigų ir atsakomybės prizmę, yra svarbu identifikuoti, ar asmuo gali būti traktuojamas kaip žurnalistas. EŽTT byloje muziejaus darbuotojas išsiuntė valstybės institucijoms laiškus, kur pareiškė kaltinimus muziejaus direktoriui dėl neteisėtų jo veiksmų, piktnaudžiavimo savo tarnybine padėtimi bei kt., dėl ko sulaukė kaltinimų iš muziejaus dėl neteisingos informacijos skleidimo apie muziejaus vadovybės veiklą ir reputacijos gadinimą. EŽTT šioje byloje sprendė klausimą, ar pripažinti privataus asmens veiklą žurnalistine, taip taikant žurnalistų veiklos standartus. EŽTT pasisakė, nors kaltinimai ir buvo nepagrįsti, subjektyvūs, ginčijamų pareiškimų autorius buvo privatus asmuo, todėl „autorius nebuvo saistomas 10 straipsnio „pareigų ir atsakomybės“ – pavyzdžiui, pareigos teikti tikslią ir patikimą informaciją arba tikrinti faktinius teiginius, jei tokie teiginiai buvo pateikiami – tokiu pačiu mastu, kaip to būtų reikalaujama pagal žurnalistikos etiką“¹⁰³. Taigi, šiuo atveju asmeniui nebuvo taikomi žurnalistų veiklos standartai, kadangi asmuo veikė privačiai, o ne kaip viešosios informacijos skleidėjas. Kitoje byloje EŽTT svarstė klausimą dėl nevyriausybinių organizacijų veiklos priskyrimo žurnalistų veiklai. EŽTT nurodė, kad „funkcija kurti įvairias viešųjų diskusijų platformas nėra ribojama tik spauda, bet ją taip pat gali vykdyti, be kita ko, nevyriausybinių organizacijų, kurių veikla yra esminis informuotų viešųjų diskusijų elementas“¹⁰⁴, todėl nevyriausybinių organizacijų buvo prilyginta spaudai pagal savo atliekamas funkcijas. Vadinas, nevyriausybinei organizacijai tokiu atveju taikomos iš žurnalistų veiklos kylančios teisės ir pareigos, įskaitant ir teisę gauti informaciją, todėl Bulgarija, nesuteikusi prieigos nevyriausybinei organizacijai prie informacijos vykdant tyrimą, pažeidė EŽTK 10 str. Kaip matyti, kiekviena situacija vertinama individualiai, kas gali sukelti nevienodą žurnalistų sampratos praktiką ir ginčus, kylančius skirtingo iš teisės normų ir situacijos interpretavimo. Internetinės žiniasklaidos tendencijos pasiekė ir EŽTT. Internetui tapus visuotinai prieinamu įrankiu gauti naujienas ir palengvinančiu informacijos sklaidą, EŽTT tinklaraštininkus ir populiarius socialinės žiniasklaidos vartotojus pagal jų atliekamas funkcijas taip pat pripažino, kaip galimus „visuomenės sergėtojus“¹⁰⁵. Be to, nepaisant žurnalistų sąvokos interpretavimo įvairiapusiškumo, žurnalistams (pripažintiems siaurąja ar plačiąja prasme) yra taikomi tam tikri profesiniai standartai: žurnalistų teisės ir pareigos, kurios žurnalistų veiklą padaro kokybišką ir pagrįstą sąžiningumu bei profesijos etika.

¹⁰³ *Wojczuk prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 52969/13, [2022-03-09]. ECLI:CE:ECHR:2021:1209JUD005296913.

¹⁰⁴ *Magyar Helsinki Bizottság prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 18030/11, [2016-11-08]. ECLI:CE:ECHR:2016:1108JUD001803011.

¹⁰⁵ *Demokratijos ir teisės valstybės centras prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 10090/16, [2020-07-26]. ECLI:CE:ECHR:2020:0326JUD001009016.

2.1.1. Žurnalistų teisės

Žurnalistai, vykdydami savo veiklą, turi išimtinai jiems priklausančias teises ir pareigas: „Žurnalistai pagal įstatymą traktuojami kaip eiliniai piliečiai, tačiau jiems suteikiamos tam tikros specialios teisės.“¹⁰⁶ Šios teisės kyla iš žurnalistų atliekamų visuomenės informavimo funkcijų ir apima žurnalistų teisę rinkti informaciją ir ją skelbti, teisę neleisti skelbti savo parengtos informacijos, jeigu redakcijos metu jos turinys buvo iškreiptas, teisę fiksuoti informaciją įvairių techninių priemonių pagalba, teisę publikacijas skelbti tiek savo vardu, tiek anonimiškai¹⁰⁷, taip pat redagavimo, akreditacijos ir šaltinių apsaugos teisę.

Visų pirma, teisę gauti ir rinkti informaciją turi kiekvienas asmuo, įskaitant žurnalistą. Šią teisę įtvirtina pagrindiniai tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai – Chartija, Paktas ir kt. bei „*soft law*“ šaltiniai. Pavyzdžiui, Etikos chartijos, kurios dalyvė yra ir Lietuva, 4 str. mini, kad žurnalistas privalo gauti prieigą prie visų informacijos šaltinių ir laisvai tirti visus viešojo intereso faktus¹⁰⁸. ES valstybės narės irgi turi pareigą įtvirtinti teisę į informaciją, tačiau dėl bendro standarto nebuvimo, šalių teisės aktai dėl procedūrinių ar kitų aspektų skiriasi¹⁰⁹. Lietuvoje teisė į informaciją įtvirtinta, pavyzdžiui, Etikos kodekso 1 str., kur įvardijama kaip „viena iš pagrindinių žmogaus teisių“. Būtent teisė gauti ir skleisti informaciją yra pagrindinis žurnalistų darbo įrankis, tačiau kaip minima Etikos kodekso 1 str. įgyvendinant šią teisę privalu garantuoti ir visas kitas žmogaus teises ir laisves. Tokiu imperatyvu apibrėžiama, kad žurnalistai, besinaudodami teise į informaciją, nepamirštų ir kitų žmogaus teisių, pavyzdžiui, teisės į privatų gyvenimą, asmens orumo gerbimo ir kt. Informavimo įstatymo 6 str. 1 d. taip pat įtvirtinta, kad kiekvienas asmuo turi teisę gauti iš valstybės, savivaldybės ir kitų institucijų viešąją informaciją apie jų veiklą, oficialius jų dokumentus (kopijas), taip pat informaciją, kurią minėtos įstaigos turi apie informacijos prašančią asmenį. Išskirtinai žurnalistai turi teisę gauti informaciją apie juridinio asmens dalyvius ir naudos gavėjus pagal Informavimo įstatymo 6 str. 9 d. Taip pat žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi teisę ne tik gauti informaciją, bet ir gauti ją greitai pagal Informavimo įstatymo 6 str. 4 d., kur numatytas greitesnis informacijos pateikimo terminas - nereikiant kaupti papildomų duomenų informacija pateikiama per 1

¹⁰⁶ The Chartered Institute of Journalists n.d. *Your Responsibilities & Rights as a Journalist* [interaktyvus]. <https://cioj.org/your-rights-as-a-journalist/>.

¹⁰⁷ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 143.

¹⁰⁸ International Federation of Journalists (2019). *Global Charter of Ethics for Journalists* [interaktyvus]. <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists>.

¹⁰⁹ RÄKER, Cara (2025). *Monitoring freedom of information in Europe*. Leipzig: Media Freedom Rapid Response, p. 7.

d. d., o reikiant kaupti papildomus duomenis per 10 d. d. Atsisakymas pateikti informaciją yra griežtai kontroliuojamas, nes pagal Informavimo įstatymo 6 str. 5 d. informacijos pateikimo atsisakymas turi būti pagrįstas, taip užtikrinant nepiktnaudžiavimą informacijos nepateikimu. Toks pagreitinotas procesas yra susijęs su žurnalistų, kaip visuomenės sergėtojų, atliekama informavimo funkcija, kuomet visuomenei kuo greičiau stengiamasi suteikti aktualią informaciją. Taigi, žurnalistams siekiant patenkinti visuomenės poreikį gauti aktualią informaciją ir galimybę dalyvauti viešose diskusijose yra svarbu ne tik gauti informaciją, bet ir aktualus greitas jos pateikimas.

Be to, žurnalistų teisė rinkti informaciją užtikrinama pagal EŽTK 10 str. žurnalistams negali būti trukdoma rinkti informaciją, kadangi tai yra esminis parengiamasis žurnalistikos žingsnis ir prigimtinė saugoma žiniasklaidos laisvės dalis¹¹⁰. Pavyzdžiui, teismų atsisakymas žurnalistui pateikti informaciją apie buvusio ministro išteisinimo motyvus baudžiamojoje byloje buvo pripažintas kaip EŽTK 10 str. pažeidimas¹¹¹, nes apribojo visuomenės teisę gauti informaciją, kuri yra ypač aktuali dėl politinio subjekto. Kitoje byloje EŽTT sprendė klausimą dėl atsisakymo žurnalistei pateikti informaciją esant kelių teisių sankirtai. Pagal faktines aplinkybes žurnalistė, siekdama užvesti viešąją diskusiją apie valstybės įsteigtus fondus ir doktorantūros studijų dotacijų gavėjus, paprašė su tuo susijusios informacijos, tačiau tokios informacijos iš Vengrijos nacionalinio banko negavo. Tokiu atveju EŽTT pripažino, kad buvo pažeistas EŽTK 10 str., kadangi dotacijų gavėjų vardai ir pavardės nors galėtų būti pripažinti, kaip reikalaujantys privatumo, šiuo atveju dotacijų gavėjų tapatybės buvo svarbios tik kaip viešųjų lėšų „gavėjų“, todėl buvo pažeista žurnalistės teisė į informaciją¹¹². Nagrinėjamoje byloje EŽTT vertino dviejų konkuruojančių teisių ryšį ir besivadovaudamas proporcingumo principu priėmė sprendimą, kuriuo pirmenybę suteikė viešajam interesui, jį aiškindamas per visuomenės teisę žinoti minėtą informaciją ir žurnalistės teisę ją gauti. Visgi žurnalistų teisė gauti informaciją nėra absoliuti, nes prašoma susipažinti informacija turi atitikti viešojo intereso kriterijų, pavyzdžiui, tuomet, kai „atskleidimas užtikrina skaidrumą dėl viešųjų reikalų tvarkymo būdo ir visuomenei svarbių klausimų ir tokiu būdu leidžia plačiau visuomenei dalyvauti viešajame valdyme“¹¹³. Taigi, žurnalistai, kaip ir visi kiti turi teisę rinkti, gauti ir skleisti viešąjį interesą atitinkančią informaciją, o naudojimasis šia teise žurnalistams yra

¹¹⁰ *Satakunnan Markkinapörssi Oy ir Satamedia Oy prieš Suomiją* [EŽTT], Nr. 931/13, [2017-06-27]. ECLI:CE:ECHR:2017:0627JUD000093113.

¹¹¹ *Girginova prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 4326/18, [2025-06-04]. ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD000432618.

¹¹² *Zöldi prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 49049/18, [2024-07-04]. ECLI:CE:ECHR:2024:0404JUD004904918.

¹¹³ *Demokratijos ir teisės valstybės centras prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 10090/16, [2020-07-26]. ECLI:CE:ECHR:2020:0326JUD001009016.

lydimas tam tikrų privilegijų, pavyzdžiui, greitu informacijos pateikimu. Svarbu, kad nepaisant prieigos prie informacijos, žurnalistai prieš skleidami informaciją įvertintų gaunamos informacijos poveikį kitoms žmogaus teisėms ir jų nepažeistų.

Antra, žurnalistas turi redagavimo teisę, kuri įtvirtina jų nepriklausomumą, nes negali būti per prievartą siekiama tendencingai ir patogia linkme nukreipti informaciją ar priversti žurnalistą publikuoti jo nenorimą informaciją. Redaktoriui iškraipius žurnalistą pateiktą informaciją, šis turi teisę savo vardu nepasirašyti siekiamo publikuoti straipsnio¹¹⁴. Galimybė rinktis redakcinę poziciją minima ir Etikos chartijoje¹¹⁵. Žurnalistų teisę į redakcinę nepriklausomybę yra išaiškinęs ir EŽTT - „[S]paudos straipsnio pateikimas ir jame naudojamas stilius yra redakcijos sprendimas“, taip įtvirtinama visiška žurnalistų redakcinė laisvė rinktis stilių, pateikimo pobūdį ir kitą apipavidalinimą. Redakcinės nepriklausomybės apsaugą akcentuoja ir Ministrų komitetas, kuris nurodo, kad turi būti nustatytos tinkamos apsaugos priemonės išsaugoti redakcinį nepriklausomumą ypač konfliktų, krizių, korupcijos ir kitų jautrių situacijų metu¹¹⁶. Šiuo atveju referuojama į aktyvius valstybės veiksmus užtikrinti ne tik žiniasklaidos pliuralizmą, bet ir žurnalistų redakcinę nepriklausomybę. 2022 m. Komisija taip pat priėmė Rekomendaciją dėl nepriklausomumo. Nors šis teisės aktas ir nėra privalomas, jis įtvirtina pagrindinius redaktorių nepriklausomumo principus, kuriuos ES narės turėtų užtikrinti savo valstybėse. Redakcijos dėl nepriklausomumo II skirsnio 5 p. numatoma, kad redakcinis sąžiningumas ir nepriklausomumas turi būti apsaugotas nuo verslo ir politikų kišimosi, o tokiam esant jį viešinti¹¹⁷. Tai ypač svarbi nuostata, kadangi dėl politinių interesų informacija dažnai būna iškraipoma, pavyzdžiui, Rusijos skelbiama propaganda dėl karo Ukrainoje. Redakcijoje dėl nepriklausomumo taip pat nurodoma, kad valstybėms, *inter alia*, yra svarbu nustatyti skundų nagrinėjimo mechanizmą, sukurti atitinkamus nepriklausomus vidaus organus ar struktūras, kurie gintų žurnalistų teises, taip pat dalintis informacija apie žiniasklaidos priemonių nuosavybę, užtikrinti galimybę žurnalistams pranešti apie patiriamą redakcinį spaudimą, nepasirašyti suredaguoto straipsnio ir kt. Rekomendacijoje dėl nepriklausomumo nurodomas ir išlygų užtikrinimas, kad žurnalistai dėl asmeninių įsitikinimų atsisakydami rašyti straipsnį, nepatirtų neteisėtų sankcijų ar atleidimo¹¹⁸. Taigi,

¹¹⁴ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika ir SINKEVIČIUS, Dainius (2018). Žiniasklaidos teisės vadovas. Vilnius, p. 11.

¹¹⁵ International Federation of Journalists (2019). *Global Charter of Ethics for Journalists* [interaktyvus]. <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists>.

¹¹⁶ Committee of Ministers (2018). Recommendation CM/Rec(2018)1[1] of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership. CM/Rec(2018)1.

¹¹⁷ Europos Komisijos 2022 m. rugsėjo 16 d. rekomendacija dėl redaktorių nepriklausomumo vidaus apsaugos priemonių ir nuosavybės skaidrumo žiniasklaidos sektoriuje. C(2022) 6536 final.

¹¹⁸ Ibid.

matyti, kad redagavimo teisė yra išties svarbi žurnalistų, kaip nepriklausomų informacijos skleidėjų, veiklai ir turi būti saugoma tiek valstybiniu lygmeniu, tiek ir įtvirtinta žiniasklaidos priemonių vidaus taisyklėse, saugant informacijos tikslumą ir žurnalistų nepriklausomumą.

Trečia, teisė į akreditaciją. Akreditavimo funkcijos svarba pasireiškia leidimu žurnalistams patekti į ribotos prieigos vietas, karo zonas, kitas pavojingas ar nuo viešos prieigos uždarytas vietas. Akreditacija neturėtų būti išduodama atsižvelgiant į žurnalistų politines pažiūras ir pan. Akreditacijos išdavimas neturi būti susijęs su žurnalistų skirstymu, o yra susijęs su principu „kas pirmesnis, tas gudresnis“¹¹⁹. Iš to matyti, kad žurnalistams, kaip viešosios informacijos rengėjams, yra suteikiama speciali prieiga prie ne visiems prieinamos informacijos, taip užtikrinant visuomenės teisę žinoti net ir plačiajai visuomenei nežinomą informaciją. Suteikus akreditaciją neturi būti piktnaudžiaujama akreditacijos atėmimu ar trukdoma žurnalistams atlikti jų funkcijas. Pavyzdžiui, iš žurnalistų beveik 5 mėnesiams atėmus akreditaciją, t. y. jiems netekus galimybės įeiti į Vengrijos Parlamento pastatą ir rinkti informacijos apie Vengrijos Parlamento posėdžius, EŽTT pripažino, kad tai turėjo neigiamų pasekmių žurnalistinės veiklos vykdymui, nes žurnalistai „negalėjo iš pirmų rankų ir tiesiogiai, remdamiesi asmenine patirtimi, susipažinti su Parlamento darbu ir pastate vykstančiais įvykiais“¹²⁰. Taigi, akreditacija yra svarbi teisė kokybiškai ir įvairiapusei žurnalistinei veiklai, nes suteikiama galimybė gauti informaciją iš visuomenei neprieinamų vietų ir ją dalintis.

Ketvirta, teisė į šaltinių apsaugą irgi yra svarbi žurnalistų darbe. Šią teisę užtikrina Informavimo įstatymo 8 str. 1 d., kur nurodoma žurnalistų teisė neatskleisti savo informacijos šaltinio. Tokią teisę neatskleisti konfidencialaus informacijos šaltinio nustato ir Etikos chartijos 7 str. Garantuojant žurnalistų šaltinio anonimiškumą yra apsaugomi ne tik žurnalistų profesijos principai, bet ir informaciją atskleidę subjektai. Žurnalistinio šaltinio subjekto sąvoka EŽTT aiškina, kaip apimančią „bet kurį asmenį, teikiantį informaciją žurnalistui“, o „informacija, identifikuojanti šaltinį“ apima bet kokią informaciją, kuri gali padėti identifikuoti informacijos šaltinį, tiek „faktines aplinkybes, kaip žurnalistas gavo informaciją iš šaltinio“, tiek „nepaskelbtą informacijos, kurią šaltinis

¹¹⁹Organization for Security and Co-operation in Europe (2006). Special Report: Accreditation of Journalists in the OSCE area Observations and Recommendations [interaktyvus]. <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/0/b/22065.pdf>.

¹²⁰*Mándli ir kiti prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 63164/16, [2020-10-12]. ECLI:CE:ECHR:2020:0526JUD006316416.

pateikė žurnalistui, turinį“¹²¹. Ministrų komiteto Rekomendacijoje Nr. R (00) 7, yra nurodoma, kad šaltinių apsauga taikoma tik asmenims, kurių profesija yra žurnalistas¹²². Vadinasi, žurnalisto sąvoka minėtos rekomendacijos atžvilgiu taikoma siaurai, priešingai nei, pavyzdžiui, CPJ¹²³. Taip pat Rekomendacija Nr. R (00) 7 pateikia išsamesnį nei EŽTT išaiškinimą, kokia informacija gali būti saugoma, kaip žurnalisto šaltinis, tai: šaltinio asmens duomenys, faktinės aplinkybės, kuriomis informacija buvo gauta, žurnalisto nepaskelbta informacija, žurnalistų ir jų darbdavių asmens duomenys, susiję su veikla ir kt., tačiau sąrašas taip pat nėra baigtinis. Šaltinių apsaugos teisę numato ir EMFA 4 str. 3 d., papildomai apimdamas ir konfidencialių ryšių apsaugą. EMFA 4 str. 3 d. teigiama, kad valstybės negali įpareigoti žiniasklaidos paslaugų teikėjus ar jų redakcijų darbuotojus atskleisti informaciją, susijusią su žurnalistiniais šaltiniais ar konfidencialiais ryšiais, sulaikyti ar bausti asmenis, kurie gali turėti informacijos apie žurnalistinius šaltinius ar konfidencialius ryšius, diegti sekimo įrangą siekiant nustatyti informacijos šaltinius. Taigi, naujos kartos teisės aktas EMFA užtikrina itin įvairų žurnalistinio šaltinių apsaugos mechanizmą ir apima platų subjektų ratą, neapsiribodamas tik formalia žurnalisto sąvoka. Be to, „soft law“ šaltinis *Article 19* šaltinių apsaugos subjektų ratą aiškina taip pat plečiamai. *Article 19* nuomone, šaltinių apsaugos kontekste būtina įtraukti platų asmenų ir organizacijų spektrą, teikiančių informaciją visuomenei¹²⁴. Tokiu būdu yra taikoma ne tik platesnė apsauga visiems informacijos skleidėjams, bet ir pačiai visuomenei, kuri bendradarbiauja su informacijos skleidėjais.

Praktikoje, kaip nagrinėta prieš tai, EŽTT žurnalisto sąvoką yra linkęs vertinti plečiamai¹²⁵, todėl pagal EŽTT praktiką šaltinių apsaugos teisė turėtų būti taikoma ne tik žurnalistams, bet ir kitiems viešąją informaciją skleidžiantiems asmenims. Priverstinis reikalavimas atskleisti šaltinius gali būti vertinamas kaip EŽTK 10 str. pažeidimas, nebent tai būtų pateisinama viršesniu viešojo intereso reikalavimu¹²⁶. Informavimo įstatymo 8 str. 2 d. taip pat minima, kad įpareigoti atskleisti šaltinius gali tik teismas motyvuoti sprendimu esant šioms sąlygoms: dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų,

¹²¹*Sedletska prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 42634/18, [2021-01-01]. ECLI:CE:ECHR:2021:0401JUD004263418.

¹²² Committee of Ministers (2000). Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information. R (2000) 7.

¹²³ Žr. 98 išnašą.

¹²⁴ ARTICLE 19 (2021). Response to the Special Rapporteur Consultation on Protection of Journalists' Sources and Whistleblowers [interaktyvus]. <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2021/02/SR-report-submission-on-disinformation-ARTICLE-19.pdf>.

¹²⁵ Žr. Magyar Helsinki Bizottság prieš Bulgariją.

¹²⁶*Goodwin prieš Jungtinę karalystę* [EŽTT], Nr. 17488/90, [1996-03-28]. ECLI:CE:ECHR:1996:0327JUD001748890.

siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės ir laisvės ir kad būtų vykdomas teisingumas, ir kai kitomis priemonėmis atskleisti informacijos šaltinį nėra galimybės arba jos jau yra išnaudotos. Be to, teisę pateikti prašymą dėl šaltinio atskleidimo gali „tik asmenys ar viešosios institucijos, turintys „tiesioginį teisėtą interesą atskleisti informaciją“. Prašant atskleisti informacijos šaltinį, teismas ar kita institucija iš pradžių vertina galimybes gauti įrodymus pagal nacionalinę teisę¹²⁷, analizuoja visas galimas rizikas, atlieka interesų įvertinimą ir informacijos prašančių šalių argumentų nagrinėjimą prieš bet kokią informacijos šaltinio atskleidimą¹²⁸. Iš to matyti, kad priverstinis šaltinio atskleidimas yra tik krašutinė priemonė išgauti visa konfidencialią šaltinio informaciją. Visgi šaltinių apsauga neturi tapti tokia absoliuti, kad anonimiškumu taptų piktnaudžiaujama slepiant šmeižtą, falsifikacijas ar kitus visuomenės manipuliavimo būdus¹²⁹. Žurnalistui, neatskleidus informacijos šaltinio, kai to reikalavo teismas, sankcija gali būti skiriama tik teismo proceso metu, taip užtikrinant ir EŽTK 6 str.¹³⁰. Taigi, žurnalistų šaltinių apsaugos teisė yra svarbi, nes nesant šaltinių apsaugos, informacijos šaltiniai gali būti atgrasomi spaudai teikti visuomenei aktualią informaciją. Taip gali būti pakenkta tikslios ir patikimos informacijos sklaidai.

Apibendrinant galima teigti, kad žurnalistai savo išskirtinėmis teisėmis turi naudotis atsakingai bei vykdydami savo profesines funkcijas, nepažeisti kitų žmogaus teisių – duomenų apsaugos, privataus gyvenimo neliečiamumo ir pan., o valstybinės institucijos ar kiti asmenys neturi nepagrįstai varžyti žurnalistų teisių ir trukdyti jiems vykdyti savo visuomenės informavimo veiklą.

2.1.2. Žurnalistų pareigos ir atsakomybė už teisės pažeidimus

Žurnalistai, vykdydami savo veiklą, turi neatsiejamų nuo jų profesijos pareigų, kurios dažnai yra susijusios ne tik su teise, bet ir su morale ar etika¹³¹. Tai rodo, kad pareigos kyla ne tik iš įstatymo raidės, bet ir iš žurnalistų moralės bei profesinės etikos. Be to, tinkamas

¹²⁷ Committee of Ministers (2000). Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information. R (2000) 7.

¹²⁸ *Klaudia Csikós prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 31091/16, [2025-06-04]. ECLI:CE:ECHR:2024:1128JUD003109116.

¹²⁹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras. p. 146.

¹³⁰ Committee of Ministers (2000). Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information. R (2000) 7.

¹³¹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika ir SINKEVIČIUS, Dainius (2018). Žiniasklaidos teisės vadovas. Vilnius, p. 11.

žurnalisto pareigų vykdymas yra neatsiejamas nuo kokybiškos žurnalistikos: „Kokybiška žurnalistika praplečia visuomenei prieinamos įvairios, patikimos, įdomios ir laiku pateikiamos informacijos spektrą ir neutralizuoja propagandą, klaidingą informaciją ir dezinformaciją, ypač plintančią socialinėje žiniasklaidoje.“¹³² Kokybiška žurnalistika atlieka ir visuomenės sergėtojo vaidmenį demokratinėse visuomenėse ir prisideda prie švietimo, todėl kiekvieno žurnalisto ar kito viešosios informacijos skleidėjo praktika turi būti pagrįsta sąžiningumu ir profesijos etika¹³³.

Žurnalisto pareigas Lietuvoje numato Informavimo įstatymo 41 str. 2 d., kur yra minimos tokios pareigos, *inter alia*, pareiga teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais, autorizuoti pirmą kartą pateiktą informaciją, nevykdyti pavedimo, jei pažeidžiamas Etikos kodeksas ar kiti įstatymai. Taip pat laikytis profesinės etikos normų, informaciją rinkti ir skelbti tik etiškais būdais, prisistatyti, įspėti asmenį, kad jo pateikiama informacija bus viešai išspausdinta, nedaryti informacijos šaltiniui spaudimo ir kt. Kadangi žurnalistai yra atsakingi už savo skleidžiamos informacijos teisingumą, išaiškėjus, kad informacija visgi neatitinka tiesos ar žemina fizinio asmens reputaciją ir orumą ar dalykinę juridinio asmens reputaciją, žurnalistai turi pareigą paneigti paskleistą informaciją pagal CK 2.24 str. 1 d. Pareiga paneigti paskelbtą informaciją yra numatyta ir Informavimo įstatymo 44 str. Ši pareiga svarbi tuo, kad žurnalistai ir kiti viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi prisiimti atsakomybę už savo skleidžiamą informaciją ir nepažeisti kitų asmenų teisių, ypač orumo ir garbės. Dažniausiai už geranorišką informacijos paneigimą, žiniasklaida yra atleidžiama nuo žalos atlyginimo¹³⁴. Be to, Informavimo įstatymas, vardindamas žurnalistų pareigas, turi nukreipiamąją nuostatą į Etikos kodeksą, kuris išplečia minėtų pareigų apimtį nustatydamas pareigą dėl nekaltumo prezumpcijos gerbimo, pareigą neskleisti nepatikimų ir nepatikrintų kaltinimų, neskelbti įtariamojo asmens duomenų, pagal kuriuos galima būtų nustatyti įtariamojo tapatybę ir kt. Taip pat Etikos kodeksas išskiria ir privataus gyvenimo apsaugą. Taigi, Informavimo įstatymas, Etikos kodeksas ir CK taikomi ir aiškinami sistemaiškai numato bendrą žurnalisto pareigų sąrašą Lietuvoje.

Tarptautinėje teisėje žurnalistų pareigoms yra svarbi JT Rezoliucija dėl etikos, kuri yra ypač svarbus pamatas tiek Informavimo įstatymui, tiek Etikos kodeksui. Rezoliucija dėl

¹³² Committee of Ministers (2019). Declaration by the Committee of Ministers on the financial sustainability of quality journalism in the digital age. Decl(13/02/2019)2.

¹³³ Ibid

¹³⁴ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika ir SINKEVIČIUS, Dainius (2018). Žiniasklaidos teisės vadovas. Vilnius, p. 12.

etikos nustato žurnalistų etikos principus. Kaip vieną iš svarbiausių principų nurodo žinių ir nuomonės atskyrimą, akcentuojant informacijos pateikimo teisumą, grindžiamą patikra bei atitinkamomis įrodymo priemonėmis, bei žinių aprašymo nešališkumą. Taip pat žurnalistai turi užtikrinti, kad skelbiama informacija būtų ne tik teisinga, bet ir nešališka. Ministrų komitetas nurodo, kad „[Ž]urnalistai skleidami viešąją informaciją taip pat „[...] turėtų vengti žeminančio stereotipinio asmenų, grupių ir bendruomenių vaizdavimo ir suteikti balsą įvairioms visuomenės grupėms ir bendruomenėms, ypač pranešdami apie visuomenei aktualius klausimus ir rinkimų laikotarpiu. Jie turėtų vengti kurstyti išankstinį nusistatymą ir daryti bet kokias nereikalingas nuorodas į asmenines savybes ar statusą.“¹³⁵ Iš to kyla ir žurnalistų pareiga, kad informacija turi būti pateikta sąžiningomis priemonėmis bei išlaikant pagarbą asmeniui, kuris yra naujienų objektas, todėl pernelyg sutrumpintas straipsnio pobūdis gali ne tik iškreipti bendrą vaizdą, bet ir sumažinti indėlį į viešąją diskusiją. Tuo remiantis žurnalistai, siekdami informuoti visuomenę, turi teikti „patikimą ir tikslią“ informaciją pagal žurnalistikos etiką¹³⁶, elgtis sąžiningai adresato atžvilgiu ir laikytis įstatymų nustatytų apribojimų, nepiktnaudžiauti informacijos laisve¹³⁷. Iš to matyti, kad žurnalistai viešindami informaciją prisiima didelę atsakomybę dėl jos tikslumo, pateikimo būdo bei poveikio visuomenei. Taigi, žurnalistų žinių formatu pateikiama informacija turi būti aiškiai atskirta nuo nuomonės bei būti itin tiksli, nešališka, pateikta sąžiningomis priemonėmis ir neutrali, leidžiant visuomenei pačiai pasidaryti išvadas apie konkrečią situaciją.

Be to, Rezoliucija dėl etikos taip pat akcentuoja nekaltumo prezumpcijos gerbimą, ypač tuomet, kol dar vyksta teisminis nagrinėjimas. Pavyzdžiui, žurnalistui viešai pateikus kaltinimą, teismas sprendamas, ar žurnalistas nepažeidė savo pareigos patikrinti kaltinimą ir ar rėmėsi tvirtu faktiniu pagrindu, turi tikrinti, ar faktinis pagrindas yra pakankamai tikslus ir proporcingas kaltinimui. Kuo rimtesnis kaltinimas, tuo tvirtesnis turi būti faktinis pagrindas. Netikrinti informacijos, kuri, pavyzdžiui, šmeižia privatų asmenį, galima tik esant ypatingoms priežastims, kurios kiekvienu atveju vertinamos individualiai bei atsižvelgiant į vertinamą teiginių pagrįstumą¹³⁸. Kaip teigia EŽTT, „pagal Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį, žodžio laisvė yra susijusi su „pareigomis ir atsakomybe“, kurios taip pat taikomos žiniasklaidai net ir tais atvejais, kai kalbama apie visuomenei labai svarbius

¹³⁵ Committee of Ministers (2022). Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech. CM/Rec(2022)16.

¹³⁶ *Couderc ir Hachette Filipacchi Associés prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 40454/07, [2015-11-10]. ECLI:CE:ECHR:2015:1110JUD004045407.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-61-823/2024.

¹³⁸ *Björk Eiðsdóttir prieš Islandiją* [EŽTT], Nr. 46443/09, [2012-10-10]. ECLI:CE:ECHR:2012:0710JUD004644309.

klausimus.¹³⁹, pavyzdžiui, nusikaltimus. Tai rodo, kad žurnalistai visuomet, net ir itin daug dėmesio sulaukusiose situacijose, turi laikytis savo pareigų ir etikos standartų.

Be to, žurnalistai, vykdydami savo veiklą tam tikrais atvejais gali pažeisti savo pareigas ar viršyti jiems suteiktas teises. Nors žurnalistų pareigos ir yra apibrėžiamos, tačiau nėra įtvirtinta, kuomet yra prarandamas žurnalistų teisinis statusas, dėl to žurnalistams tarsi suteikiama galimybė piktnaudžiauti savo teisėmis ir pareigomis¹⁴⁰. Žurnalistai šiuo metu už savo veiklą padarytus pažeidimus atsako bendrąją tvarka, nes žurnalistų teisinė atsakomybė, ar statuso praradimas atskirai nėra išskiriamas¹⁴¹. Etikos kodeksas numato, kad pažeidus Etikos kodekso nuostatas pagal 63 str. gali būti taikoma drausminė atsakomybė, pašalinimas iš žurnalistų profesinio susivienijimo ir kitos įstatymų nustatytos sankcijos. Pašalinimas iš žurnalistų profesinio susivienijimo *ipso facto* nereiškia žurnalistų statuso netekimo, kadangi informavimo įstatymo 2 d. 87 p. minima, kad žurnalistas gali būti profesinio susivienijimo nariu, tačiau neprivalo. Pašalinimas iš profesinio susivienijimo siejamas su profesine atsakomybe ir gali turėti įtakos žurnalistų reputacijai, bet tai neužkerta kelio toliau dalintis viešąja informacija. Toks reguliavimas vertinant saviraiškos laisvės aspektu yra teigiamas, kadangi užkertama galimybė valstybei neteisėtai riboti žurnalistų skaičių, tačiau kelia ir teisinę nežinomybę vertinant ir kvalifikuojant žurnalistų pažeidimus. Taigi, pastebima galimybė žurnalistams taikyti civilinę ir baudžiamąją atsakomybę, tačiau nėra numatyto mechanizmo, kuomet žurnalistų atsakomybė būtų siejama su statuso netekimu.

Žurnalistams gali būti taikoma teisinė atsakomybė už asmenų teisės į privatų gyvenimą pažeidimą. Rinkdami informaciją žurnalistai neturi pažeisti kito asmens reputacijos ar atskleisti konfidencialios informacijos¹⁴², kadangi informacijos teisė neturi pažeisti kitų žmogaus teisių, tokių kaip garbė ir orumas, duomenų apsauga ir kt. Visgi žurnalistai siekdami informuoti visuomenę, kartais peržengia teisės į privatų gyvenimą ribas, kadangi ne visa visuomenei įdomi informacija, yra reikiama būti viešinama. EŽTK nustato bendrą teisių apsaugos mechanizmą, todėl tiek EŽTK 10 str., tiek EŽTK 8 str. įtvirtintos teisės turi būti vienodai gerbiamos¹⁴³. Kaip teigiama Saviraiškos laisvės ir kovos su neapykantos kalba vadove, žurnalistai turi mokėti surasti pusiausvyrą tarp saviraiškos laisvės ir su ja

¹³⁹ *Björk Eiðsdóttir prieš Islandiją* [EŽTT], Nr. 46443/09, [2012-10-10]. ECLI:CE:ECHR:2012:0710JUD004644309.

¹⁴⁰ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, p. 140.

¹⁴¹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika ir SINKEVIČIUS, Dainius (2018). *Žiniasklaidos teisės vadovas*. Vilnius, p. 11.

¹⁴² *Dalban prieš Rumuniją Suomiją* [EŽTT], Nr. 4326/18, [2025-06-04]. ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD000432618.

¹⁴³ *DELFI AS prieš Estiją* [EŽTT], Nr. 64569/09, [2015-06-16]. ECLI:CE:ECHR:2015:0616JUD006456909.

konkuruojančios teisės“¹⁴⁴, todėl rinkdami informaciją turi ne tik naudotis savo teise gauti, rinkti ir skleisti informaciją, bet ir paisyti privataus gyvenimo gerbimo. Kaip teigia EŽTT, turi būti nustatyta riba „tarp visuomenės teisės į informaciją ir kitų asmenų teisės į privatumo gerbimą“, nes žurnalistai yra atsakingi už įsibrovimą į kitų asmenų privatų gyvenimą, įskaitant ir viešųjų asmenų¹⁴⁵. Tai parodo, kad net ir vieši asmenys turi teisę į privatumą, kiek tai nesusiję su jų vykdoma vieša veikla. Etikos kodekso 30 str. taip pat numato privataus gyvenimo gerbimo pareigą, kur nurodo, kad žinios apie privatų asmens gyvenimą neturi būti skelbiamos be to asmens sutikimo, o skelbtinos žinios apie viešąjį asmenį yra tik tos, kurios svarbios visuomenei, ar yra fiksuojami pažeidimai ar nusikalstama veikla. Taigi, esant saviraiškos laisvės ir privataus gyvenimo gerbimo sankirtai, žurnalistai turi atrasti minėtų teisių pusiausvyrą ir be reikalo nesikišti net ir į viešų asmenų privatų gyvenimą.

XXI a. ypač išryškėjo ir duomenų apsaugos principai, 2018 m. priėmus BDAR buvo sustiprinta asmens duomenų apsaugos pareiga ir žiniasklaidos sektoriui, todėl vienoje naujausių EŽTT bylų *Baena Salamanca prieš Ispaniją*, teismas prie žurnalisto pareigų paminėjo būtinybę užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui¹⁴⁶. Dar 2017 m. EŽTT byloje į duomenų apsaugą žiūrėjo ne taip rimtai. Byloje žurnalistės rinkdamos informaciją apie fizinių asmenų apmokestinamąsias pajamas ir turtą mokesčių inspekcijoje ją išgavo apeinant oficialią duomenų gavimo tvarką – duomenis buvo suvesti darbuotojų rankiniu būdu. Nors teismas ir nustatė, kad toks duomenų gavimas nebuvo neteisėtas (duomenis galima buvo gauti vietos mokesčių inspekcijose, bet su sąlygomis), tačiau jie gauti pažeidus prieinamumo reglamentavimo taisykles ir apsaugos priemonės bei paskelbti laikraštyje. EŽTT nurodė, kad žurnalistai laisvi rinktis, kaip pateikti straipsnį ir kokias detales kelti, tačiau „[j]ų pasirinkimai šiuo atžvilgiu turi būti grindžiami jų profesijos etikos taisyklėmis ir elgesio kodeksais“¹⁴⁷. Byloje EŽTT pasisakė tik, kad toks duomenų rinkimas apeinant sistemą neatitiko žurnalistų profesinės etikos standartų, tačiau duomenų apsauga, priešingai nei byloje *Baena Salamanca prieš Ispaniją*, nebuvo akcentuojama. Taigi, minėtoje byloje, duomenų gavimas nebuvo pripažintas neteisėtu, tačiau buvo pažeisti

¹⁴⁴CASAROSA, Federica and MORARU, Madalina (2020). Freedom of expression and countering hate speech, European University institute, p. 11.

¹⁴⁵ *Couderc ir Hachette Filipacchi Associés prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 40454/07, [2015-11-10]. ECLI:CE:ECHR:2015:1110JUD004045407.

¹⁴⁶ *Baena Salamanca prieš Ispaniją* [EŽTT], Nr. 23236/22, [2026-02-06]. ECLI:CE:ECHR:2025:1106JUD002323622.

¹⁴⁷ *Satakunnan Markkinapörssi Oy ir Satamedia Oy prieš Suomiją* [EŽTT], Nr. 931/13, [2017-06-27]. ECLI:CE:ECHR:2017:0627JUD000093113.

žurnalistinės etikos principai. Visgi po BDAR priėmimo asmenų duomenims taikoma sustiprinta apsauga, todėl bet koks neteisėtas duomenų naudojimas yra netinkamas.

Be to, žurnalistai rinkdami informaciją turi nepamiršti ir visuotinių pareigų bei laikytis viešosios tvarkos, nes pažeidus įstatymą, nepaisant išskirtinio statuso, gali grėsti baudžiamoji atsakomybė. Pavyzdžiui, EŽTT byloje išaiškino, kad žurnalistikos sąvoka neapsiriboja vien tik informacijos rinkimu ir platinimu, žurnalistų elgesys taip pat turi būti teisėtas ir nepažeisti įstatymų laikantis bendrosios baudžiamosios teisės. Esant saviraiškos laisvės ir baudžiamosios teisės interesų sankirtai, pasirinkdamas pažeisti pastarąją žurnalistas turi suvokti apie galimas teises pasekmes. Šiuo atveju žurnalistų nuteisimas neklausant policijos nurodymų buvo proporcingas, kadangi nuteisimas buvo tik formalus, be paskirtos sankcijos, neturėjo atgrasomojo poveikio ir nepažeidė jo saviraiškos laisvės¹⁴⁸. Iš to galima matyti, kad net ir renkant visuomenei aktualią informaciją įstatymų laikymasis žurnalistams yra privalomas nepaisant išskirtinės žurnalistų padėties visuomenėje. Kitoje byloje EŽTT taip pat vertino, žurnalistų atliktą pažeidimą ir paskirtą sankciją. Analizuojant bausmės proporcingumą svarbu įvertinti bausmės pobūdį ir griežtumą. Nors tam tikrais atvejais žurnalistams pritaikoma teisėta teisinė atsakomybė, bausmė neturi virsti cenzūra, atgrasančia spaudą nuo viešo kritikos reiškimo ar diskusijų visuomenėje. Šiuo atveju EŽTT nusprendė, kad žurnalistai paskirta baudžiamoji sankcija, bauda, buvo proporcinga jo įvykdytam pažeidimui, nes žurnalistas pažeidė baudžiamojo tyrimo slaptumą, prioretizuojant kaltinamojo teisę į privatų gyvenimą ir teisingą teismą¹⁴⁹. Taigi, žurnalistams gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė tais atvejais, kuomet vykdant žurnalistų veiklą yra pažeidžiami kiti interesai ar vertybės, tačiau paskirta bausmė turi būti proporcinga ir vertinama individualiai, kadangi žurnalistai neturi būti atgrasomi nuo viešų diskusijų, net ir visuomenei jautriomis temomis. Pagrįstas baudžiamosios atsakomybės taikymas nėra nesuderinamas su saviraiškos laisve.

Visgi yra tokių veikų, kurių baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimas yra prieštaringas dėl galimo neigiamo poveikio saviraiškai. Pagal tarptautinį reguliavimą kritikuojamas baudžiamosios atsakomybės už šmeižimą taikymas, kadangi tokia griežta atsakomybė gali atgrasyti nuo laisvės reikšti nuomonę: „Baudžiamasis persekiojimas už šmeižtą neišvengiamai tampa politinės cenzūros mechanizmu, kuris prieštarauja

¹⁴⁸ *Pentikäinen prieš Suomiją* [EŽTT], Nr. 11882/10, [2015-10-20]. ECLI:CE:ECHR:2015:1020JUD001188210.

¹⁴⁹ *Bédat prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 56925/08, [2016-03-29]. ECLI:CE:ECHR:2016:0329JUD005692508.

saviraiškos ir spaudos laisvei.“¹⁵⁰ Už šmeižimą rekomenduojama taikyti civilinę atsakomybę, kadangi baudžiamoji atsakomybė sukelia neproporcingą naštą – baudą, laisvės atėmimą, socialinę gėdą dėl teistumo, tačiau ir civilinė atsakomybė turi būti proporcinga. Bauda neturi būti tokia didelė, kad priverstų mažesnes žiniasklaidos priemonės bankrutuoti¹⁵¹. Lietuvoje 2021 m. buvo paruoštas projektas dėl BK 154 str. dekriminalizavimo, kur buvo siekiama visiškai dekriminalizuoti BK 154 str. 1 d. numatytą nusikalstamą veiką, kuomet yra paskleidžiama tikrovės neatitinkanti informacija, galinti paniekinti ar pažeminti kitą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo. Toks pakeitimas buvo siūlomas dėl civilinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymo atirbojimo, negalėjimo taikyti baudžiamosios atsakomybės už BK 154 str. pažeidimą juridiniam asmeniui, baudžiamojo proceso sudėtingumo bei konstatavimo, kad civilinės atsakomybės taikymas sukuria „efektyvesnes prielaidas apsaugoti asmens garbę bei orumą nuo neteisėto kėsینimosi“¹⁵². Nors šiuo metu BK 154 str. dalis dar vis nėra dekriminalizuota, nebėra BK 154 str. 2 d., kur buvo numatyta kvalifikuota šmeižimo nusikaltimo sudėtis. Taigi, reaguojant į pasaulines tendencijas, siekis užtikrinti proporcingą atsakomybę už šmeižimą bei sudaryti sąlygas, kad žurnalistai ir visi kiti nebijotų viešai skelbti informacijos ir informuoti visuomenę, yra pastebimas ir Lietuvos teisinėje sistemoje.

Apibendrinant galima teigti, nors žurnalistai ir naudojami saviraiškos laisvės apsauga, žurnalistų pareigos išlieka yra griežtos. Toks reguliavimas yra būtinas dėl kitų interesų apsaugos ir žurnalistų nepiktinaudžiavimo savo padėtimi. Žurnalistams pažeidus savo veiklos principus ar įstatymus gali būti taikoma teisinė arba profesinė atsakomybė.

¹⁵⁰ United Nations (2012). Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. A/HRC/20/17.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 142 ir 296 straipsnių pakeitimo bei kodekso papildymo 95¹ straipsniu įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2021 m. rugsėjo 28 d.

3. Žurnalisto veiklos problematika ir apsaugos garantijos Europoje

Žurnalistai, vykdydami savo veiklą, dažnai susiduria su įvairiais sunkumais: nepagrįstai taikoma teisine atsakomybe, įkalinimu, smurtu, bandymu cenzūruoti ar nutildyti reiškiant strateginius ieškinius dėl visuomenės dalyvavimo ir kt. Esant tokiai situacijai tarptautinės ir regioninės institucijos ir pačios valstybės imasi veiksmų apsaugoti viešosios informacijos skleidėjus.

3.1. Žurnalisto veikla skaitmeniniame amžiuje ir nauji iššūkiai žiniasklaidoje

Žurnalisto veikla skaitmeniniame amžiuje ypač pakito, kuomet pagrindinį informacijos šaltinį laikraštį pakeitė internetiniai straipsniai, t. y. skaitmeninė žiniasklaida, kurios sklaidos greitis ir informacijos kiekis gerokai pranoko spausdintinę žiniasklaidą. Prie skaitmeninės žiniasklaidos populiarumo prisidėjo ir pandemija, kuri „pakeitė žurnalistų darbo sąlygas, todėl jie tapo dar labiau priklausomi nuo skaitmeninių ryšių paslaugų ir socialinės žiniasklaidos kanalų“¹⁵³. Taip pat technologijų amžiuje išsiplėtė ir viešąją informaciją skelbiančių subjektų ratas. Tokia internetinė žiniasklaidos evoliucija ypač prisidėjo prie plėtojamo žurnalisto sąvokos aiškinimo.

Kaip matyti, skaitmeninė žiniasklaida suteikia vis daugiau informacijos, tačiau yra ir neramumą keliančių aspektų, tokių kaip, galimas pliuralizmo sumažėjimas dėl internetinių platformų, kuriomis skleidžiama viešojoje informacija, monopolijos rinkoje, kadangi dominuoja ribotas skaičius pagrindinių platformų, dėl ko mažėja visuomenės galimybė susipažinti su skirtingais požiūriais¹⁵⁴. Šiuo atveju svarbus žingsnis yra naujai priimtas EMFA, kuriuo siekiama sutvarkyti valstybių vidaus rinką žiniasklaidos srityje ir įgalinti pliuralizmą. EMFA taip pat siekiama užtikrinti „neiškraipytą žiniasklaidos paslaugų teikėjų ir interneto platformų konkurenciją ir išvengti paslėptų subsidijų ir neteisėtos politinės įtakos žiniasklaidai rizikos, būtina nustatyti bendrus skaidrumo, objektyvumo,

¹⁵³ POSETTI, Julie, SHABBIR, Nabeelah, MAYNARD, Diana, etc. (2021). *The Chilling: Global trends in online violence against women journalists* [interaktyvus]. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377223.locale=en>, p. 7.

¹⁵⁴ NIELSEN, Rasmus Kleis, CORNIA, Alessio and KALOGEROPOULOS, Antonis (2016). *Challenges and opportunities for news media and journalism in an increasingly digital, mobile, and social media environment*. Report [interaktyvus]. <https://edoc.coe.int/en/media/7288-pdf-challenges-and-opportunities-for-news-media-and-journalism-in-an-increasingly-digital-mobile-and-social-media-environment.html>. p. 7-8.

proporcingumo ir nediskriminavimo reikalavimus“¹⁵⁵. Norint garantuoti ne tik sveiką konkurenciją žiniasklaidos sektoriuje, bet ir kokybišką žurnalistų parengtą ir neiškraipytą informaciją internete, Komisija priėmė gaires dėl žiniasklaidos paslaugų teikėjams skirtos pareiškimo funkcijos, t. y. dėl EMFA 18 str. 1 d. taikymo. Žurnalistai gali naudoti pareiškimo funkciją labai didelių interneto platformų paslaugų tiekėjams pagal EMFA 18 str. 1 d., tačiau turi atitikti kelis a–g punktų teiginius, pavyzdžiui, pareikšti, kad jie yra žiniasklaidos paslaugų teikėjai, redakciniu požiūriu yra nepriklausomi nuo valstybės, politinių partijų ir kt. Pareiškimo funkcija siejasi su prevencija prieš nepagrįstus moderavimo sprendimus dėl turinio, kas kelia grėsmę redakciniam sąžiningumui ir patikimos informacijos sklaidai. Tokiu būdu siekiama prisidėti prie žiniasklaidos laisvės ir pliuralizmo skaitmeninėje aplinkoje apsaugos¹⁵⁶.

Taip pat atsiradus skaitmeninei žiniasklaidai pakito žurnalistikos ekonominė realybė – sumažėjo spausdintinės žiniasklaidos apyvarta, didžioji dalis reklamos persikėlė į internetą. Toks nuosmukis sumažino žurnalistų darbo vietų skaičių, pablogino jų darbo sąlygas dėl galingų naujienų šaltinių keliamo spaudimo ir žiniasklaidos nuosavybės koncentracijos¹⁵⁷. Tai ypač atsiliepė vietos žurnalistams, kurie yra ant išnykimo ribos, taip mažinant svarbią vietos žiniasklaidos funkciją - vietos valdžios stebėseną. Dėl šių veiksnių vystosi palanki aplinka cenzūrai, o informacija internete dėl didelio spaudimo, konkurencijos pateikiama skubotai, nepatikrinus faktų tikslumo¹⁵⁸. Tokiu būdu dėl informacijos pertekliaus ir siekio neatsilikti nuo kitų naujienų portalų, žurnalistai pamiršta savo pareigas ir etikos standartus. Visuomenei tampa vis sunkiau nustatyti informacijos šaltinius ir įvertinti jų patikimumą ir tikslumą, dėl ko gali plisti dezinformacija ir kita neteisinga informacija. Visgi išvelgiama ir teigiamų aspektų, skaitmeninė žiniasklaida atvėrė galimybes nedemokratinuose režimuose dalintis savo nuomone¹⁵⁹, galimybę informaciją gauti nemokamai, nesant profesionaliam žurnalistui dalintis informacija internetinėje erdvėje ir kt. Taigi, matyti, kad internetas iš tiesų pakeitė žiniasklaidos veikimo principus ir informacijos gavimo greitį,

¹⁵⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. reglamentas (ES) Nr. 2024/1083 kuriuo nustatoma bendra žiniasklaidos paslaugų vidaus rinkoje sistema ir iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES (Europos žiniasklaidos laisvės aktas). OL L, 2024/1083, 2024, L.

¹⁵⁶ Europos Komisijos 2026 m. vasario 11 d. gairės dėl žiniasklaidos paslaugų teikėjams skirtos pareiškimo funkcijos įgyvendinimo pagal Reglamento (ES) 2024/1083 (Europos žiniasklaidos laisvės akto) 18 straipsnio 1 dalį. C/2026/901 [interaktyvus]. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C_202600901.

¹⁵⁷ Committee of Ministers (2019). Declaration by the Committee of Ministers on the financial sustainability of quality journalism in the digital age (13/02/2019)2.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Committee of Ministers (2022). Recommendation of the Committee of Ministers to member States on promoting a favourable environment for quality journalism in the digital age. CM/Rec(2022)4.

kokybę, dėl ko žurnalistams tenka prisitaikyti prie naujų sąlygų ir tam tikros nežinomybės, o visuomenei atidžiau vertinti pateikiamą informaciją.

Atsiradus internetinei žiniasklaidai popierinės spaudos žurnalistai tapo nebevieninteliai viešosios informacijos sergėtojai, taip atsivėrė platesnės galimybės dalintis savo nuomone tarptautiniu mastu. Kaip pastebima EMFA preambulėje, augantis automatinio vertimo arba subtitravimo priemonių naudojimas mažina kalbines kliūtis vidaus rinkoje. Tai padeda asmenims gauti ir suprasti informaciją, pateiktą užsienio kalba, ir taip plėsti pasaulio naujienų akiratį, todėl vietinių žurnalistų darbas tapo skaitomu ne tik vidaus rinkoje. Informacijai pradėjus plisti per valstybių sienas, išryškėjo skirtingas žiniasklaidos rinkos ir nepriklausomumo reguliavimas bei apsaugos lygis valstybėse. Dėl tokių skirtumų žiniasklaidos rinkos dalyviams yra sunku plėstis tarptautiniu mastu ir pradėti teikti informaciją kitoje valstybėje¹⁶⁰. Nors pati informacija savarankiškai ir sklinda tarp valstybių, tačiau žiniasklaidos rinkai, žiniasklaidos įmonėms, tai apsunkina galimybę įsikurti, todėl tikimasi, kad EMFA prisidės prie šios problemos sprendimo.

Taip pat dėl laisvos prieigos prie interneto platformų, į viešąją erdvę patenka ir poliarizuojantis turinys bei dezinformacija, kuri įsilieja į žiniasklaidos rinką kartu tarp teisingos viešosios informacijos ir kelių grėsmę valstybių saugumui bei demokratiniam režimui. Siekiant spręsti šią problemą, Taryba ir kitos institucijos ieško būdų, kaip kovoti su masine dezinformacija, kuri skatina visuomenės susiskaldymą. Kaip teigiama, Parlamento pranešime: „Užsienio valstybės naudoja dezinformaciją ir kibernetines atakas, siekdamos paveikti ES visuomenės nuomonę savo naudai“¹⁶¹. 2018 m. dėl kovos su dezinformacija savireguliacijos standartų nustatymo buvo sukurtas Dezinformacijos kodeksas, kuris 2022 m. reaguojant į COVID-19 pandemijos ir karo Ukrainoje pasekmes informacijos sklaidos srityje buvo papildytas – sustiprinta apsauga nuo dezinformacijos internete. Dezinformacijos kodeksu taip pat siekiama užkirsti kelią iš dezinformacijos sklaidos kylančiai finansinei naudai, sudaryti palankesnes sąlygas faktų tikrinimui ir susipažinimui su duomenimis¹⁶². 2025 m. vasario 13 d. Dezinformacijos kodeksas buvo integruotas į Skaitmeninių paslaugų akto sistemą. Be to, nuo 2020 m. įsteigtas Specialusis komitetas užsienio šalių kišimosi į visus demokratinius procesus Europos Sąjungoje,

¹⁶⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. reglamentas (ES) Nr. 2024/1083 kuriuo nustatoma bendra žiniasklaidos paslaugų vidaus rinkoje sistema ir iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES (Europos žiniasklaidos laisvės aktas). OL L, 2024/1083, 2024, L.

¹⁶¹ European Parliament (04-09-2024). *Foreign interference: how Parliament is fighting the threat to EU democracy* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240404STO20215/foreign-interference-how-parliament-is-fighting-the-threat-to-eu-democracy>.

¹⁶² Europos Komisija n.d. *2022 m. Kovos su dezinformacija praktikos kodeksas* [interaktyvus]. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/policies/code-practice-disinformation>.

įskaitant dezinformaciją, klausimais, kurio tikslas įvertinti dezinformacijos grėsmes, dezinformacijos kampanijas tradicinėje žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose. Pavyzdinis dezinformacijos sklaidos ir galios įrodymas - masinis žmonių atsisakymas darytis vakcinas nuo COVID-19, kuomet dezinformacijos paveikti individai pasirinko nesiskiepyti, dėl ko patyrė didesnę grėsmę savo sveikatai¹⁶³. Taigi, dezinformacijos poveikis visuomenei gali būti ypač stiprus ir žalingas, kadangi klaidinga informacija daro stiprų poveikį visuomenės viešajai nuomonei.

Lietuvos žiniasklaida taip pat susiduria su padidėjusiais dezinformacijos srautais, kurie Baltijos šalyse per trejus metus išaugo perpus¹⁶⁴. Lietuva susiduria su didesniais dezinformacijos antplūdžiais nei kitos Europos valstybės net 20-30 kartų dažniau. 2024 m. buvo fiksuota net 1200 koordinuotų dezinformacijos atvejų, nukreiptų prieš Lietuvos gynybą, energetiką, migracijos temas ir rinkimus¹⁶⁵. Tai rodo, kad grėsmė Lietuvos valstybės saugumui, demokratijai ir visuomenei gaunant neteisingą informaciją vis didėja, tam tiesioginės įtakos turi ir skaitmeninė žiniasklaida, šio meto geopolitinė situacija, karų kontekste, kuomet priešiškos jėgos siekia ne tik gauti asmenų palaikymą, bet ir skaldyti visuomenę, versti abejoti vietine valdžia. Reaguojant į informacinio karo grėsmę, 2025 m. lapkričio 11 d. buvo pateiktas Informavimo įstatymo projektas, kuriuo siūloma patikslinti dezinformacijos sąvoką ir išvardinti neskelbtinos informacijos rūšis. Informavimo įstatymo papildymas svarbus, nes dezinformacijos sąvokos išplėtimas konkretizuoja prieš ką nukreipta melaginga informacija yra laikoma dezinformacija. Tai turi būti melaginga informacija, kuria siekiama „apgauti visuomenę, paveikti Seimo, Prezidento, Savivaldybių tarybų, Europos parlamento rinkimus, referendumus, pakenkti Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, konstitucinei santvarkai, viešajai tvarkai ar kitiems svarbiems visuomenės interesams“¹⁶⁶. Taip pat nuo 2026 m. birželio 1 d. BK bus labiau pritaikytas prie naujų informacinio karo realijų, nes bus papildytas naujais straipsniais, susijusiais su kova prieš dezinformacijos sklaidą. Atsiras teisinė atsakomybė už priešiškos valstybės informacinę veiklą prieš Lietuvos Respubliką, kur įtvirtintas sąmoningas kitos valstybės veikimas prieš Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką ir kenkimas nacionaliniam saugumui rengiant, skleidžiant, platinant ir kt. melagingą informaciją. Taip pat įtvirtinta

¹⁶³ Europos Parlamentas (2022-03-07). *EP Specialusis komitetas pateikė pranešimą apie dezinformaciją* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20220303STO24640/ep-specialusis-komitetas-pateike-pranesima-apie-dezinformacija>.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. aiškinamasis raštas Nr. XVP-978 dėl Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 50 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 19-1 straipsniu įstatymo projekto.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. projektas Nr. XVP-978 Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 50 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 19-1 straipsniu įstatymo projektas.

atsakomybė ir už viešą agresyvaus karo kurstymą. Abu nusikaltimai kvalifikuojami kaip apysunkiai, su griežčiausia bausme iki penkerių metų laisvės atėmimo¹⁶⁷. Toks pokytis turėtų atgrasyti nuo dezinformacijos bei karo propagandos skleidimo, sustiprinti valstybės teisinį atsaką į informacines atakas ir mažinti nusikalstamumo lygį informacinėje erdvėje¹⁶⁸. Taigi, internetas atveria galimybes dalintis informacija tarpvalstybiniu lygiu, greitai gauti informaciją, tačiau pastaruoju metu ypač susiduriama su informacinių išpuolių atvejais. Dėl to valstybėms tenka imtis naujų kovos prieš dezinformaciją mechanizmų, ypač Baltijos regiono valstybėse.

Be to, skaitmeniniame amžiuje svarbus reiškinys yra žurnalistų partnerystė tarptautinėje žurnalistikoje, kuomet žurnalistai iš skirtingų pasaulio vietų skaitmeninėje aplinkoje kuria bendrus projektus. Partnerystės reikšmė akivaizdi, nes žurnalistų bendradarbiavimas padeda dalintis informacija, patirtimi ir kitais ištekliais tarptautiniu mastu, dėl ko žurnalistika tampa prieinamesnė, sujungiant auditorijas ir tarpkultūrinį požiūrį¹⁶⁹. Tai rodo, kad partnerystė prisideda ir prie žurnalistikos plėtimo, kadangi yra sujungiamos skirtingos naujienų organizacijos. Partnerystė yra ypač naudinga siekiant aprašyti tarptautinius konfliktus, kibernetinį saugumą, klimato kaitą ir kitas sudėtingas problemas remiantis skirtingais požiūriais, gilesne analize. Prie partnerystės atsiradimo prisidėjo ir internetinės technologijos, kadangi internetu informacija galima dalytis realiuoju laiku, o kelios redakcijos gali dirbti vienu metu ir kt.¹⁷⁰. Visgi partnerystė neturėtų virsti įrankiu internetinei dezinformacijai plisti. Taigi, vienas iš skaitmeninio amžiaus privalumų yra galimybė žurnalistams iš skirtingų vietų kartu dirbti ir siekti kokybiško informacijos rinkimo ir greitos sklaidos, tačiau šia galimybe neturėtų būti naudojamosi siekiant neteisėtų tikslų.

Apibendrinant galima teigti, kad žiniasklaidos dalies perėjimas į skaitmeninę erdvę sukūrė ne tik visuotinę prieigą prie informacijos, bet ir susidūrus su naujomis informacinio karo grėsmėmis paskatino imtis naujų papildomų apsaugos mechanizmų. Galimybė valstybėms užkirsti dezinformacijos plėtrą yra svarbi siekiant išlaikyti budrią ir kritiškai

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 118-1 ir 118-2 straipsniais įstatymo projektas XVP-982 [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d81047e0bf0611f088ded46d8ae099d5?jfwid=-10w011owro>.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso papildymo 118-1 ir 118-2 straipsniais įstatymo projekto Nr. XVP-982 [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/83e87010bf0711f088ded46d8ae099d5?jfwid=-10w011owro>.

¹⁶⁹ Arena for journalism in Europe (12-11-2025). *Applications open for 2026 European Collaborative Journalism Programme* [interaktyvus]. <https://journalismarena.eu/applications-open-for-2026-european-collaborative-journalism-programme/>.

¹⁷⁰ Media helping media (01-07-2025). *Collaborative journalism explained* [interaktyvus]. <https://mediahelpingmedia.org/strategy/collaborative-journalism-explained/>.

mąstančią visuomenę, todėl rekomenduojama valstybėms ypač stiprinti vidaus dezinformacijos atpažinimo mechanizmus, tačiau tokios priemonės neturi virsti teisingos informacijos cenzūra.

3.2. Žurnalistų teisių pažeidimai ir grėsmės žiniasklaidai Europoje

Pagrindinė žurnalistų darbo funkcija yra viešosios informacijos rinkimas ir skelbimas visuomenei. Deja, žurnalistų veikla gali būti apsunkinama ir nepagrįstai varžoma, kuomet tam tikros informacijos sklaida yra nepalanki valstybės valdžiai ar atskiriems asmenims. Tokiu atveju žurnalistai, *inter alia*, susiduria su realiomis grėsmėmis savo sveikatai, gyvybei, redakciniam nepriklausomumui, žurnalistų informaciją yra bandoma cenzūruoti, o pačius žurnalistus nutildyti, bausti neproporcingomis baudomis ar net įkalinti. Žurnalistai patiria išpuolius įvairiose vietose: viešose vietose, protestuose, renginiuose, spaudos konferencijose, biuruose, namuose ar internete¹⁷¹. Nors didžiojoje dalyje Europos bendras saviraiškos laisvės lygis yra labai aukštas arba aukštas, remiantis 2025 m. statistika, septynios Europos valstybės turi ypatingai aukštą saviraiškos laisvės lygį, o dauguma likusių valstybių taip pat gerokai peržengia vidurinę ribą¹⁷². Visgi nerimą kelia tos valstybės, kurios yra žemiau bendro Europos vidurkio: Kosovas, Serbija, Bosnija ir Hercegovina, Graikija, Albanija, Bulgarija, Kipras, Ukraina, Gruzija, o Rusijoje, Baltarusijoje ir Turkijoje saviraiškos laisvės lygis yra pats žemiausias Europoje¹⁷³. Būtent minėtose šalyse įvertinus bendrą situaciją žurnalistai susiduria su didžiausiomis grėsmėmis laisvai ir nepriklausomai žiniasklaidai bei savo saugumui. Tokie skaičiai rodo, kad nors bendrai Europoje ir yra gana aukštas saviraiškos laisvės lygis, ne visos valstybės vienodai užtikrina saviraiškos laisvę, todėl tam tikrose valstybėse kyla reali grėsmė ne tik saviraiškos laisvei, bet ir visai demokratijai. Saviraiškos laisvės ribojimas tiesiogiai veikia ir žurnalistus, kuomet jiems besinaudojant laisvo žodžio teise, jie susiduria su pavojumi ir ribojimais dėl savo skelbiamos informacijos.

¹⁷¹ European Centre for Press and Media Freedom (25-02-2026). Mapping media freedom. Monitoring Report 2025 [interaktyvus]. <https://www.mappingmediafreedom.org/>, p. 11.

¹⁷² Reporters Without Borders (02-05-2025) World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom [interaktyvus]. <https://rsf.org/en/index>. Lietuvoje saviraiškos laisvės lygis 2025 m. įvertintas kaip 82,27 iš 100 balų.

¹⁷³ Ibid.

Saviraiškos laisvei didelę įtaką daro žiniasklaidos politinis nepriklausomumas nuo valstybės valdžios. Spaudos politinis nepriklausomumas užtikrina laisvą, nuo valdžios įtakos nepriklausančios informacijos sklaidą ir žiniasklaidos pliuralizmą visuomenėje. Remiantis 2025 m. žiniasklaidos ir pliuralizmo stebėsenos ataskaita rodo, kad net 11 iš 32 tirtų Europos valstybių neturi nepriklausomo visuomeninio transliuotojo¹⁷⁴, ir net šešiose Europos valstybėse politinis rodiklis, rodantis žiniasklaidos autonomijos lygį, yra žemiau vidurio¹⁷⁵, kas ypač kelia grėsmę žiniasklaidos pliuralizmui Europoje. Didelė grėsmė žiniasklaidos pliuralizmui pastebima jau prieš tai minėtoje Rusijoje, Baltarusijoje, Turkijoje, Vengrijoje, Serbijoje, taip pat Maltoje, Rumunijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Italijoje, Kroatijoje, Lenkijoje, Graikijoje bei Rumunijoje¹⁷⁶. Valdžiai darant didelę įtaką spaudos nepriklausomumui, žurnalistai susiduria su žodžio laisvės ribojimu, cenzūra, spaudimu teikti valstybei naudingą informaciją ypač valstybinėje žiniasklaidoje. Tokia problematika ypač stipri autoritarizmo požymių turinčiuose režimuose, kuomet prieiga prie informacijos yra sunki, o viešai skleidžiama informacija yra „atrinkta“. Pavyzdžiui, prasidėjus karui Ukrainoje žurnalistai Rusijoje susidūrė su ypač stipria politine cenzūra Rusijos žiniasklaidoje, kadangi buvo priimtas įstatymas, draudžiantis „melagingos informacijos apie ginkluotąsias pajėgas transliavimą. Už tai pagal naująjį įstatymą žurnalistai gali būti įkalinti iki 15 metų¹⁷⁷. Žurnalistams, nepalaikantiems Rusijos vykdomo režimo, dėl politinio persekiojimo tapo ypač sunku arba nebeįmanoma vykdyti savo veiklos – skleisti Rusijos propagandos nepaveiktos informacijos apie įvykius Ukrainoje ir Rusijoje. Šiuo metu Rusijos žiniasklaidoje vyraujanti dezinformacija ir propaganda tapo pagrindinė visuomenei prieinama informacija. Taip visiškai pažeidžiant visuomenės teisę į teisingą ir tikslią informaciją, pliuralizmo ir žurnalistų nepriklausomumo principus. Kitas atvejis Serbijoje dėl redakcinės nepriklausomybės trūkumo, kuomet visuomeninis transliuotojas net kelis mėnesius visuomenei nepranešė apie kilusius protestus prieš valdžios korupciją, taip bandant nuslėpti viešajam interesui svarbią informaciją. Taip pat Vengrijos vykdoma politika kelia grėsmių demokratijai, kadangi prieš rinkimus Vengrijoje buvo įvykdytas

¹⁷⁴ Centre for media pluralism and media freedom (04-07-2025) [interaktyvus]. <https://cmpf.eui.eu/mpm-interactive-results/>.

¹⁷⁵ Reporters Without Borders (02-05-2025) World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom [interaktyvus]. <https://rsf.org/en/index/score-pol?year=2025>.

¹⁷⁶ Council of Europe (2026). Europe Press Freedom Report On the Tipping Point: Press Freedom 2025. Strasbourg: Council of Europe [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/europe-press-freedom-report-2026-tipping-point-platform-partners-web/48802ac366#%5B%7B%22num%22%3A748%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fit%22%7D%5D>, p. 44.

¹⁷⁷ SIMON, Scott (05-03-2022). *Russian law bans journalists from calling Ukraine conflict a 'war' or an 'invasion'* [interaktyvus]. <https://www.npr.org/2022/03/05/1084729579/russian-law-bans-journalists-from-calling-ukraine-conflict-a-war-or-an-invasion>.

žiniasklaidos užgrobimas, kuomet vyriausybei palanki privati žiniasklaidos grupė įsigijo Šveicarijos bendrovės „Ringier“ Vengrijos portfelį, tokiu būdu užtikrindama Vengrijos valdančios partijos kontrolę spaudoje¹⁷⁸. Taigi, žurnalistams yra ypač pavojingas valdžios politinis spaudimas ir kišimasis į žiniasklaidą, kuris gali peraugti į žiniasklaidos laisvės ir nepriklausomumo praradimą, kuomet valstybė perimam visišką žiniasklaidos kontrolę, siekdama pakenkti redakcinei nepriklausomybei, įtvirtinti savo valdžią ir savo linkme formuoti diskursą¹⁷⁹. Taip pat valdžios politinė įtaka gali būti daroma ir ne tik per valstybinius subjektus, kadangi vyriausybė gali netiesiogiai kontroliuoti privačios žiniasklaidos naujienų turinį, pavyzdžiui, per finansinius mechanizmus taikant subsidijas, duodant kyšius¹⁸⁰, ar per politiškai priklausančias įmones vykdant strateginius privačios žiniasklaidos pirkimus¹⁸¹. Iš to galima matyti, kad žurnalistai gali būti veikiami valdžios ne tik tiesiogiai per valdžios aparatus, bet ir per privačius subjektus.

Be to, žurnalistų skleidžiamos informacijos sklaidą gali bandyti suvaržyti ne tik valstybinės institucijos, bet ir privatūs asmenys. Tą asmenys gali padaryti pareikšdami civilinį ieškinį prieš žurnalistą ar kitą viešosios informacijos skleidėją, tačiau paaiškėjus, kad ieškiniu siekiama atgrasyti žurnalistus nuo visuomenės dalyvavimo veiklos, jis kvalifikuojamas kaip strateginis ieškinys, vadinamas SLAPP, ir teismų yra atmetamas. Tokie nepagrįsti teisminiai procesai ne tik stabdo teismų darbą, bet ir gali turėti atgrasomąjį poveikį žurnalistams ir kitiems viešosios informacijos skleidėjams dalyvauti visuomenės informavimo veikloje. ES daugėjant tokių strateginių ieškinių prieš visuomenės dalyvavimą 2024 m. balandžio 11 d. buvo priimta SLAPP direktyva. Tai buvo svarbus pamatas valstybėms sukurti savo vidaus reguliavimą, kuriuo ginami viešosios informacijos skleidėjai nuo nepagrįstų ieškinių, susijusių su saviraiškos laisvės ribojimu.

Žala žurnalistams gali būti daroma ir teismams priteisiant neproporcingai dideles baudas. Remiantis Rusijos pavyzdžiu, žurnalistui išspausdinus teisėjus kritikuojančius

¹⁷⁸ Council of Europe (2026). Europe Press Freedom Report On the Tipping Point: Press Freedom 2025. Strasbourg: Council of Europe [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/europe-press-freedom-report-2026-tipping-point-platform-partners-web/48802ac366#%5B%7B%22num%22%3A748%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fit%22%7D%5D>, p. 43.

¹⁷⁹ Ibid., p. 42.

¹⁸⁰ GEHLBACH, Scott and SONIN Konstantin (2014). Government control of the media, 2014. Journal of Public Economics. *Journal of Public Economics*, 118, [interaktyvus]. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272714001443>, p. 166.

¹⁸¹ Council of Europe (2026). Europe Press Freedom Report On the Tipping Point: Press Freedom 2025. Strasbourg: Council of Europe [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/europe-press-freedom-report-2026-tipping-point-platform-partners-web/48802ac366#%5B%7B%22num%22%3A748%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fit%22%7D%5D>, p. 42.

straipsnius, šis buvo apkaltintas šmeižtu, dėl ko priteista pažeidimui neproporcinga suma žalai atlyginti. Šiuo atveju EŽTT nustatė, kad „priteistas žalos atlyginimas už šmeižtą turi būti pagrįstai proporcingas patirtai reputacijos žalai“, todėl žurnalistui skyrus pernelyg didelę baudą ir neįvertinus jo mėnesinių pajamų, nebuvo išlaikyta tinkama proporcija su ieškovo patirta žala, vadinasi pažeistas EŽTK 10 str.¹⁸². Šis sprendimas rodo, kad žurnalistui skirta bauda turi būti proporcinga padarytam pažeidimui. Taigi, didelė žalos suma neturi būti naudojama kaip įrankis atgrasyti žurnalistus nuo viešosios informacijos skelbimo.

Kita grėsmė, su kuria vis dažniau susiduria žurnalistai Europoje yra smurtas. Su didesniu pavojumi susiduria tiriamosios žurnalistikos žurnalistai, kadangi jie atlieka svarbų vaidmenį atskleidžiant organizuotą nusikalstamumą, piktnaudžiavimą valdžia, korupciją, pagrindinių teisių pažeidimus bei ekstremizmą¹⁸³. Laikotarpiu 2022-2026 m. Europoje neteko gyvybės 23 žurnalistai¹⁸⁴. Kaip teigia, Taryba: „Žiniasklaidos laisvės padėtis blogėja. Visoje ES daugėja smurto prieš žurnalistus (pvz., 2015 m. išpuolis prieš „Charlie Hebdo“ Paryžiuje, 2017 m. Daphne Caruana Galizia nužudymas Maltoje, 2018 m. Ján Kuciako ir Martinos Kušnírová nužudymas Slovakijoje [...]).“¹⁸⁵ Tokie atvejai, kuomet žurnalistai netgi paaukvoja savo gyvybę vykdydami veiklą, yra visiškai netoleruoti demokratiname pasaulyje ir siejami ne tik su neteisėtu gyvybės atėmimu, bet ir su saviraiškos laisvės ribojimu. Pavyzdžiui, J. Kuciako ir M. Kušnírovos nužudymas Slovakijoje buvo akivaizdus susidorojimas su žurnalistu ir jo sužadėtine dėl žurnalistinio skelbiamos informacijos, kadangi šis rašė straipsnius apie verslininko atliekamą didelio masto mokesčių slėpimą, mokestinį sukčiavimą, korupciją ir pinigų plovimą¹⁸⁶. Žurnalistinio nužudymo buvo pasekmė jo kilnaus darbo, kuomet žurnalistas norėjo ištirti ir aprašyti visuomenei aktualų klausimą apie verslininko atliekamus veiksmus. Tai yra akivaizdus ne

¹⁸² *Tolmachev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 42182/11, [2020-11-16]. ECLI:CE:ECHR:2020:0602JUD004218211.

¹⁸³ Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. direktyva (ES) 2024/1069 dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo). OL L, 2024/1069, 2024, p. 1-14.

¹⁸⁴ Committee to protect journalists (05-11-2025). Journalists and Media Workers Killed data [online]. https://cpj.org/data/killed/?status=Killed&type%5B%5D=Journalist&type%5B%5D=Media%20Worker&motiveConfirmed%5B%5D=Confirmed&motiveUnconfirmed%5B%5D=Unconfirmed&start_year=2022&end_year=2026&group_by=year.

¹⁸⁵ European Council Council of the European Union (04-08-2025). *Media freedom in the EU* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/media-freedom-eu/>.

¹⁸⁶ European Parliament (10-02-2025). *Seven years after the Kuciak murders: threats to journalists in the EU* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/plenary-news/2025-02-10/13/seven-years-after-the-kuciak-murders-threats-to-journalists-in-the-eu>.

tik EŽTK 10 str. pažeidimas, bet ir neteisėtas gyvybės atėmimas pagal EŽTK 2 str. Taigi, žurnalistai neturėtų patirti jokių grėsmių, o ypač būti nužudomi dėl informacijos sklaidos.

Be to, žurnalistai susiduria ir su nepagrįstomis baudžiamojo proceso sankcijomis, *inter alia*, įkalinimu. Pagal šiuo metu įkalintų žurnalistų ir kitų viešosios informacijos skleidėjų skaičių matyti, kad saviraiškos laisvė tam tikrose valstybėse Europoje yra pavojuje. Daugiausiai Europoje įkalintų žurnalistų yra Rusijos Federacijoje ir Baltarusijos Respublikoje, 2025 m. atitinkamai įkalinti 29 ir 27 žurnalistai, Turkijoje 8 asmenys¹⁸⁷. Kaip teigiama CPJ pranešime: „Visuotinis demokratijos blogėjimas ir žmogaus teisių apsaugos nykimas pastaraisiais metais atvėrė kelią tiek naujiems, tiek seniems autoritariniams lyderiams slopinti spaudos laisvę.“¹⁸⁸ CPJ reiškia visuotinį susirūpinimą žurnalistų padėtimi pasaulyje, kadangi jau penkerius metus įkalintų žurnalistų ir kitų viešosios informacijos skleidėjų skaičiai nemažėja. Tokie išpuoliai prieš žurnalistus rodo demokratijos nuosmukį¹⁸⁹. Byloje *Sabuncu ir kiti prieš Turkiją*, kuomet vyriausybę kritikuojančio laikraščio žurnalistai buvo apkaltinti pagalba teroristinėms organizacijoms ir sulaikyti už propagandos skleidimą, EŽTT konstatavo EŽTK 10 str. pažeidimą, kadangi įtarimas apie nusikalstamas veikas nepasitvirtino, žurnalistai tiesiog dirbo savo darbą ir skleidė informaciją, kuri tiesiog prieštaravo oficialiai valstybės politikai¹⁹⁰. Toks atvejis parodo, kad žurnalistai, turėdami kitokį požiūrį nei oficiali šalies politika, ar norėdami transliuoti realybę, susiduria ne tik su rimtu žodžio laisvės pažeidimu, bet ir su nepagrįstais baudžiamaisiais kaltinimais, už kuriuos gresia net ir įkalinimas. Kitoje byloje EŽTT taip pat pripažino žurnalistų nuteisimą kaip neteisėtą, kadangi „žurnalistų nubaudimas už pagalbą skleidžiant kito asmens interviu metu padarytus pareiškimus rimtai trukdytų spaudos indėliui į viešojo intereso klausimų aptarimą ir neturėtų būti numatytas, nebent tam būtų ypač svarios priežastys“¹⁹¹. Taigi, žurnalistų nubaudimas ar įkalinimas, siekiant riboti informacijos sklaidą, yra nepateisinamas ir pažeidžiantis saviraiškos laisvės principus.

¹⁸⁷ Committee to protect journalists (05-11-2025). Journalists Imprisoned in Belarus, Russia, Turkey data [interaktyvus].

https://cpj.org/data/imprisoned/2025/?status=Imprisoned&cc_fips%5B%5D=BO&cc_fips%5B%5D=RS&c_fips%5B%5D=TU&start_year=2025&end_year=2025&group_by=location.

¹⁸⁸ Committee to Protect Journalists (21-01-2026). *2025 journalist jailings remain stubbornly high; harsh prison conditions pervasive* [interaktyvus]. <https://cpj.org/special-reports/2025-journalist-jailings-remain-stubbornly-high-harsh-prison-conditions-pervasive/>.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ *Sabuncu ir kiti prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 23199/17, [2021-04-19]. ECLI:CE:ECHR:2020:1110JUD002319917.

¹⁹¹ *DELFI AS prieš Estiją* [EŽTT], Nr. 64569/09, [2015-06-16]. ECLI:CE:ECHR:2015:0616JUD006456909.

Dėl savo vykdomos veiklos žurnalistai gali būti priversti imtis papildomų saugumo priemonių ar net palikti šalį dėl gresiančio pavojaus. EŽTT byloje žurnalistė iš „*Novaja Gazeta*“ dėl savo skelbiamų straipsnių apie Čėčėnijoje gyvenančių homoseksualių asmenų patiriamą siaubą, kalinimus, kankinimus, pati susidūrė su grėsme savo gyvybei, kadangi po minėtų straipsnių paskelbimo, žurnalistė į asmeninę socialinių tinklų paskyrą gavo grasinančių pranešimų, įskaitant grasinimus mirtimi. Siekiant apsaugoti žurnalistės saugumą, ji „gavo signalo slopinimo įrenginį iš „*Novaja Gazeta*“, turėjo persikelti iš namų, apriboti viešojo transporto naudojimą ir keliauti automobiliu su vairuotoju, kuris lydėjo ją tarp jos biuro ir pažįstamų namų, kurie ją apgyvendino“. Galiausiai Rusijai nesiėmus savo pozityvių pareigų apsaugoti žurnalistę, ji paliko šalį¹⁹². Be to, 2025 m. statistika rodo, kad net 18 procentų prieš žurnalistus įvykdytų išpuolių buvo padaryti vyriausybės ir valstybės pareigūnų¹⁹³. Susidūrus su tokia realybe XXI a. kyla klausimas, ar toks valstybės elgesys, nukreiptas prieš žodžio laisvę, yra toleruotinas šiandieninėje visuomenėje? Prieš tai minėti pavyzdžiai gali itin stipriai paveikti žurnalistų norą dalintis „rizikinga“ informacija, tokiu būdu mažinant žiniasklaidos pliuralizmą, ribojant viešąsias diskusijas visuomenėje ir kt.

Skaitmeniniame amžiuje daugelis žurnalistų grėsmes patiria būtent internete. Remiantis 2025 m. statistika Europoje daugiausiai išpuolių prieš žurnalistus buvo padaryta būtent skaitmeninėje erdvėje, net ketvirtadalis iš visų išpuolių prieš žurnalistus yra įvykdomi internete¹⁹⁴. Iš to matyti, kad didžioji dalis išpuolių prieš žurnalistus yra įvykdoma internete, tačiau valstybėms imtis efektyvių priemonių dėl informacijos sklaidos greičio, anonimiškumo išsaugojimo, atsakomybės išvengimo ir kt. internete yra sunku, todėl internetas tapo „saugia“ vieta teisių pažeidėjams. Nauji iššūkiai žurnalistams yra susiję su duomenų apsauga, konfidencialumo užtikrinimu, neribota neapykantos kalbos sklaida ir kt. Kaip nurodo Komisija, „[i]nternetinės atakos, tokios kaip el. pašto įsilaužimas, kibernetinės patyčios ir robotų naudojimas prieš žurnalistus ir jų šaltinius, taip pat žurnalistų stebėjimas ir sekimas internete – visa tai vyksta ir kelia susirūpinimą“¹⁹⁵. Tokios naujos grėsmės žurnalistų darbą padaro dar pavojingesnį bei kupiną naujų iššūkių.

Neapykantos kalba, kaip ir paprastoje žiniasklaidoje, internete yra negalima, tačiau ją sureguliuoti yra žymiai sunkiau dėl galimybės greitai skelbti informaciją ir ją perduoti

¹⁹² *Milashina ir kiti prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 75000/17, [2025-06-04]. ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD007500017.

¹⁹³ European Centre for Press and Media Freedom (25-02-2026). Mapping media freedom. Monitoring Report 2025 [interaktyvus]. <https://www.mappingmediafreedom.org/>, p. 5.

¹⁹⁴ *Ibid.*, p. 11.

¹⁹⁵ European Commission (09-12-2022). Media under pressure [interaktyvus]. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/media-under-pressure_en.

visuomenei, anonimiškumo galimybių. Dažnu atvejais asmenys, skleidę neapykantą, lieka nenubausti. Tokia pilkoji zona negali toliau klestėti, todėl veikla internete turėtų būti tinkamai sureguliuota, įtvirtinti teisiniai standartai ir kt. Su internetinėmis patyčiomis ypač susiduria moterys žurnalistės, pagal 2025 m. statistiką net 87 procentai moterų žurnalistė, pranešė patyrusios su savo darbu susijusį smurtą internete¹⁹⁶. Toks smurtas svyruoja nuo didelio masto grasinimų iki lėtinio provokavimo. Žurnalistės moterys sulaukia ne tik grasinimų mirtimi, bet ir grasinimų panaudoti seksualinę prievartą. Dėl tokios mizoginijos moterys žurnalistės prisipažįsta taikančios savicenzūrą, dažnai susiduria ir su psichologinėmis problemomis¹⁹⁷, taip pat dėl prieš tai minėtų priežasčių atsiranda grėsmė „nepranešti apie tam tikras istorijas, nutraukti tyrimus, persikelti į kitą šalį ar net visam laikui mesti profesiją“¹⁹⁸. Tai ypač kenkia ne tik spaudos laisvei, bet moterų teisėms. Iš to galima pastebėti, kad lyčių diskriminacija vyrauja ir žurnalistų tarpe. Našta apsaugoti žurnalistus ir sukurti jiems saugią aplinką dirbti tenka valstybei, nes žurnalistai, veikdami internete, neturi patirti grasinimų ir priekabiavimo iš valstybės pusės, ar bijoti būti nubausti ir dėl to taikyti savicenzūrą¹⁹⁹. Atsakomybė užtikrinti saugią aplinką internete tenka ir socialinės žiniasklaidos platformoms²⁰⁰. Taigi, skaitmeninė erdvė tapo patogia vieta plisti neapykantos kalbai, su kuria ypač susiduria moterys žurnalistės, taip išryškėja ne tik sisteminės patyčių problemos, bet ir diskriminacija lyties pagrindu.

Apibendrinant galima teigti, kad žurnalistai savo veikloje patiria fizines ir psichologines grėsmes, cenzūrą, gauna neproporcingas baudas ir kt. Grėsmės, su kuriomis susiduria žurnalistai, kyla ne tik iš valstybinių subjektų, kurie bando stabdyti naujienų sklaidą ar dėl politinių interesų paveikti redakcinę nepriklausomybę. Prie nesaugios žurnalistų aplinkos prisideda ir privatūs subjektai skleidžiami neapykantos kalbą internete ar reikšdami SLAPP ieškinius. Deja, pati visuomenė dažnu atveju būna labiau priešiška, pavyzdžiui, žurnalistėms moterims, dėl ko moterims žurnalistėms tenka imtis papildomų

¹⁹⁶ Council of Europe (2026). *Europe Press Freedom Report On the Tipping Point: Press Freedom 2025*. Strasbourg: Council of Europe [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/europe-press-freedom-report-2026-tipping-point-platform-partners-web/48802ac366#%5B%7B%22num%22%3A748%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fit%22%7D%5D>, p. 11.

¹⁹⁷ POSETTI, Julie, SHABBIR, Nabeelah, MAYNARD, Diana, etc. (2021). *The Chilling: Global trends in online violence against women journalists* [interaktyvus]. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377223.locale=en>, p. 12-13.

¹⁹⁸ DEL MONTE, Micaela and FAUCHEUX Titouan (11-11-2024). *Protection of journalists in the European Union* [interaktyvus]. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/lt/document/EPRS_BRI\(2024\)766244](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/lt/document/EPRS_BRI(2024)766244).

¹⁹⁹ Committee of Ministers 13 April 2016 Recommendation CM/Rec(2016)5 of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom. 2016.

²⁰⁰ POSETTI, Julie, SHABBIR, Nabeelah, MAYNARD, Diana, etc. (2021). *The Chilling: Global trends in online violence against women journalists* [interaktyvus]. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377223.locale=en>, p. 8.

apsaugos priemonių, taikyti savicencūrą ar net atsisakyti žurnalisto profesijos. Taigi, norint išspręsti žurnalistų saugumo problemas yra svarbu apsaugoti žiniasklaidą nuo ekonominio, politinio spaudimo, nuo prieš žurnalistus nukreipto smurto, nuo neteisėtų veiksmų internete ir kt., taip sukuriant palankią aplinką nepriklausomai ir laisvai nuo bet kokio pobūdžio smurto ar diskriminacijos žurnalistikai.

3.3. Žurnalisto teisių apsauga ir tendencijos Europoje

Žurnalistai dėl savo darbo pobūdžio yra stipriai pažeidžiama visuomenės dalis, nes susiduria su cenzūra, užgauliojimu, grasinimais, smurtu ar net gyvybės atėmimu. Europa laikoma saugiausiu žemynu žurnalistams²⁰¹, tačiau net ir Europoje žurnalistai vis tiek nėra visiškai apsaugoti nuo jiems kylančių grėsmių, todėl ES, JT ir kitos organizacijos nuolat kuria ir tobulina mechanizmus, skirtus žurnalistų teisių apsaugai. Visgi pagrindinė pareiga užtikrinti žurnalistų apsaugą tenka valstybėms. Valstybė turi imtis tinkamų priemonių ir užtikrinti saviraiškos laisvės apsaugą ne tik nuo valstybinių subjektų veiksmų, bet ir nuo pusiau valstybinių subjektų ir privačių asmenų²⁰².

JT reaguodamos į nesaugią aplinką žurnalistikai 2012 m. balandžio 12 d. priėmė JT Saugumo planą. Saugumo plano tikslas - pagerinti žurnalistų saugumo situaciją visuomenėje ir paskatinti valstybes imtis veiksmų dėl nebaudžiamumo už veikas, nukreiptas prieš žurnalistus, kadangi žurnalistams saugioje aplinkoje piliečiams yra lengviau gauti kokybišką informaciją ir pasiekti didžiųjų tikslų, tokių kaip, demokratinis valdymas, lyčių lygybė, teisingumas ir kt.²⁰³. Saugumo planas skatina valstybes imtis tinkamų apsaugos mechanizmų, t. y. spręsti pernelyg griežtų šmeižto įstatymų egzistavimo problemą ir žurnalistų apsaugos priemones taikyti prie kiekvienos valstybės realijų, taip užtikrinant tinkamą žurnalistų teisių apsaugą, prevenciją tolimesniems pažeidimams ir kt.²⁰⁴. Be to, Saugumo plane pabrėžiama, kad apsauga turėtų būti taikoma ir piliečių žurnalistams, ne tik profesionalams, todėl vėlgi matyti plečiamasis žurnalisto sąvokos aiškinimas. Taigi, Saugumo planas yra ypač svarbus tarptautinis dokumentas žurnalistų

²⁰¹ Reporters Without Borders (02-05-2025) World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom [interaktyvus]. <https://rsf.org/en/index/score-pol?year=2025>.

²⁰² United Nations (2011). *General comment No. 34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression*. General comments and recommendations. Geneva: Human Rights Committee. CCPR/C/GC/34.

²⁰³ United Nations (2012). UN Plan of action on the safety of journalists and the issue of impunity. CI-12/CONF.202/6.

²⁰⁴ Ibid.

teisių apsaugos srityje, įvardinęs pagrindines problemas, su kuriomis susiduria žurnalistai ir formavęs jų sprendimo kryptis ir bendrus tarptautinius standartus.

2022 m. praėjus dešimčiai metų po Saugumo plano priėmimo, buvo surengta konferencija, kurios metu aptarti pastarojo dešimtmečio pasikeitimai ir apžvelgtas Saugumo plano poveikis valstybėms ir organizacijoms. Pavyzdžiui, 2025 m. liepos 3 d. buvo priimta JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija, kurioje valstybės raginamos toliau imtis aktyvių veiksmų užtikrinant žurnalistų teisių apsaugą, pliuralizmą visuomenėje, skatinama susilaikyti nuo naujų apribojimų, atlikti veiksmingus ir kokybiškus tyrimus žurnalistų smurto, grasinimo atvejais ir kt. Taip pat aptariamos ir naujos grėsmės žiniasklaidai internete, kuomet yra blokuojama prieiga prie informacijos, platinama dezinformacija ir propaganda, netinkamai naudojamas dirbtinio intelekto sukurtas turinys ir kt.²⁰⁵, kas vėlgi kelia ne mažiau iššūkių nei prieš tai Saugumo plane aptartos nebaudžiamumo už pažeidimus ir kt. problemos. Visgi praėjus dešimtmečiui pastebimas ir sumažėjęs žurnalistų žūčių skaičius, tačiau neramumų vis tiek kelia išlikęs didelis nebaudžiamumo už nusikaltimus prieš žurnalistus lygis ir jau minėtos naujos grėsmės internete: internetinė dezinformacija, neapykantos kalba, įvairios priekabiavimo formos. Pastebėtas ir valstybių politinės valios trūkumas įsipareigojimus paversti veiksmais, taip pat politinė, prieš žiniasklaidą nukreipta retorika ir SLAPP ieškinių gausa²⁰⁶, kas rodo, kad grėsmės, su kuriomis susiduria žurnalistai, modifikuojasi ir tampa dar sunkiau valdomos, o žurnalistų teisių apsauga reikalauja dar didesnio valstybių dėmesio. Kadangi JT Saugumo plano tikslas ir yra nustatyti pasaulinius standartus, kuriais galėtų būti paremta regioninė ir nacionalinė valstybių politika žurnalistų saugumo srityje, 2022 m. pradėtos pasaulinio lygmens konsultacijos su raginiu „sukurti ir sustiprinti nacionalinius žurnalistų saugumo mechanizmus“ bei užtikrinti, kad „žurnalistų saugumas būtų esminė nacionalinių žmogaus teisių ir vystymosi planų dalis“²⁰⁷. Ši iniciatyva yra svarbus proveržis žurnalistų apsaugos lygio didinimui tarptautiniu mastu ir postūmis valstybėms imtis priemonių, šiuo atveju įtvirtinti arba gerinti žurnalistų apsaugos mechanizmus. Taigi, JT iškėlusios žurnalistų saugumo problemą ir priėmusios Saugumo planą užmezgė pradą tolimesnėms iniciatyvoms

²⁰⁵ United Nations General Assembly (2025). Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. A/HRC/59/L.20.

²⁰⁶ UNESCO (2022). Outcomes of the regional and thematic consultations to mark the 10th anniversary of the UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity [interaktyvus]. https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Aussenpolitik/Menschenrechte/SoJ_2022/UN_PlanOfAction_Consultations_Outcomes_Report_Oct20_final.pdf, p. 5, 12, 14.

²⁰⁷ UNESCO n.d. *Global Repository of National Safety Mechanisms for Journalists* [interactive]. <https://www.unesco.org/en/safety-journalists/un-plan-action/national-safety-mechanisms>.

žurnalistų saugumo srityje. Tokie visuotiniai projektai, nors ir nėra imperatyvūs, yra ypač svarbūs skatinant valstybes imtis veiksmų atitinkamoje srityje ir kurti bendrus standartus.

Europos lygmeniu institucijos taip pat siekia sudaryti kuo saugesnes sąlygas žurnalistikai, reaguojant į valstybėse narėse vykstančius žurnalistų teisių pažeidimus. Vidutinis žurnalistų profesijos saugumo lygis ES, Albanijoje, Juodkalnijoje, Šiaurės Makedonijoje, Serbijoje ir Turkijoje siekia tik 43 procentus²⁰⁸. Tai rodo, kad net ir Europoje žurnalistams nėra pakankamai saugu, todėl žurnalistų saugumui užtikrinti reikia imtis tam tikrų priemonių. Pavyzdžiui, 2021 m. rugsėjo 16 d. priimta Komisijos rekomendacija dėl žurnalistų ir kitų žiniasklaidos specialistų apsaugos, saugumo ir įgalėjimo užtikrinimo Europos Sąjungoje yra svarbios gairės valstybėms nustatant žurnalistų apsaugos mechanizmus ir pliuralizmą žiniasklaidoje, taikant tinkamas ir proporcingas apsaugos priemones: skaidrų ir nešališką nusikalstamų veikų prieš žurnalistus tyrimą, bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis narėmis, veiksmingą asmeninę apsaugą žurnalistams, užtikrintą dalyvavimą spaudos konferencijose, proporcingas akreditavimo procedūras ir kt.²⁰⁹. Dabartiniai veikiantys mechanizmai, pavyzdžiui, Greitojo reagavimo į žiniasklaidos laisvę agentūra (angl. trumpinys *MFRR*), įkurta 2020 m. siekiant reaguoti į skubius žurnalistų saugumo pavojaus atvejus (fizinis išpuolius, baudas, persekiojimus, bauginimus ir kt.) visoje ES ir kandidatėse į ES²¹⁰, taip pat valstybių vidaus stebėsenos sistemos, mokymai, paramos mechanizmai ir kt., yra priemonės, skatinančios saugią aplinką žurnalistams Europoje. Taip pat pabrėžtina, kad trys ES valstybės yra priėmusios specialias stebėsenos sistemas, įskaitant ir Lietuvą²¹¹, kitos valstybės yra priėmusios atitinkamas iniciatyvas, kuriomis dar kuriamos stebėsenos sistemos. Vis dėlto yra valstybių, kurios kol kas nesiėmė jokių aktyvių veiksmų, susijusių su žurnalistų saugumu²¹². Nors ir galima teigiamai vertinti valstybes, kurios aktyviai siekia veiksmingos žurnalistų apsaugos, visapusiška žmogaus teisių apsauga Europoje be visų valstybių indėlio ir sisteminio darbo nėra galima. Kaip matyti, išplitus skaitmeninei žiniasklaidai valstybėms atsiranda nauji įpareigojimai, kuriuos jos taip pat turi įgyvendinti šalia iš seniau kilusių atsakomybių. Taigi,

²⁰⁸ United Nations (2012). UN Plan of action on the safety of journalists and the issue of impunity. CI-12/CONF.202/6.

²⁰⁹ Europos Komisijos 2021 m. rugsėjo 16 d. rekomendacija C/2021/6650 dėl žurnalistų ir kitų žiniasklaidos specialistų apsaugos, saugumo ir įgalėjimo užtikrinimo Europos Sąjungoje. OL L 331, 2021, 8–20.

²¹⁰ United Nations (2012). UN Plan of action on the safety of journalists and the issue of impunity. CI-12/CONF.202/6.

²¹¹ Parengtas žurnalistų apsaugos, saugumo ir įgalinimo užtikrinimo 2023-2025 metų veiksmų planas pagal 2023 m. rugsėjo 4 d. įsakymą dėl žurnalistų apsaugos, saugumo ir įgalinimo užtikrinimo 2023-2025 metų veiksmų plano patvirtinimo Nr. IV-703.

²¹² European Commission (2024). Study on putting in practice by Member States of the recommendation on the protection, safety and empowerment of journalists [interaktyvus]. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bca5a5bd-090a-11ef-a251-01aa75ed71a1/language-en>.

norint užtikrinti sistemišką žurnalistų apsaugą ES, valstybės turi glaudžiai bendradarbiauti, sekti naujausius ES institucijų pasiūlymus ir įgyvendinimo gaires, nes tik bendromis jėgomis pasiekti rezultatai gali turėti ilgalaikį ir visuotinį poveikį saugiai žurnalistikai Europoje.

Kaip matyti, žurnalistų apsaugai dažnu atveju neužtenka tik valstybės veiksmų, todėl šalia valstybių valdžios veikia ir kitos nevalstybinės organizacijos. Tai UNESCO, JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras, *Committee to Protect Journalist, Reporters Without Borders* kt. organizacijos, kurios aktyviai veikdamos prisideda prie žurnalistų apsaugos atlikdamos stebėseną, tyrimus, teikdamos rekomendacijas, apžvalgas ir kt. Taip pat ir patys žurnalistai buriasi į žurnalistų sąjungas, pavyzdžiui, į Tarptautinę žurnalistų organizaciją, kurios narė yra ir Lietuva. Nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje veikia Lietuvos žurnalistų sąjunga. Būtent tokie nevalstybiniai aparatai irgi prisideda prie žurnalistų teisių apsaugos, skatina profesinį bendruomeniškumą, bendrų tikslų siekimą bei padeda ginti saviraiškos laisvę.

Be to, Europoje žurnalistams susiduriant su SLAPP ieškiniais, nukreiptais į viešojo intereso pobūdžio informacijos²¹³ blokavimą, imtasi apsaugos priemonių ir šioje srityje. Priemonė žurnalistams ir kitiems viešosios informacijos skleidėjams apsiginti nuo nepagrįstų ieškinių yra anti-SLAPP procedūra. SLAPP ieškinių tikslas yra „cenzūruoti, įbauginti ir nutildyti kritikus, turinčius kitokią nuomonę, juos apkraunant teisinės gynybos išlaidomis kol jie nustoja kritikuoti ar prieštarauti“²¹⁴. Tokie procesai dažniausiai organizuojami įtakingų subjektų (lobistų, korporacijų, valstybės organų), todėl žurnalistai susiduria su galios disbalansu, kuomet reiškiami nepagrįsti ieškiniai. SLAPP ieškiniams būdingos nepagrįstos ieškovo prašomos priemonės, bauginimai, procedūrinių ir bylinėjimosi taktikų taikymas, skirtas atsakovo išlaidoms padidinti ir kt. Priėmus SLAPP direktyvą siekiama užtikrinti žurnalistų ir kitų viešosios informacijos rengėjų saviraiškos laisvę, mažinti piktnaudžiavimą ekonominiu pranašumu ar politine įtaka, apsaugoti asmenis nuo nepagrįstų teismo procesų ir kt.²¹⁵ SLAPP direktyva pagal 1 str. yra skirta tik

²¹³ Prie viešojo klausimų pagal SLAPP direktyvos 4 str. 2 d. yra priskiriami klausimai, susiję su pagrindinėmis teisėmis, fizinio ar juridinio asmens veikla privačiame sektoriuje, klausimai, kuriuos svarsto įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ar teisminė institucija ir kt., įtarimai korupcija ar sukčiavimu ir kita veikla, kuria siekiama apsaugoti ES vertybes.

²¹⁴ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2024-09-05). *Anti SLAPP procedūra: naujovės ir perspektyvos (I dalis)* [interaktyvus]. <https://www.teise.pro/index.php/2024/09/05/l-meskauskaite-anti-slapp-procedura-naujoves-ir-perspektyvos-1-dalis/>.

²¹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. direktyva (ES) 2024/1069 dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo). OL L, 2024/1069, 2024, p. 1-14.

tarpvalstybiniais ginčams, todėl nacionaliniuose teismuose ji negali būti taikoma. SLAPP direktyva nurodo žurnalistų ir kitų viešosios informacijos skleidėjų gynybos būdus, procesines apsaugos priemones: galimybę taikyti užstatą, anksčiau laiko atmesti akivaizdžiai nepagrįstus ieškinius ir taikyti kitas teisių gynimo priemones nuo piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų dėl visuomenės dalyvavimo (išlaidų priteisimą, atgrasančias sankcijas procesą pradėjusiai šaliai). Pagal 2022 m. statistiką tik 10,9 procento SLAPP bylų buvo tarpvalstybinio pobūdžio²¹⁶, todėl Komisija 2022 m. balandžio 27 d. priėmė rekomendaciją, skatinančią valstybes nares priimti teisės procedūras, skirtas ir nacionalinėms SLAPP byloms nacionaliniuose teismuose²¹⁷. ES valstybės narės skatinamos nustatyti savo vidaus gynybos mechanizmus, t. y. „siekti, kad būtų numatytos kitos teisių gynimo priemonės dėl piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų, nukreiptų prieš visuomenės dalyvavimą“, taip pat taisyklės dėl garbės ir orumo padaryti tokias, kad šios neatgrasytų nuo saviraiškos laisvės, o sankcijos nebūtų pernelyg didelės ir neproporcingos bei imtis visų kitų reikiamų priemonių²¹⁸.

Lietuvoje siekiant apsaugoti viešosios informacijos skleidėjus valstybės viduje dar prieš įsigaliojant SLAPP direktyvai buvo priimtos nuostatos dėl apsaugos nuo nepagrįstų ieškinių informavimo srityje, todėl Lietuva buvo viena pirmųjų Europoje įtvirtinusių minėtą apsaugą²¹⁹. CPK buvo papildytas 95¹ str., kuris priešingai nei bendras CPK 95 str., yra skirtas būtent prieš piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, kuomet siekiama pakenkti atsakovo vykdomai veiklai. Pagal CPK 95¹ str. 1 d. atsakovas gali pareikšti ieškinį ieškovui, jeigu mano, kad ieškovo ieškinys yra nepagrįstas ir pateiktas siekiant pakenkti atsakovo vykdomai visuomenės informavimo veiklai, susijusiai su viešojo intereso klausimu. Teismui nustačius, kad ieškovas nesąžiningai pareiškė ieškinį, siekdamas pakenkti atsakovo vykdomai visuomenės informavimo veiklai, ieškinys paliekamas nenagrinėtas, taip apginant žurnalistą ar kitą viešosios informacijos skleidėją ir užtikrinant jo vykdomos veiklos tęstinumą. Nuo 2026 m. gegužės 1 d. įsigalioja nauja CPK 95¹ str. redakcija, kuri papildoma SLAPP direktyvos nuostatomis, įvedama visuomenės dalyvavimo sąvoka,

²¹⁶ The Coalition Against SLAPPs in Europe (2022). Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy [interaktyvus]. <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/04/CASereportSLAPPsEurope.pdf>, p. 23.

²¹⁷ United Nations (2012). UN Plan of action on the safety of journalists and the issue of impunity. CI-12/CONF.202/6.

²¹⁸ Europos Komisijos 2022 m. balandžio 27 d. rekomendacija C/2022/2428/ES dėl žurnalistų ir žmogaus teisių gynėjų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (strateginių ieškinių dėl visuomenės dalyvavimo). OJ L 138, 2022, p. 30–44.

²¹⁹ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2024-09-05). *Anti SLAPP procedūra: naujovės ir perspektyvos (1 dalis)* [interaktyvus]. <https://www.teise.pro/index.php/2024/09/05/l-meskauskaite-anti-slapp-procedura-naujoves-ir-perspektyvos-1-dalis/>.

įtvirtinamas aktyvus teismo vaidmuo renkant įrodymus, nurodomas laikinųjų apsaugos priemonių taikymas bei nustatomi nauji nagrinėjimo terminai, t. y. CPK 95¹ str. tampa labiau aiškus ir išsamus teisių gynimo mechanizmas²²⁰. Nors Lietuva ir viena pirmųjų įtvirtino anti-SLAPP procedūrą, teismo praktikos, kuomet ieškinys būtų pripažintas SLAPP, nėra daug. Pirmoji LAT byla, kuomet ieškinys buvo pripažintas SLAPP, buvo priimta tik 2026 m. kovo 5 d. Minėtas ieškinys buvo pateiktas siekiant riboti informacijos sklaidą, kadangi žurnalistas skelbė informaciją, susijusią su viešuoju interesu, apie ieškovės siekį išsinuomoti valstybinę žemę. Ieškovei bandant įrodyti savo dalykinės reputacijos pažeidimą ir SLAPP ieškinio kriterijų neatitikimą. LAT išaiškino, kad ieškovės veiksmai atitinka SLAPP požymius. Teismas sprendamas dėl CPK 95¹ str. taikymo „turi vertinti visumą reikšmingų aplinkybių – tiek tiesiogiai įstatyme nustatytus požymius (ieškinyje pareikšto reikalavimo ar jo dalies neproporcingumą, perteklinį ar nepagrįstą pobūdį, įskaitant pernelyg didelę ginčo dalyko vertę; tai, kad ieškovas ar su juo susiję asmenys dėl panašių reikalavimų yra inicijavę keletą bylų; ieškovo ar ieškovo atstovų vykdomą bauginimą, priekabiavimą ar grasinimus iki proceso ar jo metu, taip pat ieškovo elgesį panašiose ar tuo pačiu metu nagrinėjamose bylose; nesąžiningą naudojimąsi procesinėmis teisėmis, kt.), tiek kitas reikšmingas aplinkybes, kurių visuma patvirtina, kad ieškinys yra piktnaudžiaujamojo pobūdžio“²²¹. Taigi, tikimasi, kad ši LAT nutartis bus svarbus pamatas tolimesnėms SLAPP byloms Lietuvoje nagrinėti ir ginti žurnalistus nuo nepagrįstų ieškinių, kurie riboja žiniasklaidos laisvę.

Apibendrinant galima teigti, kad didžiojoje dalyje Europos, nepaisant kelių valstybių, žurnalistai fizine prasme yra saugūs, tačiau padažnėję skaitmeninėje erdvėje vykstantys pažeidimai, tokie kaip informacinis karas, neapykantos kurstymas, taip pat grėsmė žiniasklaidos pliuralizmui vidaus rinkose bei SLAPP ieškiniai kelia ypatingą susirūpinimą dėl saviraiškos laisvės ribų nustatymo, neteisingos informacijos sklaidos užkirtimo galimybių, pliuralizmo skatinimo ir kt., todėl Europoje dar vis aktyviai siekiama sukurti bendrus apsaugos reguliavimo mechanizmus. Europos valstybių pažanga saugumo srityje nėra vienoda, tačiau tikslas bendras – sumažinti žurnalistų riziką vykdant žurnalistą veiklą, kadangi demokratinėje visuomenėje žurnalistai ir visi kiti viešosios informacijos sklaidėjai neturėtų jaustis nesaugūs ir patirti fizinių, verbalinių ar kitokių išpuolių. Pareigą užtikrinti

²²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 95, 95-1, 142 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo priedu įstatymas. 2025 m. gruodžio 18 d. Nr. XV-700. TAR, 2025, 22993.

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2026 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-43-469/2026.

žurnalistų saviraiškos laisvę turi valstybė, kuri turi veikti ir atsižvelgdama į tarptautinį reguliavimą.

IŠVADOS

1. Pirma, kiekvienas asmuo turi teisę į saviraišką. Saviraiškos laisvė yra priskiriama prie politinių teisių ir yra svarbi laisvam žodžiui ir viešoms diskusijoms visuomenėje, kuomet visi asmenys, įskaitant ir žurnalistus, gali laisvai reikšti mintis, dalintis informacija ir kt. Žiniasklaidos laisvė tiesiogiai kyla iš saviraiškos laisvės, todėl žiniasklaidoje yra svarbūs tie patys laisvo žodžio, nuomonių pliuralizmo ir teisės į informaciją principai. Visuomenė turi teisę iš žurnalistų gauti tik tikslią ir teisingą informaciją, todėl karo propaganda yra draudžiama. Skleidžiant dezinformaciją ir propagandą yra siekiama paveikti visuomenę ir sukelti nepasitikėjimą valdžia, todėl tokio pobūdžio informacija gali būti teisėtai ribojama nepažeidžiant visuomenės teisės į informaciją. Nuomonės turėjimo laisvė yra absoliuti, o nuomonių pliuralizmas laikomas demokratijos pamatu, tačiau viešai skleidžiama neapykantos kalba yra draudžiama ir ribojama. Norint suvažyti žurnalistų žodžio laisvę, tai turi būti numatyta įstatyme, būtina demokratinėje visuomenėje ir padaryta siekiant teisėto tikslo, tačiau ribojimai neturi virsti informacijos cenzūra, kuri yra ypač pavojinga saviraiškos laisvei. Moderni saviraiškos laisvės apsauga Europoje pradėjo formuotis po Antrojo pasaulinio karo, kuomet buvo priimta Deklaracija, po to sekė kiti svarbūs tarptautiniai teisės aktai ir kiti dokumentai, įtvirtinantys saviraiškos laisvę ir jos apsaugą – EŽTK, Paktas, Chartija ir kt. Nacionalinėje Lietuvos teisėje pagrindiniai saviraiškos laisvės principai yra apibrėžti Konstitucijoje, o žiniasklaidos laisvės reguliavimas įtvirtintas Informavimo įstatyme ir kituose profesinio reguliavimo dokumentuose, pavyzdžiui, Žurnalistų etikos kodekse.
2. Antra, žurnalistų sąvoka neturi vienos visuotinės apibrėžties, nes skirtinguose teisės aktuose apibrėžiama nevienodai. Dėl tokio neapibrėžtumo ir visuotinių standartų nebuvimo teismams tenka kiekvienu konkrečiu atveju vertinti, ar asmuo *de facto* gali būti laikomas žurnalistu, dėl ko kyla grėsmė formuotis nenuosekliai teismų praktikai bei teisinei nežinomybei. Dauguma tarptautinių dokumentų ir EŽTT žurnalistų sąvoką yra linkę aiškinti plečiamai ir žurnalistus sieja ne tik žurnalistų išsilavinimo turėjimu. Žurnalistai apibūdinami, kaip asmenys, renkantys ir skleidžiantys viešąją informaciją skirtingose platformose, todėl vis daugiau viešosios informacijos skleidėjų pripažįstami, kaip vykdančios žurnalistų funkcijas, ir turintys žurnalistui priklausančias teises ir pareigas, pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų, „internetiniai žurnalistai“ ir kt. Tai susiję ir su didelės žiniasklaidos

dalies persikėlimu į skaitmeninę erdvę, kuomet vis daugiau žmonių įgauna galimybę dalytis viešąja informacija skaitmeninėje aplinkoje. Žurnalisto teisinio statuso išskirtinumas pasižymi tuo, kad kiekvienas žurnalistas turi tik šiai profesijai priklausančias teises: teisę į informaciją, redakcinę nepriklausomybę, teisę į akreditaciją, šaltinių apsaugą, ir pareigas bei žurnalistų etikos principus: teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais, autorizuoti pirmą kartą pateiktą informaciją, aiškiai atskirti nuomonę nuo žinių, gerbti nekaltumo prezumpciją ir kt. Žurnalistams pažeidus savo pareigas ar viršijus teises, gali būti taikoma teisinė atsakomybė arba išskirtinai su žurnalisto teisiniu statusu susijusi profesinė atsakomybė, tačiau žurnalisto statuso netekimas apibrėžiamas nėra.

3. Trečia, žurnalistų veikla skaitmeniniame amžiuje išties pasikeitė - atsirado naujos galimybės visiems norintiems greitai ir neribotai dalintis informacija internete, bendradarbiauti su užsienio žurnalistais, dalyvauti projektuose ir kt. Visgi internetinis amžius atnešė ir naujų grėsmių – teisių pažeidėjų atsakomybės išvengimas dėl sudėtingo atsekamumo, neribotos neapykantos apraiškos, informacinis karas, su kuriuo pastaruoju metu ypač kovoja Lietuva, nepatikima informacija ir kt. Šalia grėsmių internete žurnalistai Europoje susiduria ir su kitais pavojais, kylančiais iš neteisėtų valstybės veiksmų: neproporcingomis baudomis už viešosios informacijos sklaidą, smurtu, persekiojimu, įkalinimu ar net gyvybės atėmimu. Tokios grėsmės nėra įprastos visoms Europos valstybėms. Tai dažniausiai būdinga valstybėms, kur vykdoma stipri valstybinė žiniasklaidos kontrolė ir informacijos cenzūravimas, pavyzdžiui, Rusijoje, Baltarusijoje ar Turkijoje. Grėsmė dėl nuomonių pliuralizmo trūkumo ir nuo valstybės nepriklausomos žiniasklaidos stokos jaučiama didžiojoje dalyje Europos. Taip pat žurnalistams ir kitiems viešosios informacijos skleidėjams trukdyti ir kelti grėsmę gali ir privatūs asmenys, kurie reiškia nepagrįstus SLAPP ieškinius, grasina skaitmeninėje erdvėje ar kitaip trukdo žurnalisto veiklai. Reaguodamos į žurnalistų nesaugumo situaciją ir pavojų žiniasklaidos pliuralizmui, tarptautinės, ES organizacijos bei pačios valstybės imasi aktyvių priemonių: JT 2012 m. priėmė Saugumo planą, kuriuo nustatė pagrindines problemas ir gaires valstybėms žurnalistų saugumo srityje, 2024 m. priimta direktyva dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų, 2025 m. įsigaliojo EMFA, skirtas nuomonių pliuralizmo apsaugai. Taip pat leidžiamos Komisijos rekomendacijos žurnalistų saugumo srityje, o pačios

valstybės vykdo vidaus stebėseną, veda mokymus, priima naujas teisės aktų nuostatas, ginančias žurnalistų teises, ir kt.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės aktai

1.1. Tarptautinės teisės aktai bei Europos Sąjungos teisės aktai

- 1.1.1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68-2497.
- 1.1.2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
- 1.1.3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11 (1952). *Valstybės žinios*, 2011, 156-7391.
- 1.1.4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77–3288.
- 1.1.5. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003 (1993) dėl žurnalistikos etikos. *Valstybės žinios*, 1995, 85-1918.
- 1.1.6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2000). (2016/C 202/02).
- 1.1.7. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. direktyva (ES) 2024/1069 dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo). OL L, 2024/1069, 2024, p. 1-14.
- 1.1.8. Europos Parlamento ir Tarybos 2024 m. balandžio 11 d. reglamentas (ES) Nr. 2024/1083 kuriuo nustatoma bendra žiniasklaidos paslaugų vidaus rinkoje sistema ir iš dalies keičiama Direktyva 2010/13/ES (Europos žiniasklaidos laisvės aktas). OL L, 2024/1083, 2024, L.

1.2. Europos Sąjungos ir tarptautiniai rekomendacinio pobūdžio dokumentai

- 1.2.1. Committee of Ministers (2000). Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information. R (2000) 7.
- 1.2.2. Council of Europe (2015). ECRI general policy recommendation No. 15 on combating hate speech [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>.
- 1.2.3. Committee of Ministers 13 April 2016 Recommendation CM/Rec(2016)5 of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom. 2016.

- 1.2.4. Committee of Ministers (2018). Recommendation CM/Rec(2018)1[1] of the Committee of Ministers to member States on media pluralism and transparency of media ownership. CM/Rec(2018)1.
- 1.2.5. Europos Komisijos 2021 m. rugsėjo 16 d. rekomendacija C/2021/6650 dėl žurnalistų ir kitų žiniasklaidos specialistų apsaugos, saugumo ir įgalėjimo užtikrinimo Europos Sąjungoje. OL L 331, 2021, 8–20.
- 1.2.6. Europos Komisijos 2022 m. balandžio 27 d. rekomendacija C/2022/2428/ES dėl žurnalistų ir žmogaus teisių gynėjų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (strateginių ieškinių dėl visuomenės dalyvavimo). OJ L 138, 2022, p. 30–44.
- 1.2.7. Europos Komisijos 2022 m. rugsėjo 16 d. rekomendacija dėl redaktorių nepriklausomumo vidaus apsaugos priemonių ir nuosavybės skaidrumo žiniasklaidos sektoriuje. C(2022) 6536 final.
- 1.2.8. Committee of Ministers (2022). Recommendation of the Committee of Ministers to member States on promoting a favourable environment for quality journalism in the digital age. CM/Rec(2022)4.
- 1.2.9. Committee of Ministers (2022). Recommendation CM/Rec(2022)11 of the Committee of Ministers to member States on principles for media and communication governance. CM/Rec(2022)11.
- 1.2.10. Committee of Ministers (2022). Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech. CM/Rec(2022)16.

1.3. Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 1.3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014.
- 1.3.2. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. 1996 m. liepos 2 d. Nr. I-1418. Valstybės žinios, 1996, 71-1706.
- 1.3.3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, 89–2741.
- 1.3.4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 19, 22, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 341, 41, 46, 47, 48 straipsnių pakeitimo ir 402 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas. 2015 m. gegužės 21 d. Nr. XII-1731. TAR, 2015, 8537.

- 1.3.5. 2016 m. vasario 29 d. Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas. TAR, 2020, 10556.
- 1.3.6. Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 19, 20, 22, 24, 25, 31, 33, 34, 341, 37, 38, 39, 40, 401, 403, 404, 43, 45, 47, 48, 51, 52 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 321, 405 straipsniais, 342 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo trečiojo skirsnio pavadinimo pakeitimo įstatymas. 2021 m. sausio 14 d. Nr. XIV-180. TAR, 2021, 1352.
- 1.3.7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 142 ir 296 straipsnių pakeitimo bei kodekso papildymo 95¹ straipsniu įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2021 m. rugsėjo 28 d.
- 1.3.8. Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso papildymo 118-1 ir 118-2 straipsniais įstatymo projekto Nr. XVP-982 [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/83e87010bf0711f088ded46d8ae099d5?jfwid=-10w01lowro>.
- 1.3.9. Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. projektas Nr. XVP-978 Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 50 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 19-1 straipsniu įstatymo projektas.
- 1.3.10. Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. Baudžiamojo kodekso papildymo 118-1 ir 118-2 straipsniais įstatymo projektas XVP-982 [interaktyvus]. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d81047e0bf0611f088ded46d8ae099d5?jfwid=-10w01lowro>.
- 1.3.11. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 95, 95-1, 142 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo priedu įstatymas. 2025 m. gruodžio 18 d. Nr. XV-700. TAR, 2025, 22993.
- 1.3.12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 50 straipsnio pakeitimo įstatymas. 2025 m. birželio 19 d. Nr. XV-319. TAR, 2025, 11983.

2. Specialioji literatūra

- 2.1. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2004). Žiniasklaidos teisė. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras.

- 2.2. UGLAND, Erik and HENDERSON, Jennifer (2007). Who Is a Journalist and Why Does it Matter? Disentangling the Legal and Ethical Arguments. *Journal of Mass Media Ethics*, 22, 241-261 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1080/08900520701583511>.
- 2.3. GEHLBACH, Scott and SONIN Konstantin (2014). Government control of the media, 2014. *Journal of Public Economics*. *Journal of Public Economics*, 118, [interaktyvus]. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0047272714001443>.
- 2.4. BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (2017). Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>.
- 2.5. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika ir SINKEVIČIUS, Dainius (2018). Žiniasklaidos teisės vadovas. Vilnius.
- 2.6. NOREIKA, Alvydas. (2022) Žiniasklaidos cenzūra ir savicenzūra: Ko neįvertino tyrinėtojas. *Logos*, 111, 107-118 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.24101/logos.2022.33>.
- 2.7. MILAŠIŪTĖ, Vygantė (2023). Žmogaus teisės Europoje. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras.
- 2.8. KEENAN, Marie (2024). Civil and Political Rights. [interaktyvus]. <https://www.ebsco.com/research-starters/law/civil-and-political-rights>
- SKUČIENĖ Daiva, BRAZIENĖ Rūta, and VENCIOUS Tautvydas (2025). Resilience of Socially Vulnerable Populations to Disinformation in Lithuania: The Role of the Welfare State. *Cogitatio*, 13, 2 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.17645/si.10100>.

3. Teismų praktika

3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

- 3.1.1. *The Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 1)* [EŽTT], Nr. 6538/74, [1979-04-26]. ECLI:CE:ECHR:1979:0426JUD000653874.
- 3.1.2. *Barthold prieš Vokietiją* [EŽTT], Nr. 8734/79, [1985-03-25]. ECLI:CE:ECHR: 1985:0325JUD000873479.
- 3.1.3. *Lingens Prieš Austriją* [EŽTT], Nr. 9815/82, [1986-07-08]. ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582.
- 3.1.4. *Jersild prieš Daniją* [EŽTT], Nr. 15890/89, [1994-09-23]. ECLI:CE:ECHR: 1994:0923JUD001589089.

- 3.1.5. *Goodwin prieš Jungtinę karalystę* [EŽTT], Nr. 17488/90, [1996-03-28].
ECLI:CE:ECHR:1996:0327JUD001748890.
- 3.1.6. *Vogt prieš Vokietiją* [EŽTT], Nr. 26551/95, [1996-06-26]. ECLI:CE:ECHR:
1996:0626DEC002655195.
- 3.1.7. *Sürek prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 26682/95, [1999-07-08]. ECLI:CE:ECHR:
1999:0708JUD002668295.
- 3.1.8. *Ukrainian Media Group prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 72713/01, [2005-03-29].
ECLI:CE:ECHR:2005:0329JUD007271301.
- 3.1.9. *Kasabova prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 22385/03, [2011-07-19].
ECLI:CE:ECHR: 2011:0419JUD002238503.
- 3.1.10. *Björk Eiðsdóttir prieš Islandiją* [EŽTT], Nr. 46443/09, [2012-10-10].
ECLI:CE:ECHR:2012:0710JUD004644309.
- 3.1.11. *Austrijos ekonomiškai sveikos žemės ūkio ir miškininkystės nuosavybės
Išsaugojimo, stiprinimo ir kūrimo asociacija prieš Austriją* [EŽTT], Nr.
39534/07, [2013-11-28]. ECLI:CE:ECHR: 2013:1128JUD003953407.
- 3.1.12. *DELFI AS prieš Estiją* [EŽTT], Nr. 64569/09, [2015-06-16].
ECLI:CE:ECHR:2015:0616JUD006456909.
- 3.1.13. *M'Bala M'Bala prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr. 25239/13, [2015-10-20].
ECLI:CE:ECHR:2015:1020DEC002523913.
- 3.1.14. *Pentikäinen prieš Suomiją* [EŽTT], Nr. 11882/10, [2015-10-20].
ECLI:CE:ECHR:2015:1020JUD001188210.
- 3.1.15. *Couderc ir Hachette Filipacchi Associés prieš Prancūziją* [EŽTT], Nr.
40454/07, [2015-11-10]. ECLI:CE:ECHR:2015:1110JUD004045407.
- 3.1.16. *Bédat prieš Šveicariją* [EŽTT], Nr. 56925/08, [2016-03-29].
ECLI:CE:ECHR: 2016:0329JUD005692508.
- 3.1.17. *Magyar Helsinki Bizottság prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 18030/11, [2016-11-
08]. ECLI:CE:ECHR:2016:1108JUD001803011.
- 3.1.18. *Satakunnan Markkinapörssi Oy ir Satamedia Oy prieš Suomiją* [EŽTT], Nr.
931/13, [2017-06-27]. ECLI:CE:ECHR:2017:0627JUD000093113.
- 3.1.19. *Dmitriyevskiy prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 42168/06, [2018-01-29].
- 3.1.20. ECLI:CE:ECHR:2017:1003JUD004216806.
- 3.1.21. *Demokratijos ir teisės valstybės centras prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr.
10090/16, [2020-07-26]. ECLI:CE:ECHR:2020:0326JUD001009016.
- 3.1.22. *Mándli ir kiti prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 63164/16, [2020-10-12].
ECLI:CE:ECHR:2020:0526JUD006316416.

- 3.1.23. *Tolmachev prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 42182/11, [2020-11-16].
ECLI:CE:ECHR:2020:0602JUD004218211.
- 3.1.24. *Sedletska prieš Ukrainą* [EŽTT], Nr. 42634/18, [2021-01-01].
ECLI:CE:ECHR:2021:0401JUD004263418.
- 3.1.25. *Sabuncu ir kiti prieš Turkiją* [EŽTT], Nr. 23199/17, [2021-04-19].
ECLI:CE:ECHR:2020:1110JUD002319917.
- 3.1.26. *Wojczuk prieš Lenkiją* [EŽTT], Nr. 52969/13, [2022-03-09].
ECLI:CE:ECHR:2021:1209JUD005296913.
- 3.1.27. *Zöldi prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 49049/18, [2024-07-04].
ECLI:CE:ECHR:2024:0404JUD004904918.
- 3.1.28. *Dalban prieš Rumuniją Suomiją* [EŽTT], Nr. 4326/18, [2025-06-04].
ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD000432618.
- 3.1.29. *Girginova prieš Bulgariją* [EŽTT], Nr. 4326/18, [2025-06-04].
ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD000432618.
- 3.1.30. *Kludia Csikós prieš Vengriją* [EŽTT], Nr. 31091/16, [2025-06-04].
ECLI:CE:ECHR:2024:1128JUD003109116.
- 3.1.31. *Milashina ir kiti prieš Rusiją* [EŽTT], Nr. 75000/17, [2025-06-04].
ECLI:CE:ECHR:2025:0304JUD007500017.
- 3.1.32. *Tafzi El Hadri And El Idrissi Mouch prieš Ispaniją* [EŽTT], Nr. 7557/23, [2026-01-08]. ECLI:CE:ECHR: 2026:0108JUD000755723.
- 3.1.33. *Baena Salamanca prieš Ispaniją* [EŽTT], Nr. 23236/22, [2026-02-06].
ECLI:CE:ECHR:2025:1106JUD002323622.

3.2. Bendrosios kompetencijos teismų praktika

- 3.2.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-701/2020.
- 3.2.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-61-823/2024.
- 3.2.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-37-781/2024.
- 3.2.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2026 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-43-469/2026.

4. Kiti teisės šaltiniai

- 4.1. Organization for Security and Co-operation in Europe (2006). Special Report: Accreditation of Journalists in the OSCE area Observations and Recommendations [interaktyvus]. <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/0/b/22065.pdf>.

- 4.2. United Nations (2011). General comment No. 34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression. General comments and recommendations. Geneva: Human Rights Committee. CCPR/C/GC/34.
- 4.3. Council of Europe (2011). Relevant Council of Europe Standards and Policies on the prohibition and prevention of „Hate speech“[interaktyvus]. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Expression/ICCPR/Others2011/CouncilofEurope.pdf>.
- 4.4. United Nations (2012). UN Plan of action on the safety of journalists and the issue of impunity. CI-12/CONF.202/6.
- 4.5. United Nations (2012). Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. A/HRC/20/17.
- 4.6. Europos Sąjungos Taryba (2014). ES žmogaus teisių gairės dėl saviraiškos laisvės internete ir realiame gyvenime. Nr. 9647/14.
- 4.7. 2016 m. lapkričio 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl ES strateginės komunikacijos, siekiant neutralizuoti prieš ją nukreiptą trečiųjų šalių propagandą (2016/2030(INI)). 2018/C 224/08.
- 4.8. NIELSEN, Rasmus Kleis, CORNIA, Alessio and KALOGEROPOULOS, Antonis (2016). *Challenges and opportunities for news media and journalism in an increasingly digital, mobile, and social media environment*. Report [interaktyvus]. <https://edoc.coe.int/en/media/7288-pdf-challenges-and-opportunities-for-news-media-and-journalism-in-an-increasingly-digital-mobile-and-social-media-environment.html>.
- 4.9. WARDLE, Claire and DERAKHSHAN Hossein (2018). *Information disorder*. Report [interaktyvus]. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/Report-D/09000016807bf5f6>.
- 4.10. International Federation of Journalists (2019). *Global Charter of Ethics for Journalists* [interaktyvus]. <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists>.
- 4.11. Committee of Ministers (2019). Declaration by the Committee of Ministers on the financial sustainability of quality journalism in the digital age. Decl(13/02/2019)2.
- 4.12. SAVUKYNAS, Ričardas (2020). Kaip nugalėti propagandą. Trumpa mąstymo klaidų apžvalga. Vilnius: Lietuvos kariuomenė.
- 4.13. CASAROSA, Federica and MORARU, Madalina (2020). Freedom of expression and countering hate speech, European University institute.

- 4.14.ISOKAITĖ-VALUŽĖ, Indrė (2021-04-15). Neapykantos kalba ir saviraiškos laisvė: kur brėžti ribą? *Teisė. Pro.* [interaktyvus]. <https://www.teise.pro/index.php/2021/04/15/neapykantos-kalba-ir-saviraiskos-laisve-kur-brezti-riba/>.
- 4.15.Lietuvos žurnalistų draugija (2021-02-09). Diskutavo apie žiniasklaidos savireguliaciją [interaktyvus]. <http://www.lzdraugija.lt/2021/02/diskutavo-apie-ziniasklaidos-savireguliacija/>.
- 4.16.Europos Komisija (2021). Kvietimas pateikti informaciją, reikalingą poveikio vertinimui parengti. (2021)7899801 - 21/12/2021 [interaktyvus]. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=PI_COM:Ares\(2021\)789980](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=PI_COM:Ares(2021)789980).
- 4.17.POSETTI, Julie, SHABBIR, Nabeelah, MAYNARD, Diana, etc. (2021). *The Chilling: Global trends in online violence against women journalists* [online]. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377223.locale=en>.
- 4.18.ARTICLE 19 (2021). Response to the Special Rapporteur Consultation on Protection of Journalists' Sources and Whistleblowers [interaktyvus]. <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2021/02/SR-report-submission-on-disinformation-ARTICLE-19.pdf>.
- 4.19.European Union (2022-01-14). *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija* [interaktyvus].<https://eur-lex.europa.eu/LT/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>.
- 4.20.Europos Parlamentas (2022-01-27). *Kibernetinis saugumas: grėsmės* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20220120STO21428/kibernetinis-saugumas-gresmes>.
- 4.21.Europos Parlamentas (2022-03-07). *EP Specialusis komitetas pateikė pranešimą apie dezinformaciją* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20220303STO24640/ep-specialusis-komitetas-pateike-pranesima-apie-dezinformacija>.
- 4.22.SIMON, Scott (05-03-2022). *Russian law bans journalists from calling Ukraine conflict a 'war' or an 'invasion'* [interaktyvus]. <https://www.npr.org/2022/03/05/1084729579/russian-law-bans-journalists-from-calling-ukraine-conflict-a-war-or-an-invasion>.
- 4.23.Lietuvos teismai (2022-09-05). *Informacinis karas ir propaganda: ką žinome apie nuomonę formuojančią informaciją?* [interaktyvus].

- <https://www.teismai.lt/lt/teismu-sistemas-naujienos/informacinis-karas-ir-propaganda-ka-zinome-apie-nuomone-formuojancia-informacija/10357>.
- 4.24. European Commission (09-12-2022). Media under pressure [interaktyvus]. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/media-under-pressure_en.
- 4.25. UNESCO (2022). Outcomes of the regional and thematic consultations to mark the 10th anniversary of the UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity [interaktyvus]. https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Aussenpolitik/Menschenrechte/SoJ_2022/UN_PlanOfAction_Consultations_Outcomes_Report_Oct20_final.pdf.
- 4.26. The Coalition Against SLAPPs in Europe (2022). Shutting Out Criticism: How SLAPPs Threaten European Democracy [interaktyvus]. <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/04/CASEREportSLAPPsEurope.pdf>.
- 4.27. Lietuvos žurnalistų sąjunga (2022). Lietuvos žurnalistų sąjungos įstatai [interaktyvus]. http://www.lzs.lt/lt/teises_aktai/lietuvos_zurnalistu_sajungos_istatai.html.
- 4.28. United Nations (2023). *Self-protection measures to respond to threats to journalists*. Geneva: United Nations [interaktyvus]. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-04/Brief-Protection-mechanisms-available-for-journalists_0.pdf.
- 4.29. BANISAR, David (2023). Defining Journalism: International Standards. Technical paper [interaktyvus]. Council of Europe. <https://rm.coe.int/tp-david-banisar-definition-of-journalist-2023-en/1680b3f15b>.
- 4.30. European Parliament (04-09-2024). *Foreign interference: how Parliament is fighting the threat to EU democracy* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240404STO20215/foreign-interference-how-parliament-is-fighting-the-threat-to-eu-democracy>.
- 4.31. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika (2024-09-05). *Anti SLAPP procedūra: naujovės ir perspektyvos (I dalis)* [interaktyvus]. <https://www.teise.pro/index.php/2024/09/05/l-meskauskaite-anti-slapp-procedura-naujoves-ir-perspektyvos-1-dalis/>.
- 4.32. DEL MONTE, Micaela and FAUCHEUX Titouan (11-11-2024). *Protection of journalists in the European Union* [interaktyvus]. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/lt/document/EPRS_BRI\(2024\)766244](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/lt/document/EPRS_BRI(2024)766244)

- 4.33. European Movement International (2024). Ensuring Media Freedom and Media Pluralism in Europe: A non-negotiable. Brussels: European Movement International [interaktyvus]. <https://cdn-europeanmovementeu.b-cdn.net/wp-content/uploads/2024/10/EMI-Policy-Position-Ensuring-Media-Freedom-and-Media-Pluralism-in-Europe-A-non-negotiable.pdf>.
- 4.34. European Commission (2024). Study on putting in practice by Member States of the recommendation on the protection, safety and empowerment of journalists [interaktyvus]. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bca5a5bd-090a-11ef-a251-01aa75ed71a1/language-en>.
- 4.35. European Parliament (10-02-2025). *Seven years after the Kuciak murders: threats to journalists in the EU* [interaktyvus]. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/plenary-news/2025-02-10/13/seven-years-after-the-kuciak-murders-threats-to-journalists-in-the-eu>.
- 4.36. European Commission (11-02-2025). Commission welcomes new European Board for Media Services [interaktyvus]. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-welcomes-new-european-board-media-services>.
- 4.37. European Centre for Press and Media Freedom (25-02-2026). Mapping media freedom. Monitoring Report 2025 [interaktyvus]. <https://www.mappingmediafreedom.org/>.
- 4.38. Reporters Without Borders (02-05-2025) World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom [interaktyvus]. <https://rsf.org/en/index>.
- 4.39. Europos Komisija (2025-06-27). 2025 m. Žiniasklaidos pliuralizmo observatorijos paskelbimas [interaktyvus]. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/news/publication-2025-media-pluralism-monitor>.
- 4.40. Media helping media (01-07-2025). *Collaborative journalism explained* [interaktyvus]. <https://mediahelpingmedia.org/strategy/collaborative-journalism-explained/>.
- 4.41. Centre for media pluralism and media freedom (04-07-2025) [interaktyvus]. <https://cmpf.eui.eu/mpm-interactive-results/>.
- 4.42. European Council Council of the European Union (04-08-2025). *Media freedom in the EU* [interaktyvus]. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/media-freedom-eu/>.

- 4.43. Media board (08-08-2025). A new era for media regulation in Europe as the European Media Freedom Act's main obligations become applicable [interaktyvus]. https://media-board.europa.eu/news-0/new-era-media-regulation-europe-european-media-freedom-acts-main-obligations-become-applicable-2025-08-08_en.
- 4.44. Committee to protect journalists (05-11-2025). The "Currently Imprisoned" data [interaktyvus]. Committee to protect journalists (05-11-2025). The "Currently Imprisoned" data [interaktyvus]. https://cpj.org/data/imprisoned/currently-imprisoned/?status=Imprisoned&group_by=location¤tly-imprisoned=1.
- 4.45. Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. lapkričio 11 d. aiškinamasis raštas Nr. XVP-978 dėl Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 2, 50 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 19-1 straipsniu įstatymo projekto.
- 4.46. Committee to protect journalists (05-11-2025). *Our Research* [interaktyvus]. <https://cpj.org/about/research/>.
- 4.47. Committee to protect journalists (05-11-2025). Journalists Imprisoned in Belarus, Russia, Turkey data [interaktyvus]. https://cpj.org/data/imprisoned/2025/?status=Imprisoned&cc_fips%5B%5D=BO&cc_fips%5B%5D=RS&cc_fips%5B%5D=TU&start_year=2025&end_year=2025&group_by=location.
- 4.48. Arena for journalism in Europe (12-11-2025). *Applications open for 2026 European Collaborative Journalism Programme* [interaktyvus]. <https://journalismarena.eu/applications-open-for-2026-european-collaborative-journalism-programme/>.
- 4.49. United Nations General Assembly (2025). Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. A/HRC/59/L.20.
- 4.50. RÄKER, Cara (2025). *Monitoring freedom of information in Europe*. Leipzig: Media Freedom Rapid Response.
- 4.51. Committee to Protect Journalists (21-01-2026). *2025 journalist jailings remain stubbornly high; harsh prison conditions pervasive* [interaktyvus]. <https://cpj.org/special-reports/2025-journalist-jailings-remain-stubbornly-high-harsh-prison-conditions-pervasive/>.
- 4.52. Europos Komisijos 2026 m. vasario 11 d. gairės dėl žiniasklaidos paslaugų teikėjams skirtos pareiškimo funkcijos įgyvendinimo pagal Reglamento (ES) 2024/1083 (Europos žiniasklaidos laisvės akto) 18 straipsnio 1 dalį. C/2026/901

- [interaktyvus]. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C_202600901.
- 4.53. Council of Europe (2026). Europe Press Freedom Report On the Tipping Point: Press Freedom 2025. Strasbourg: Council of Europe [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/europe-press-freedom-report-2026-tipping-point-platform-partners-web/48802ac366#%5B%7B%22num%22%3A748%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fit%22%7D%5D>.
- 4.54. Council of Europe, n.d. *Democracy* [interaktyvus]. <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy>.
- 4.55. UNESCO n.d. *Global Repository of National Safety Mechanisms for Journalists* [interactive]. <https://www.unesco.org/en/safety-journalists/un-plan-action/national-safety-mechanisms>.
- 4.56. KEENAN, Marie n.d. *Civil and Political Rights* [interaktyvus]. <https://www.ebsco.com/research-starters/law/civil-and-political-rights>.
- 4.57. Europos Komisija n.d. *2022 m. Kovos su dezinformacija praktikos kodeksas* [interaktyvus]. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/lt/policies/code-practice-disinformation>.
- 4.58. Europos Komisija n.d. *Europos Sąjungos kova su dezinformacija ir manipuliavimu informacija bei dažniausiai pasitaikantys mitai apie ES* [interaktyvus]. https://lithuania.representation.ec.europa.eu/naujienos-ir-renginiai/kova-su-dezinformacija-ir-manipuliavimu-informacija_lt.
- 4.59. International Federation of Journalists n.d. *IFJ Constitution 2022-2026* [interaktyvus]. <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/constitution>.
- 4.60. The Chartered Institute of Journalists n.d. *Your Responsibilities & Rights as a Journalist* [interaktyvus]. <https://cioj.org/your-rights-as-a-journalist>.

SANTRAUKA

Saviraiškos laisvė kaip žurnalistų veiklos pagrindas: žurnalistų teisinis statusas Europoje

Lėja Volodkovičiūtė

Magistro darbe analizuojama saviraiškos laisvė žiniasklaidoje Europoje bei nagrinėjami trys pagrindiniai saviraiškos laisvės aspektai: žodžio laisvė ir jos ribos, nuomonių pliuralizmas visuomenėje, kuris yra ypač svarbus demokratinės visuomenės pamatas, bei visuomenės teisė į informaciją. Taip pat magistro darbe analizuojamas žurnalistų teisinis statusas ir žurnalistų samprata Europoje. Žurnalistų teisinį statusą apibūdina jo teisės, pareigos bei atsakomybė. Visa tai vertinama lyginant tarptautinį ir Europos Sąjungos (ES) reguliavimą, įskaitant Lietuvos nacionalinį reguliavimą, bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, vertinant Europos Žmogaus teisių konvencijos 10 str. turinį ir ribas. Pagrindinės magistro darbe išskiriamos žurnalistų teisės: teisė rinkti, gauti ir skleisti informaciją, redagavimo teisė, teisė į akreditaciją ir šaltinių apsaugą, o pagrindinės pareigos: visuomenei pateikti tikslią ir nešališką informaciją, atskirti nuomonę nuo žinios, paneigti paskleistą neteisingą informaciją, gerbti privatų gyvenimą ir kt. Pažeidus žurnalistų pareigas ir įstatymus žurnalistams gali būti taikoma teisinė arba profesinė atsakomybė. Visgi pasitaiko atvejų, kuomet žurnalistai nepagrįstai susiduria su neteisėtais kaltinimais, cenzūra, kalinimu, neproporcingomis baudomis ir kt. Siekiant to išvengti tarptautinės ir ES institucijos kuria žurnalistų ir žiniasklaidos pliuralizmo apsaugos mechanizmus: anti-SLAPP procedūra, įsigaliojęs Žiniasklaidos laisvės aktas ir kt. Kartu su minėtais iššūkiais magistro darbe apžvelgiamos ir skaitmeninėje žiniasklaidoje vykstančios problemos: informacinis karas, nukreiptas prieš Europą, neapykantos skleidimas ir žurnalistų veiklos pokyčiai skaitmeniniame amžiuje.

SUMMARY

Freedom of Expression as the Basis of Journalistic Activity: the Legal Status of a Journalist in Europe

Lėja Volodkovičiūtė

This master's thesis analyzes freedom of expression in the media in Europe and examines three key aspects of freedom of expression: freedom of speech and its limits, pluralism of opinion in society—which is a particularly important foundation of a democratic society—and the public's right to information. The thesis also analyzes the legal status of journalists and the concept of a journalist in Europe. The legal status of a journalist is defined by their rights, duties, and responsibilities. All of this is evaluated by comparing international and European Union (EU) regulations, including Lithuanian national regulations, as well as the case law of the European Court of Human Rights, while assessing the content and limits of Article 10 of the European Convention on Human Rights. The master's thesis identifies the following key rights of journalists: the right to collect, receive, and disseminate information; the right to edit; the right to accreditation and source protection; and the main duties: to provide the public with accurate and impartial information, to distinguish opinion from fact, to refute disseminated false information, to respect privacy, and so on. If journalists violate their duties or the law, they may face legal or professional liability. However, there are cases where journalists are unjustly subjected to unlawful accusations, censorship, imprisonment, disproportionate fines, and so on. To prevent this, international and EU institutions are developing mechanisms to protect journalists and media pluralism: the anti-SLAPP procedure, the Media Freedom Act that has come into force, and others. Alongside these challenges, this master's thesis also examines issues in digital media: the information war directed against Europe and the spread of hate speech, particularly against vulnerable groups, as well as changes in journalists' work in the digital age.